

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวของชุมชนโคยรอบ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พื้นที่โคกภูตากา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

Local Guide Capability Improvement around the Area of Plant Genetics Conservation Project

Under The Royal Initiation of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindom

Kok Phutaka, Phu wiang, Khon Kaen.

คณะผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์สุนีย์ เที้ยวเพ็ญวงษ์

อาจารย์ไกรเลิศ ทวีกุล

อาจารย์โฆสิต แข็งสกุล

วจ
G
156.5
.E26
๓821

เงินอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณสนับสนุนการวิจัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีงบประมาณ 2548

C7

.O.	
.B.	13034340
.I.	16033745

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวของชุมชนโดยรอบ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พื้นที่โคกภูตากา อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น

Local Guide Capability Improvement around the Area of Plant Genetics Conservation Project
Under The Royal Initiation of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindorn
Kok Phutaka, Phu wiang, Khon Kaen.

คณะผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์
อาจารย์ไกรเลิศ ทวีกุล
อาจารย์โมสิต แข็งสกุล

เงินอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณสนับสนุนการวิจัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีงบประมาณ 2548

Research Title : Local Guide Capability Improvement around the Area of Plant Genetics Conservation Project under The Royal Initiation of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindorn Kok Phutaka, Phu wiang, Khon Kaen.

Researchers : Sunee Leowpenwong
Krailert Taweekul
Kosit Chaengsakul

Office : Research Center for Mekong Regional Tourism
Khon Kaen University

Financial Support : Khon Kaen University Research Budget
Fiscal Year of 2005

Abstract

The objective of the project is to provide training for members of local communities in order that they become tourist guides able to inform visitors about the various indigenous plants and to stress the importance of their preservation in and around the Kok Phutaka area.

Initially a survey was conducted in Kok Muang village on the entrance road into Phutaka to discover the levels of local knowledge concerning Kok Phutaka, this knowledge could then be passed on to the younger members of the community. One community member should be trained to become the tourism officer and guide for Kok Phutaka.

The result of the survey showed that Kok Muang was a medium sized village. home to 102 families with a total population of about 500 people. The villagers follow the ancient, northeastern, way of life and have a have a deep knowledge of nature and the use of natural raw materials in the manufacture of woven fabrics and reed mats. Residents of Kok Phutaka could pass on the knowledge of the development of Meong Lub Lea community in Phu Wiang and indicate an area of forest suitable for the location of a site for the project to protect the indigenous plants in accordance with the edict of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn.

The community will use an area of designated land in Kok Phutaka to develop its potential for tourism and create a sense of responsibility for the environment. No progress has

been made at this time because of the onset of the 'rainy' season which has hindered the training of guides on site and due to the lack of personnel able to pass-on their knowledge to the younger members of the community.

ชื่อเรื่อง : การพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวของชุมชน โดยรอบ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พื้นที่โคกภูตากา อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น
Local Guide Capability Improvement Around the Area of Plant Genetics
Conservation Project under The Royal Initiation of Her Royal Highness Princess
Maha Chakri Sirindhon, Kok Phutaka, Phu Wiang, Khon kaen.

ผู้วิจัย : สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์
ไกรเลิศ ทวีกุล
โอสิต แจ็งสกุล

ที่ทำงาน : ศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

แหล่งเงินทุน : เงินอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณสนับสนุนการวิจัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีงบประมาณ 2548

บทคัดย่อ

งานศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวของบุคลากรในชุมชน
สามารถบอกเล่าเรื่องราวของพันธุกรรมพืชสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ และสร้างจิตสำนึก
ความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายของพันธุกรรมพืชในพื้นที่โคก
ภูตากา การดำเนินงานเริ่มจากการสำรวจรวบรวมบริบทของชุมชน โดยเฉพาะหมู่บ้านโคกม่วงซึ่งเป็น
ปากทางผ่านเข้าสู่ภูตากาในทางถนน และเรื่องราวเกี่ยวกับโคกภูตากา ในขณะเดียวกันกับการถ่ายทอด
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และคุณค่าของข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่นสำหรับการ
ท่องเที่ยว และให้การอบรมพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวแก่เยาวชน ซึ่งเป็นบุคลากรในชุมชนเพื่อให้
เป็นผู้นำเที่ยวโคกภูตากาต่อไป

ผลการดำเนินงาน ได้รับทราบเรื่องราวบริบทชุมชนบ้านโคกม่วงว่าเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง
มี 102 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 500 คน ยังคงดำเนินวิถีชีวิตตามแบบวัฒนธรรมอีสาน
ดั้งเดิม ผูกพันอยู่กับธรรมชาติบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสามารถในการสร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆ
จากวัตถุดิบที่มีอยู่ เช่น การทอผ้า การทอเสื่อ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของโคก
ภูตากา ถ่ายทอดเป็นตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับเมืองลับแลอยู่หลายตำนาน ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับประวัตินาม

เป็นมาของชุมชนในเขตภูเขา เช่น การหลงป่า การพบทรัพย์สมบัติในเขตพื้นที่โคกภูตากา และมีพื้นที่ที่จะจัดเป็นโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีแล้วก็ตาม แต่ชุมชนยังคงได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่และมีความผูกพันกับโคกภูตากา จึงน่าจะสามารถพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยว และสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ได้โดยง่าย แต่อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์นัก เนื่องจากช่วงเวลาที่ได้รับอนุมัติในการดำเนินงานเป็นช่วงเวลาฤดูฝนซึ่งเป็นอุปสรรคในการเดินทางมารับการอบรมและในการฝึกปฏิบัติภาคสนาม จึงเห็นควรให้บุคลากรในพื้นที่ร่วมกันถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เยาวชนและฝึกทักษะการนำเที่ยวให้ต่อเนื่องต่อไป

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1-1
วัตถุประสงค์	1-2
ขอบเขตของโครงการ	1-2
ระเบียบวิธีการดำเนินงาน	1-2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	1-2
กรอบแนวคิดของโครงการ	1-3
รายละเอียดโครงการ	1-3
คำชี้แจงอื่นๆ	1-3
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
การมีส่วนร่วมของชุมชน	2-1
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	2-3
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	2-4
พฤติกรรมการทำงานของมัคคุเทศก์	2-6
หน้าที่ของมัคคุเทศก์	2-7
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	2-7
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	
การสำรวจและรวบรวมข้อมูล	3-1
ข้อมูลชุมชนที่รวบรวมจากพื้นที่	3-2
การดำเนินการอบรมผู้นำเที่ยวชุมชน	3-2
การพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยว	3-3
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	
พื้นที่โลกภูตาคา	4-1
บริบทชุมชน	4-2
การพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวโลกภูตาคา	4-23
การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวโลกภูตาคา	4-24
วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน	4-26
บทที่ 5 สรุปผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ	
ผลการดำเนินงานการศึกษาบริบทของพื้นที่	5-1
ผลการดำเนินงานการพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยว	5-2
ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยว	5-3
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

โคกภูตาคา ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นป่าสาธารณะประจำตำบล ราษฎรได้ใช้เป็นพื้นที่ในการเก็บหาของป่ามานานจนมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมที่ต้องทำการฟื้นฟู เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2538 ราษฎรในตำบลได้พร้อมใจกันน้อมเกล้าฯถวายพื้นที่ทั้งหมด 706 ไร่ 1 งาน 22 ตารางวา แด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ซึ่งได้ทรงใช้พื้นที่นี้ทำเป็น โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช โดยกระทรวงมหาดไทยได้อนุมัติให้ใช้ที่ดินได้ตั้งแต่วันที่ 15 สิงหาคม 2540

การดำเนินงานฟื้นฟูป่าสาธารณะโคกภูตาคา ดำเนินการมาเป็นระยะต่อเนื่องโดยได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงานทั้ง โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ในพระดำหนักจิตรลดารโหฐาน ซึ่งส่งเจ้าหน้าที่มาประสานงานในพื้นที่โคกภูตาคาเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลและสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท คณะทำงานได้ร่วมกันพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในพื้นที่โครงการฯ เพื่อความสะดวกและเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเป็นแหล่งความรู้ความหลากหลายของพันธุกรรมและระบบนิเวศ เริ่มจากการทำถนนให้เข้าถึงพื้นที่โครงการฯ ในปี พ.ศ. 2546 ได้มีการก่อสร้างอาคารสำนักงานกลาง ซึ่งขณะนี้ใช้เป็นอาคารแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับพันธุกรรมพืชในพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชน เรือนเพาะชำและถังเก็บน้ำบาดาล ซึ่งต่อไปจะได้สร้างศูนย์เยี่ยมชม อาคารเอนกประสงค์ อาคารเรือนเพาะชำ โรงเรือนแสดงพรรณไม้ ทางเดินเท้าเพื่อศึกษาธรรมชาติ บ้านพักเจ้าหน้าที่และพระตำหนักที่เป็นที่ประทับรับรองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ต่อไป

แม้โครงสร้างพื้นที่ภายในพื้นที่โครงการฯจะยังไม่เรียบร้อยสมบูรณ์ แต่ก็ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาเรียนรู้แก่เยาวชนในบริเวณพื้นที่โดยรอบ เช่น การอบรมและการเดินป่าศึกษาความหลากหลายของพันธุกรรมพืชอยู่เป็นประจำ โดยเจ้าหน้าที่โครงการจากพระตำหนักสวนจิตรลดารโหฐาน และได้เริ่มมีผู้เข้าไปเยี่ยมชม แต่เป็นเพียงการเดินเท้าเข้าไปเดินดูเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่โครงการฯ จัดทำไว้เป็นระยะไกลๆเท่านั้น เนื่องจากโครงการฯ ยังไม่มีบุคลากรเพียงพอในการรองรับการท่องเที่ยว ประกอบกับกระแสการท่องเที่ยวในแนวใหม่ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจศึกษาเรียนรู้จากการท่องเที่ยวในแหล่งที่ชุมชนมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม จึงมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาเป็นพื้นที่โครงการฯ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งชุมชนโดยรอบมีส่วนร่วมรับผิดชอบและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อพื้นที่โคกภูตาคา ในการป้องกันดูแลผืนป่าซึ่งเป็นที่อยู่ถิ่นของทุกคน การสร้างความภาคภูมิใจในมรดกภูมิปัญญาของชุมชนที่อยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสันติสุขท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมในพื้นที่ จะเป็นการเชิญชวน

บุคลากรเข้าร่วมโครงการฯ ด้วยความสมัครใจ แต่เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเหมาะสม จึงต้องมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้พร้อมสำหรับการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาสื่อความหมายในพื้นที่ให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ธรรมชาติ
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวของบุคลากรในชุมชน

ขอบเขตของโครงการ

การรวบรวมความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ โครงการ อพ.สธ. เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับการศึกษาเรียนรู้ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช การเป็นอาสาสมัครนำเที่ยวและการบริการการท่องเที่ยว เพื่อให้ได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีการดำเนินงาน

1. รวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนโดยรอบ
2. สร้างความเข้าใจกับชุมชนและโรงเรียนรอบๆพื้นที่ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว
3. วิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว
4. สร้างหลักสูตรการอบรม
5. จัดการอบรมบุคลากรในชุมชนให้เป็นอาสาสมัครนำเที่ยว
6. จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่
7. ประเมินผลกิจกรรมท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในพื้นที่
8. จัดทำคู่มือแนะนำเที่ยวในพื้นที่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. โครงการ (อพ.สธ.) ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
2. ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวและการนำเที่ยวในพื้นที่
3. ได้แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดของโครงการ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่ก่อให้เกิดรายได้และกระจายการสร้างงานไปสู่ชุมชนได้อย่างกว้างขวาง เป็นยุทธศาสตร์ที่ดีในการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น ทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ดีในการพัฒนาท้องถิ่น โดยให้ชุมชนรอบๆพื้นที่ท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในความรับผิดชอบ ซึ่งจะช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้แก่บุคลากรในพื้นที่ ช่วยให้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เกิดการเรียนรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง เกิดความรัก ความหวงแหนและเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนได้เป็นอย่างดี

รายละเอียดโครงการ

โครงการนี้เป็นโครงการตามแนวพระราชดำริ ในการให้การศึกษาเรียนรู้แก่เยาวชน ภายใต้ชุดโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี พื้นที่โคกภูตากา ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น (อพ.สธ.)

คำชี้แจงอื่นๆ

โครงการนี้เสนอขึ้นเพื่อสนองพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ผ่านทางผู้แทนพระองค์ ในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่เยาวชนและชุมชนโดยรอบ ให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการ ให้โคกภูตากาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นห้องเรียนธรรมชาติ และพัฒนาศักยภาพบุคลากรในท้องถิ่น ให้เป็นอาสาสมัครนำเที่ยวที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ มีความรัก ความหวงแหนและมีความภาคภูมิใจในผืนป่าของตน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีธุรกิจบริการเกี่ยวข้องมากมาย ก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็เป็นอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบต่อทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผลกระทบในระบบนิเวศ จนทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวตามแบบเดิมที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศเป็นประการสำคัญ โดยให้คุณค่าในการศึกษาเรียนรู้ และสร้างความรับผิดชอบร่วมกันกับชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การทำ การแก้ไขปัญหา เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สู่การพัฒนาการท่องเที่ยว มีการจัดการในองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมดได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน
2. การมีส่วนร่วมของประชาชน สะท้อนการไปเกี่ยวข้องโดยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตย ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา การพิจารณาในมิติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน
3. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

จารีรัตน์ ปรกแก้ว (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมกันคิด พินิจพิจารณาในการคิดตัดสินใจปฏิบัติ และรับผิดชอบในเรื่องที่มีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การพัฒนาชุมชนจะประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและสามารถนำไปสู่การช่วยเหลือตัวเองได้ ซึ่งได้แก่ ทำโดย

ประชาชนเอง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็เป็นของประชาชน และยิ่งไปกว่านั้นคือประชาชนดำเนินการพัฒนาได้ด้วยตัวของเขาเอง

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะอย่างไร และทำไมจึงจะสามารถช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาที่ยุ่งยาก สลับซับซ้อนและหลากหลายได้

ลักษณะที่สำคัญประการแรก ของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน คือ กระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของคนแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และข้อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้วกระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็ยังมีหลายเรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุด เกี่ยวกับปัญหาของตนเอง และชุมชนได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือกการแก้ปัญหาต่างๆมาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังเป็นกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณสมบัติที่พึงประสงค์หลายประการ อาทิ

- การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับมติที่ประชุม อันเป็นพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง
- การผ่อนปรน รู้จักประนีประนอมต่อกันและกันในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ โดยสันติวิธี ซึ่งรวมถึงการรู้จักให้อภัย มีเมตตา และช่วยเหลือกันและกันด้วย ความมีวินัยและความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ในการร่วมให้ข้อคิดเห็น และร่วมดำเนินงานตามที่กลุ่มตกลงกัน
- ความสามัคคี รู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เน้นความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

ลักษณะที่สำคัญประการที่สอง ของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้จากกรลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้ในกลุ่มแล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่ม เพื่อหาทางแก้ต่อไปอีก กระบวนการคิด-ทำ-ทบทวนวิเคราะห์-ทำ จึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชน นพ.ประเวศ วะสี

เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning Through Action)

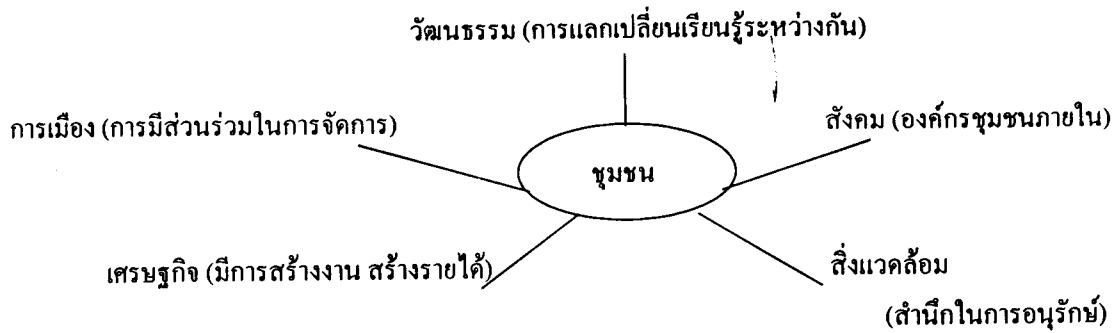
ประการที่สาม คือ การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem-oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิดสติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถคิดค้นและหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง ยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากของใกล้ตัวที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว ย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการที่ผู้เรียนเรียนจากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

ประการที่สี่ ของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดและ/หรือทรัพยากรระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอ แต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุดร่วมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายมักจะ ได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละชุมชนก็คือ กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงานโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง รองศาสตราจารย์ประกอบ ระกิติ (2523) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การรวมกลุ่มบุคคล ก็เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งมีการปฏิบัติต่อกันทางสังคม (Social interaction) มีความผูกพันต่อกัน (Sentiment) และมีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง (Relationship)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism – CBT) มีความหมายว่า การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชน มีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540) และแนวคิดนี้มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นฐานเดียวกันกับทรัพยากรการผลิตของชุมชนที่มีและใช้อยู่ในวิถีประจำวัน โดยมีวัฒนธรรมและสังคมเป็นตัวผลักดันในการเกิดการดำเนินการด้วยจิตวิญญาณที่มีความสัมพันธ์กันภายในชุมชนและองค์กรภายนอกที่เข้ามาเชื่อมโยงจากการท่องเที่ยว

คุณภาพ

ดังนั้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน จึงน่าจะใช้แนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องมีการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้ชาวบ้านได้มีความเข้าใจและคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ การเตรียมความพร้อมของชุมชน พื้นที่ ดึงการศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด และตัดสินใจวางแผนและดำเนินการตลอดทุกขั้นตอน ประเด็นในการศึกษาศักยภาพจะมีทั้ง การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ความมีเอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กร กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน กองทุนหรือ การเงินงบประมาณของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังควรต้องศึกษาถึง โอกาสและความเสี่ยงในการ จัดการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งในด้านนักท่องเที่ยว ศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยว (กระแสความนิยม ของนักท่องเที่ยว เป็นต้น) เส้นทางท่องเที่ยว (แรงดึงดูดการท่องเที่ยว) การคมนาคม (ความสะดวก หรือ ความกลมกลืนกับธรรมชาติของพื้นที่) ความร่วมมือ ความสามัคคีภายในชุมชน และเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกชุมชน การแข่งขันกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เป็นต้น ซึ่ง คือการใช้หลักการวิเคราะห์ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า วิธีการแบบ SWOT นั่นเอง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กรมประชาสัมพันธ์ (2543) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หรือที่รู้จักกันว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น มีความหมายที่ลึกซึ้งซึ่งมากกว่าการเสนอขายสินค้า ทางการท่องเที่ยวแบบใหม่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว หากแต่เป็นแนวคิดที่มุ่งประสานผลประโยชน์ และ ความต้องการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ

การท่องเที่ยวแบบ Ecotourism เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษา สิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ Ecotourism จึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Environmentally Sustainable Tourism Development) โดยเมื่อพิจารณาจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีอยู่ จะเห็นว่าการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมในบางส่วนของการท่องเที่ยวทุกรูปแบบในกลุ่มที่เป็นการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์

ดังนั้น คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature – Based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably Managed Tourism)

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อม (Environmental Education – Based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดท้องถิ่นก็จะมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation – Based Tourism)

ข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ดังกล่าวแล้ว จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลง จนอาจต้องจัดการส่งเสริมหรือทำให้การท่องเที่ยวนั้นเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ ไป

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2538) ได้วิจารณ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลักษณะทัวร์ป่า ที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในยุคต้นๆซึ่งมีความเด่นชัดในพื้นที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นว่า แม้จะสามารถสร้างรายได้และงานด้านการบริการแก่ชุมชนบริเวณพื้นที่ท่องเที่ยว

แต่อาจนำไปสู่ผลทางลบ โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การลดพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากถูกตัดโค่น สำหรับผูกแพลงแม่น้ำแม่แตง การสูญเสียความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชาวเขาที่มีวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบพึ่งพาธรรมชาติและการผลิตเพื่อการบริโภค การนำประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมชนเผ่ามาเป็นสินค้ารองรับการท่องเที่ยว ที่ทำให้สูญเสียระบบคุณค่าและความเคารพนับถือ รวมทั้งการสื่อความหมายออกไปนอกชุมชนอย่างไม่ตรงความหมายเดิม ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในชุมชน เนื่องจากระบบตลาดและการแข่งขัน การเกิดปัญหาสุขภาพจิตและหญิงบริการในหมู่บ้าน รวมทั้งปัญหาอาชญากรรมที่สืบเนื่องมาจากปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นทั้งหมด วัฒนธรรมชุมชนแบบเกษตรกรรมที่เลี้ยงตัวเองกำลังจะล่มสลาย เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวได้เข้ามาในพื้นที่ชายขอบที่เปราะบางเหล่านั้น ที่ซึ่งเคยเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนเกษตรกรรมและชุมชนชาวเขารวมทั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ยังมีข้อด้อยในการจัดการ โดยเฉพาะในส่วนของ การให้ความสำคัญต่อการถือครองที่ดิน สิทธิ วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งล่อแหลมต่อการเกิดปัญหาเมื่อมีการนำมาใช้รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนการเข้ามาใช้ประโยชน์ของบุคคลนอกพื้นที่ที่มักไม่ส่งผลในด้านบวกต่อชุมชน

พฤติกรรมการทำงานของมัคคุเทศก์

ไพฑูรย์ พงสะบุตร และ วิลาศวงศ์ พงสะบุตร (2540) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของมัคคุเทศก์ไว้ว่า มัคคุเทศก์ควรมีบทบาทของบุคคลหลายอาชีพรวมกัน ได้แก่ ครู นักจิตวิทยา นักแสดง และ นักการทูต ซึ่งมัคคุเทศก์สามารถใช้บทบาทแต่ละอย่างนั้นให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตน คือ

1. บทบาทของครู ต้องอธิบายเรื่องราวและสิ่งต่างๆที่นักท่องเที่ยวควรทราบ พร้อมทั้งตอบคำถามของนักท่องเที่ยวทำนองเดียวกับที่ครูให้ความรู้แก่ศิษย์ ฉะนั้นจึงต้องมีความรอบรู้ทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. บทบาทของนักจิตวิทยา ต้องรู้จิตวิทยาของนักท่องเที่ยวว่าต้องการอะไร มากน้อยเพียงใด ซึ่งความต้องการนั้นจะแตกต่างกันตามวัย ฐานะ พื้นความรู้ และอาชีพของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้การเดินทางที่ยาวนานและเหนื่อยเกินไปอาจทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเมื่อยล้าหรือเหนื่อยหน่าย ไม่สนใจฟังคำอธิบายของมัคคุเทศก์ ถึงแม้มัคคุเทศก์จะพยายามอธิบายให้สนุกสนานก็ตาม มัคคุเทศก์จึงต้องคอยสังเกตจากการตอบสนองของนักท่องเที่ยวและพยายามปรับการปฏิบัติหน้าที่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์
3. บทบาทของนักแสดง ต้องสวมบทบาทของนักแสดงในบางครั้งเพื่อสร้างบรรยากาศการนำเที่ยวให้มีชีวิตชีวามากขึ้น เช่น ร้องเพลง เล่าเรื่องตลกขบขัน เล่นเกม เป็นต้น

4. บทบาทของนักการทูต ต้องรู้ว่าควรอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศหรือท้องถิ่นของตนให้นักท่องเที่ยวฟังอย่างไร จึงจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกที่ดีและตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในประเทศหรือในท้องถิ่นนั้นๆ และต้องไม่กล่าวถ้อยคำหรือแสดงกิริยาอันเป็นการลบหลู่คูหมีนสถาบันหรือบุคคลใด ทั้งของประเทศไทยหรือประเทศใดๆ โดยเด็ดขาด

หน้าที่ของมัคคุเทศก์

ไพฑูริย์ พงศบุตร และ วิลาศวงศ์ พงศบุตร (2540) กล่าวว่า มัคคุเทศก์มีภารกิจและความรับผิดชอบที่ต้องปฏิบัติ คือ

1. อำนวยความสะดวกในการเดินทางให้นักท่องเที่ยวทั้งในด้านการจัดที่นั่งในยานพาหนะ การนำชมสถานที่ต่างๆตามที่ระบุไว้ในกำหนดการ การรับประทานอาหารเช้าและเครื่องดื่ม การใช้ห้องน้ำ และการพักผ่อน ความรับผิดชอบของมัคคุเทศก์จะเริ่มตั้งแต่เมื่อออกเดินทาง จนกระทั่งสิ้นสุดการเดินทางในแต่ละครั้ง

2. อธิบายนำชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆตามที่ระบุไว้ในรายการ โดยให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่นสอดแทรกไว้ด้วย รวมทั้งการอธิบายเรื่องราวต่างๆที่น่าสนใจขณะเดินทางอยู่ในยานพาหนะ

3. ดูแลความปลอดภัยและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทางทั้งในด้านสุขภาพ และทรัพย์สินส่วนตัว โดยระมัดระวังไม่ให้เกิดอุบัติเหตุและการโจรกรรมอันเนื่องมาจากการฉกฉวยชิงทรัพย์ หรือการลักทรัพย์สินที่นักท่องเที่ยววางไว้ในยานพาหนะที่จอดขณะไปเดินชมสถานที่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คารุณี บุญธรรม และคณะ (2546) ศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม โดยชุมชนชาวม้ง บ้านน้ำเคะ จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนม้งบ้านน้ำเคะ-สานก้วย มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม โดยมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ถ้ำ น้ำตก สวนสมุนไพรของเล่าท้าว องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว และมีกลุ่มคณะกรรมการที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีโครงสร้างของคณะกรรมการที่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามแผนการดำเนินงานเตรียมความพร้อมของชุมชน แผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ และแผนการประชาสัมพันธ์ และที่สำคัญได้รูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สร้างโอกาสให้กลุ่มคนในสังคมทุกกลุ่มตั้งแต่ผู้อาวุโส กลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน กลุ่มเยาวชนและเด็ก ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไป

รามศรี พรหมชาติ (2545) ได้ทำการวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ประชาชนบ้านโป่งที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริการการท่องเที่ยว และด้านการตลาดการท่องเที่ยวในระดับน้อย ในทุกขั้นตอน การศึกษาความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า ประชาชนที่มีอายุและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอาชีพ ระดับการศึกษา และความแตกต่างในภูมิฐานะ มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สิริวัฒนา ไจมา และคณะ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก่อนการพัฒนาทั้งในรูปของผู้ประกอบการที่ได้รับผลประโยชน์ และผู้ถูกท่องเที่ยวที่เป็นผู้เสียประโยชน์ ซึ่งสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมาได้เกิดปัญหาจากการจัดการ เนื่องจากการขาดความรู้และความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกต้อง ตลอดจนการขาดทักษะในการจัดการและการมีทัศนคติในเชิงลบต่อการท่องเที่ยวที่ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการ ส่วนผลของการดำเนินโครงการสามารถสรุปการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนได้ว่า ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดแก่ระบบนิเวศและความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน ทั้งการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพ ซึ่งควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมมือกันจัดการในทุกขั้นตอน โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

สุนันทา จันทวารา (2545) ได้ทำการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ซึ่งประกอบด้วยการกระจายความถี่ การกระจายร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเดื่ออยู่ในระดับน้อย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือปัจจัยภายใน ได้แก่ทัศนคติต่อการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่ได้รับ ความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือผู้นำหมู่บ้าน ส่วนแนวทางที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว ได้แก่ การให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน การมีผลประโยชน์

ร่วมกันระหว่างรัฐ เจ้าของสถานที่และผู้ดำเนินการ ควรมีการชักชวนและประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานให้ชัดเจน

อุคร วงษ์ทับทิม และคณะ (2545) ได้ทำการวิจัยโครงการชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่สี อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ทรัพยากรธรรมชาติในทุกชุมชนของตำบลแม่สี เป็นของคนในทุกระดับ สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม และเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น ให้ประชากรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง ตั้งแต่คิด วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ ประเมินผล และรับผลประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ที่สำคัญเป็นกระบวนการพัฒนาจากฐานรากที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนอย่างแท้จริง ก่อให้เกิดรายได้ มีการพัฒนาคุณภาพชีวิต และลดการผูกขาดโดยภาคธุรกิจลง ยิ่งไปกว่านั้นการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้เป็นการส่งเสริมบทบาทของชาวบ้านในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยตรง

สุชาติ เศรษฐมาลินี (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเมืองเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมวิกฤตในล้านนา พบว่า การเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมากในล้านนา ได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่างๆมากมาย ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ตลอดจนความไม่เป็นธรรมในสังคม เพราะผู้ประกอบการด้านธุรกิจท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนายทุนจากภายนอก คนในท้องถิ่นส่วนน้อยที่ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ว่า

1. ไม่ใช่เป็นการมุ่งหมายได้ที่เป็นตัวเงินเป็นสำคัญ
2. ต้องมองถึงความยั่งยืนของชุมชนและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก
3. การแบ่งสรรผลประโยชน์จะต้องเป็นไปด้วยความเป็นธรรมไม่ใช่เป็นการผูกขาด

ผลประโยชน์โดย

คนใดคนหนึ่ง

4. ชุมชนต้องคิดและทำร่วมกัน ต้องช่วยกันสร้างองค์กรของตัวเองในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชน ไม่ใช่รอรับคำสั่งและกำหนดจากคนภายนอกชุมชน

5. จะต้องทำการศึกษาฟื้นฟูและทำความเข้าใจทรัพยากรของชุมชน ทั้งในแง่ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมชนเผ่า ที่จะป็นต้นทุนในการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งเพื่อจะได้นำเสนอให้แก่นักท่องเที่ยวให้เข้าใจคุณค่าความหมายและความงดงามระหว่างความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของคนในชุมชนกับทรัพยากรดังกล่าว

สุทธิธ ฐชาติ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำวาว พบว่า กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน ปัจจุบัน มนุษย์ดั้งเดิมถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้บุกรุกทำลายป่า ดังนั้นต้องแยกคนออกจากป่า กระแสการพัฒนาหลัก ซึ่งต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทุกรูปแบบของคนพื้นเมืองให้เป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ย่อมนำไปสู่ การสูญสลายทางวัฒนธรรมและทำลายรากหญ้า (Grass Root) อย่างสิ้นเชิง ประชาชนดั้งเดิมได้อาศัยป่า อยู่มานับร้อยนับพันปี ปัจจุบันพวกเขา กำลังตกอยู่ภายใต้กระแสหลักของการพัฒนา

สิริวัฒนา ใจมา และคณะ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน บ้านแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวบ้านมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการ ท่องเที่ยวก่อนการพัฒนาทั้งในรูปของผู้ประกอบการที่ได้รับผลประโยชน์ และผู้ถูกท่องเที่ยวที่เป็นผู้ เสียประโยชน์ ซึ่งสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมาได้เกิดปัญหาจากการจัดการ เนื่องจากขาด ความรู้และความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกต้อง ตลอดจนขาดทักษะในการจัดการและการมี ทักษะคติในเชิงลบต่อการท่องเที่ยวที่ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการ สำหรับผลกระทบที่เกิดขึ้น พบทั้งในเชิงลบและเชิงบวก ผลในเชิงลบ ได้แก่ การสะสมขยะมูลฝอยที่ขาดการจัดการที่มี ประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ส่วนผลในเชิง บวกมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าจะมีความชัดเจนเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่มีส่วน ร่วมจัดการท่องเที่ยวก็ตาม

พวงนุหงา ภูมิพานิช (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับทัศนคติต่ออาชีพ มัคคุเทศก์ พบว่า นิสิตนักศึกษาวิชาเอกการท่องเที่ยว และมัคคุเทศก์อาชีพนั้น มีทัศนคติต่ออาชีพ มัคคุเทศก์ด้านลักษณะงานอาชีพในระดับมากกว่า ซึ่งเป็นการให้บริการที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ส่วน นักศึกษาวิชาเอกอื่นๆมีทัศนคติในด้านนี้ในระดับปานกลาง และยังพบว่ามัคคุเทศก์อาชีพ ให้ความเห็น ในระดับมาก เกี่ยวกับทัศนวิสัยที่จำเป็นในหน้าที่มัคคุเทศก์ และความรับผิดชอบของผู้ประกอบการ อาชีพมัคคุเทศก์ว่า ควรแนะนำการซื้อของที่มียุภาพให้แก่นักท่องเที่ยว มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อ นักท่องเที่ยวและไม่เห็นแก่ค่าคอมมิชชั่น จนลืมผลประโยชน์ของนักท่องเที่ยว

ชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา และคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมจริยธรรมในการบริการของมัคคุเทศก์ไทย ให้ข้อเสนอแนะว่า มัคคุเทศก์ไทยโดยทั่วไป และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีอายุน้อยกว่า 37 ปี และผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานมัคคุเทศก์น้อยกว่า 9 ปี ควร ได้รับการส่งเสริมให้มีแบบอย่างที่ดีในการทำงาน และได้รับการปกป้องจากสถานการณ์ทำงานและเงื่อนไข ที่มีลักษณะชั่วร้าย รวมทั้งได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมจริยธรรมในงาน เหตุผลเชิงจริยธรรม ความรู้ด้านมาตรฐานความสะอาด สุขภาพจิตที่ดีในการทำงาน ลักษณะมุ่งอนาคต

และควบคุมคนและสำหรับมัลกุเทศก์ไทยโดยทั่วไป ควรได้รับการพัฒนาทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ และลักษณะทางศาสนา เพิ่มขึ้นอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ควรได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้มีพฤติกรรมซื่อสัตย์ในงาน และพฤติกรรมการดูแลสุขอนามัยของนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น

ลำลี ทองธิว และคณะ (2544) ได้ทำการวิจัยโครงการพัฒนาหลักสูตรมัคกุเทศก์น้อยงานไม้แกะสลักและงานไม้สำหรับหมู่บ้านหัตถกรรมไม้และแกะสลักบ้านถวาย กรณีศึกษา โรงเรียนบ้านต้นแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการพัฒนาหลักสูตรมัคกุเทศก์น้อยนำเที่ยวทั้งนี้เพื่อทำให้การนำเที่ยวในชุมชนเป็นไปภายใต้ขอบเขตวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวบ้าน แต่สิ่งสำคัญกว่านั้นคือ ชาวบ้านถวายสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของการนำเที่ยว ดำเนินการตัดสินใจเลือกวิธีจัดนำเที่ยว สถานที่เที่ยว วางแผน ควบคุมให้การนำเที่ยวอยู่ภายในขอบเขตของแผนที่ร่วมกันวางไว้ และมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการวัดและประเมินความสำเร็จของหลักสูตรมัคกุเทศก์น้อยนี้ได้ ซึ่งอาจจะเป็นในรูปแบบของรายได้หรือเป็นความเจริญของท้องถิ่นในด้านรูปธรรมและนามธรรมอื่นๆ แตกต่างจากโดยทั่วไปในการสร้างหลักสูตรมัคกุเทศก์ แม้จะมีชาวบ้านเป็นองค์ประกอบสำคัญก็จริง หากแต่การมีส่วนร่วมจะจำกัดอยู่เพียงการเป็นผู้ให้ข้อมูลและรับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ที่คนสร้างหลักสูตรกำหนดให้ทำ ส่วนผลรับที่ได้จะเป็นเรื่องของการแบ่งปันรายได้ส่วนหนึ่งให้เท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นการยากที่ชาวบ้านจะมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของหลักสูตรนั้นอย่างแท้จริง

อำนาจ คำดี และคณะ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำเนินการ โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อสนับสนุนโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชโคกภูตาคา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พบว่า การปลูกผักที่กินใบ เช่น ผักบุ้ง ผักกระฉ่อน คะน้าและสลัด การใช้กากหม้อกรองจากโรงงานน้ำตาล 20 ก.ก. ผสมกับมูลไก่ 5 ลิตร ในแปลงพื้นที่ 4.5 ตร.ม. ให้ผลผลิตส่วนที่รับประทานได้สูงสุด ข้าวโพดหวานพบว่า การใช้กากหม้อกรอง 20 ก.ก. ผสมมูลไก่ 5 ลิตร , กากหม้อกรอง 20 ก.ก. ผสมปุ๋ย 15-15-15 จำนวน 1 ก.ก. ในพื้นที่แปลง 4-5 ตร.ม. ให้จำนวนผักสูงสุดเช่นเดียวกับหอมแบ่ง เพียงแต่หอมแบ่ง การใช้กากหม้อกรองเพียงอย่างเดียวทำให้ผลผลิตลดลงบ้าง

ถั่วฝักยาว ไร่ค้างเมื่อวัดผลผลิตเฉพาะฝัก พบว่าการไม่ใช้วัสดุปรับปรุงบำรุงดินให้ผลผลิตสูงสุดและ ข้าเมื่อวัดเฉพาะลำต้นใต้ดิน ตอบสนองต่อการใช้ปุ๋ย 15-15-15 ดีกว่าวัสดุอื่น

การปลูกพืชผักนอกเหนือจากการศึกษาวัสดุปรับปรุงบำรุงดินแล้ว ได้ศึกษาการปลูกแตงกวาแตงไทย และข้าวโพดหวานในแปลงขนาดใหญ่ พบว่าพืชผักทั้ง 3 ชนิด สร้างรายได้ต่อเกษตรกรที่ดีพอสมควร

การเลี้ยงไก่พันธุ์สองสายพันธุ์และสามสายพันธุ์ใน 2 สภาพคือ การเลี้ยงในกรงในสระร่วมกับ การเลี้ยงปลานิลและเลี้ยงในกรงบนพื้นดิน พบว่าไก่พันธุ์สามสายพันธุ์เจริญเติบโตดีกว่าในการเลี้ยงทั้ง 2 สภาพ การเลี้ยงบนพื้นดินไก่ทั้ง 2 พันธุ์เจริญดีกว่าการเลี้ยงในกรงในสระร่วมกับปลา เมื่อคิดราคาขาย ต่อต้นทุนที่เลี้ยงพบว่าการเลี้ยงทั้ง 2 พันธุ์ 2 สภาพ ผู้เลี้ยงได้กำไรแตกต่างกันตามพันธุ์และสภาพการ เลี้ยง

การเลี้ยงปลานิล 2 สภาพ คือเลี้ยงร่วมกับการเลี้ยงไก่และเลี้ยงในสภาพเดี่ยว ให้ปลากินวัชพืช พืชน้ำและมีอาหารเสริม พบว่าปลาที่เลี้ยงในสระเดี่ยว มีการเจริญเติบโตที่ดีกว่า แต่ทั้งนี้สระมีขนาด ใหญ่กว่าและมีอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์

การเลี้ยงปลาดุกในบ่อคอนกรีตขนาด 3x3 เมตร ลึก 1 เมตร เพื่อใช้เป็นอาหารเสริมใน กรอบครัว พบว่าปลาที่เลี้ยงมีอัตราการรอดร้อยละ 60 เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัว

การเลี้ยงกบ 2 ประเภทคือ กบที่ซื้อจากฟาร์มเลี้ยง เป็นกบขุน และกบที่เพาะฟักจากพ่อแม่พันธุ์แม่ พันธุ์เอง พบว่าภายหลังการเลี้ยง 48 วัน กบทั้ง 2 ประเภท มีการเจริญเติบโตที่ใกล้เคียงกัน แต่การเลี้ยง กบมีปัญหาในการจำหน่าย ผู้บริโภคในท้องถิ่นตั้งข้อรังเกียจกบเลี้ยงที่ลำตัวสอ เห็นลายบนลำตัว ชัดเจน

นอกจากนี้แล้วคณะผู้วิจัยได้แนะนำ ให้เกษตรกรรู้จักการทำปุ๋ยหมักไว้ใช้เอง การปลูก ดูแล รักษาไม้ผล การใส่ปุ๋ย การตัดแต่งไม้ผลชนิดต่างๆที่ปลูกอยู่แล้ว เช่น กล้าย ส้มโอ มะม่วง มะพร้าว ตลอดจนการขยายพันธุ์โดยการตอนส้ม โออีกด้วย

สุนทวิทย์ บุนนาค และคณะ (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่อง เซลล์พันธุศาสตร์ของพืชและสัตว์ บางชนิดในเขตอนุรักษ์พันธุกรรมพืช โลกภูตกา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พบว่า กล้ายไม้ 10 ชนิด มีจำนวนโครโมโซม $2n=38$ กล้ายไม้ 2 ชนิด มีจำนวนโครโมโซม $2n=40$ กล้ายไม้ 2 ชนิด มีจำนวนโครโมโซม $2n=42$ และกล้ายไม้ 1 ชนิด มี จำนวนโครโมโซม $2n=26$ ศึกษาโครโมโซมของพืชวงศ์จิง 3 ชนิด มีจำนวนโครโมโซม $2n=46, 32$ และ 44 ศึกษาโครโมโซมของพืชวงศ์ Araceae สกุล Ochna และ สกุล Polygonum พบว่า พืชวงศ์ Araceae มีจำนวนโครโมโซม $2n=28$ โครโมโซมของพืชสกุล Ochna มีจำนวนโครโมโซม $2n=22$ และโครโมโซมของพืช Polygonum มีจำนวนโครโมโซม $2n=20$ ศึกษาหาจำนวนโครโมโซมของ เฟิร์น 8 ชนิด พบว่า มีจำนวนโครโมโซม $2n=62, 70, 70, 80, 82, 84, 84$ และ 136 สำหรับโครโมโซม ตั๊กแตน ใช้เซลล์จาก Hepatic caeca เพื่อหาจำนวนโครโมโซมของตั๊กแตนหนวดยาววงศ์ Acrididae 8 ชนิด พบว่า โครโมโซมของตั๊กแตนหนวดยาว 5 ชนิด มีจำนวนโครโมโซม $2n=24$ และมี 3 ชนิด มี จำนวนโครโมโซม $2n=20, 22$, และ 22 สำหรับโครโมโซมของตั๊กแตนหนวดยาววงศ์ Tettigonidae 2 ชนิด มีจำนวนโครโมโซม $2n=22$ และ 24

สุภาณี พิมพ์สมาน และ ยนต์ สุตะภักดี (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์ของสารจากพืชท้องถิ่นในพื้นที่โคกภูตากา ในการควบคุมแมลง พบว่า หนอนตายหยาก เป็นพืชสมุนไพรที่พบมากในบริเวณ โคกภูตากา พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชท้องถิ่นในการใช้ควบคุมแมลงศัตรูพืช โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนอนผีเสื้อแมลงศัตรูพืชผักตระกูลกะหล่ำ จึงได้นำส่วนรากแห้งที่สกัดด้วยตัวทำละลายอินทรีย์ 3 ชนิด คือ methanol, dichloromethane และ hexane โดยวิธี Soxhlet extraction มาทดสอบฤทธิ์ฆ่าแมลงกับหนอนกระทู้ผัก วัย 2 ด้วยวิธี topical application ได้ค่า LD₅₀ ที่ 48 ชั่วโมง เท่ากับ 0.0016, 0.0035 และ 0.0028 มิลลิกรัมต่อตัว ตามลำดับ และวิธี leaf dip feeding test ได้ค่า LC₅₀ ที่ 48 ชั่วโมง เท่ากับ 2,644, 6,122 และ 3,653 พีพีเอ็ม ตามลำดับ โดยทั้งนี้ประสิทธิภาพสูงกว่าสารสกัดสะเดาที่สกัดและทดสอบด้วยวิธีการเดียวกัน คือได้ค่า LD₅₀ เท่ากับ 0.0054 มิลลิกรัมต่อตัว และค่า LC₅₀ เท่ากับ 2,866 พีพีเอ็ม ตามลำดับ นอกจากนี้สารสกัดรากหนอนตายหยากด้วย methanol แสดงฤทธิ์ยับยั้งการกินอาหารได้ดี และมีประสิทธิภาพสูงกว่าสารสกัดสะเดาเช่นกัน ผลการศึกษาในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าสารสกัดรากหนอนตายหยากด้วย methanol มีศักยภาพสูงที่จะนำไปพัฒนาใช้ประโยชน์ในการป้องกันกำจัดหนอนกระทู้ผัก เพื่อใช้ทดแทนสารเคมีฆ่าแมลงที่มีอันตรายสูง

จิตพร พิทยาธุวินิจ และคณะ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์กล้วยไม้ประเภทอิงอาศัยในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่โคกภูตากา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ในปี 2546 สํารวจพบกล้วยไม้ประเภทอิงอาศัยเพิ่มขึ้น 1 ชนิด คือ พวงมาลัย (*Aerides multiflora* Roxb.) เป็นจำนวนทั้งหมด 22 ชนิด การขยายพันธุ์กล้วยไม้ชนิดต่างๆที่สำรวจพบโดยติดตามการออกดอก และผสมเกสรให้ได้ฝัก เพื่อนำเมล็ดมาเพาะในสภาพปลอดเชื้อ และศึกษาสูตรอาหารที่เหมาะสมสำหรับการขยายพันธุ์ให้ได้ต้นที่สมบูรณ์สำหรับปลูกคืนสู่พื้นที่ศึกษาในกล้วยไม้อิงอาศัย 5 ชนิด คือ *Cleisomeria pilosulum* (Gagnep.) Seidenf. & Garay การเรการ่อน (*Cymbidium aloifolium* (L.) Sw.) ม้าวิ่ง (*Doritis pulcherrima* Lindl.) เขมาเกาะ (*Rhynchostylis coelestis* Rchb.f.) และเข็มขาว (*Vanda lilacina* Teijsm. & Binnend.) พบว่า สูตรอาหาร ½ VM (VM+MS) ที่เติมมันฝรั่ง 50 ก. / ล. กล้วยหอม 50 ก. / ล. น้ำมะพร้าว 15% และน้ำตาล 10 ก. / ล. เป็นสูตรให้ผลดีกว่าอาหารอีก 3 สูตรที่ทำการทดลอง ทั้งในระยะ โปรรโตคอร์ม และต่อการเจริญเติบโตของลำต้น

สงัด ปัญญาพุกฤษ และคณะ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การคัดเลือกชนิดของไม้หนามที่เหมาะสมสำหรับปลูกเป็นแนวรั้วธรรมชาติของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่โคกภูตากา อำเภอภูเวียง จังหวัด

ขอนแก่น โดยการสอบถามจากปราชญ์ชาวบ้าน จากผู้เชี่ยวชาญด้านพฤกษศาสตร์และเปรียบเทียบ ตัวอย่างพืชกับรูปภาพจากหนังสือพรรณไม้ พร้อมทั้งตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์โดยใช้รูปวิธาน (Key หรือ Dichotomous key) พบว่า ในปี 2546 สำรวจพบไม้มีหนามในโคกภูตากาจำนวน 18 วงศ์ ประกอบด้วยไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย และพืชตระกูลปาล์ม โดยพบไม้มีหนามในวงศ์ Rubiaceae มากที่สุดจำนวน 4 ชนิด รองลงมาคือวงศ์ Smilacaceae และ Leguminosae-Mimosoideae จำนวน 3 ชนิด วงศ์ Clusiaceae วงศ์ Rhamnaceae และวงศ์ Rutaceae วงศ์ละ 2 ชนิด ส่วนวงศ์อื่นๆ นอกจากที่กล่าวมา พบวงศ์ละ 1 ชนิด ซึ่งชนิดของไม้หนามที่เหมาะสมสำหรับปลูกเป็นแนวรั้วธรรมชาติคือ คัดเค้า เนื่องจากเป็นไม้หนามที่มีทรงพุ่มหนาแน่น

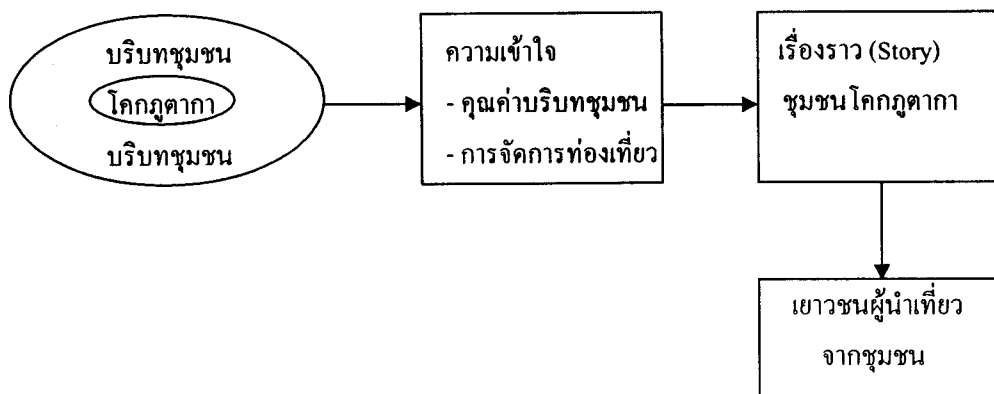
บังอร ศรีพานิชกุลชัย และคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ฤทธิ์ด้านออกซิเดชันและด้านการกลายพันธุ์ของพืชในพื้นที่โคกภูตากา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น พบว่า พืชส่วนใหญ่มีฤทธิ์ด้านออกซิเดชันได้ดี โดยมีพืชถึง 8 ชนิดที่มีฤทธิ์ด้านออกซิเดชันสูงมาก เทียบเท่าได้กับสารละลายมาตรฐานวิตามินซี และวิตามินอี สารสำคัญกลุ่มฟีนอลิก และฟลาโวนอยด์ ก็มีปริมาณสูงด้วย พืชเหล่านี้คือ มะขามป้อม ทองเครือ สีพันคณา กันถั่ว โมกเครือ เหมือดโลด ไม้แก่นแดง และลูกใต้ใบใหญ่ ส่วนที่มีฤทธิ์ด้านออกซิเดชันต่ำสุดกลับเป็นพืชในวงศ์จิง โดยจิงคอกม่วงมีฤทธิ์ด้านดิกว่าพืชชนิดอื่นๆ ในวงศ์เดียวกัน ผลจากการศึกษาฤทธิ์กลายพันธุ์พบว่า มีพืชถึง 6 ชนิดที่ทำให้เกิดการกลายพันธุ์ใน *Salmonella typhimurium* ที่ใช้ทดสอบทั้ง TA98 และ TA100 พืชเหล่านี้คือ นมแมวป่า กล้วยเต่า นมน้อย สังกวาลพระอินทร์ ไม้แก่นแดง กระเจียวแดง ส่วนฤทธิ์ด้านการกลายพันธุ์นั้น พบว่าในภาวะที่มีการกระตุ้นด้วยเอนไซม์จากตับหนู สารสกัดสมุนไพรส่วนใหญ่มีฤทธิ์ด้านการกลายพันธุ์ยกเว้น ว่านหัวน่วม และดูหมูปไบหนาและใบบาง ส่วนภาวะที่ไม่มีเอนไซม์กระตุ้น พืชส่วนใหญ่สามารถด้านการกลายพันธุ์ในเชื้อ TA98 ได้มีเพียง 2 ชนิด คือ นมแมวป่า และมะคังแดง ที่ไม่สามารถด้านการกลายพันธุ์ได้ ส่วนผลต่อ TA100 นั้น มีพืชถึง 14 ชนิด ไม่สามารถด้านการกลายพันธุ์ได้ในภาวะที่ไม่มีเอนไซม์กระตุ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าพืชในวงศ์ Euphorbiaceae ทั้ง 5 ชนิด ที่นำมาศึกษามีฤทธิ์ด้านออกซิเดชันค่อนข้างสูง ไม่มีฤทธิ์กลายพันธุ์ แต่กลับมีฤทธิ์ด้านการกลายพันธุ์ ทั้งในภาวะที่มีและไม่มีเอนไซม์กระตุ้น ดังนั้นการศึกษาพืชเหล่านี้ในรายละเอียดจะเป็นประโยชน์ต่อการนำศักยภาพผลเชิงบวกต่อสุขภาพของพืชมาใช้ในคนต่อไป

เกษสุดา เดชภิมล และคณะ (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การถ่ายทำภาพถ่ายทางอากาศของโคกภูตากาเพื่อใช้ประกอบการวางแผนการพัฒนาพื้นที่และศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางนิเวศวิทยา ได้ผลดังนี้ ใช้บอลูนถ่ายภาพทางอากาศบริเวณโคกภูตากา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 11-15 มิถุนายน 2541 และได้ต่อภาพประกอบเป็นภาพรวมของพื้นที่โครงการพร้อมทั้งจัดทำภาพที่ปรับแต่งโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยเรียบร้อยแล้ว โดยจัดทำทั้งสิ้น 6 ชุด สำหรับถวายสมเด็จพระ

พระเทพฯ 1 ชุด มอบให้จังหวัดขอนแก่น, สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลขอนแก่น, ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, อาคารทำการของโครงการฯ และเก็บไว้ที่ศูนย์ศึกษาค้นคว้าฯ อีกแห่งละ 1 ชุด ซึ่งได้ภาพถ่ายที่ค่อนข้างสมบูรณ์ในระยะเริ่มต้นโครงการของพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพนิเวศวิทยาของพื้นที่โครงการ

บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เขาวง และชุมชนในพื้นที่โดยรอบ โลกภูตากา และเป็นหมู่บ้านสุดท้ายที่อยู่ใกล้ภูตากามากที่สุด ชาวบ้านยังมีความผูกพันและสามารถบอกเล่าเรื่องราวของโกลูกตากากัน ได้อย่างแม่นยำ จึงได้ดำเนินการศึกษาบริบทชุมชนของบ้าน โลกม่วง และรวบรวมเรื่องราวของโกลูกตากาจากวิทยากรในบ้าน โลกม่วง ในขณะเดียวกันในระหว่างการรวบรวมข้อมูล ได้สร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องคุณค่าของข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการสนทนากับชาวบ้านในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่อาจเกิดขึ้นได้จากการท่องเที่ยวโกลูกตากา ทั้งนี้มีโกลูกตากาเป็นจุดสนใจร่วม และเพื่อจะได้ข้อมูลส่วนหนึ่งไปใช้ในการพัฒนาบุคลากรนำเที่ยวโกลูกตากาต่อไป

การสำรวจและรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน เป็นการดำเนินงานในขั้นตอนแรกเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่เป้าหมายของการดำเนินงาน และเพื่อให้คนในชุมชนได้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในคุณค่าวิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตนเอง และเกิดความตระหนักในการธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น เมื่อมีบุคลากรภายนอกต้องการศึกษาเรียนรู้ และให้ความสำคัญในเรื่องราวต่างๆ ของชุมชน ในขณะเดียวกันระหว่างที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์วิทยากร ซึ่งบรรยากาศในการรวบรวมข้อมูล จะเป็นบรรยากาศที่อบอุ่นด้วยมิตรไมตรี มีบุคลากรในชุมชนหลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลด้วยความสนุกสนาน จึงเป็น โอกาสอันเหมาะสมสำหรับการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งผู้เก็บรวบรวมข้อมูลได้รับการอบรมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของข้อมูลชุมชนกับการท่องเที่ยวชุมชน และมีความตระหนักใน

คุณค่าของข้อมูลชุมชนสามารถถ่ายทอดความเข้าใจและความตระหนักให้แก่ชุมชนได้ ทำให้ได้รับความร่วมมือในการถ่ายทอดข้อมูลเป็นอย่างดีในระยะเวลาอันจำกัด

ข้อมูลชุมชนที่รวบรวมจากพื้นที่

ข้อมูลชุมชนที่รวบรวมจากวิทยากรในบ้าน โคม่วง แบ่งเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งบ้าน
2. ประวัติโคกภูตากา
3. วิถีชีวิตและการทำมาหากินกับธรรมชาติ
4. วัฒนธรรม ประเพณี
5. ความเชื่อ
6. ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

ข้อมูลชุมชนที่รวบรวมได้จะได้นำมาวิเคราะห์ และเรียบเรียงเป็นบริบทชุมชน เพื่อจะได้นำไปเป็นข้อมูลสำหรับการอบรมเกี่ยวกับท้องถิ่นในพื้นที่โคกภูตากาให้แก่ผู้นำที่ขุดต่อไป

การดำเนินการอบรมผู้นำเที่ยวชุมชน

เนื่องจากระยะเวลาดำเนินงานเป็นช่วงของฤดูการทำกรเกษตร ชาวบ้านส่วนใหญ่มีภาระในการทำมาหากิน และทำการเกษตร ไม่มีเวลาว่างสำหรับการเข้ารับการอบรม จึงมุ่งให้การอบรมแก่เยาวชน ซึ่งได้ประสานงานในการคัดเลือกอาสาสมัครนำเที่ยวจากนักเรียนในโรงเรียนเวียงวงกต ซึ่งเป็นผู้ที่มีบ้านพักอาศัยในหมู่บ้านโดยรอบโคกภูตากา โดยเฉพาะที่พักอาศัยอยู่ในบ้าน โคม่วง ซึ่งศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้อาสาสมัครจำนวน 22 คน เนื่องจากเยาวชนในระดับชั้นที่สูงขึ้นมักออกไปศึกษาต่อในตัวเมือง จึงไม่สะดวกในการเข้ารับการอบรม เยาวชนในระดับประถมศึกษาโดยธรรมชาติจะเป็นผู้ที่มีความสนใจในสิ่งรอบตัวอยู่แล้ว และช่างสังเกต ช่างจดจำ จึงน่าจะพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวได้ดี

รายชื่อเยาวชนที่เข้ารับการอบรมการพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวโคกภูตากา

1. เด็กหญิงเอมอร สอนโพธิ์	12. เด็กหญิงเสาวคนธ์ สิมมาคำ
2. เด็กชายศิริโรจน์ บุญผล	13. เด็กหญิงสุภาวรรณ หล้าบาง
3. เด็กหญิงกาญจนารักษ์ ะโรประการ	14. เด็กหญิงรัชณี พรหมเมตตา
4. เด็กชายอภิรักษ์ ดรเทพพล	15. เด็กหญิงศิริพร พรานสิน
5. เด็กหญิงสุนิสา งอบคำ	16. เด็กหญิงปวีณา เขียวเนียม
6. เด็กหญิงกุสุมา จันทะสอน	17. เด็กชายปวิวัติ หนูมี
7. นายสุรศักดิ์ พลดี	18. เด็กชายขวัญชัย ตั้งตระกูล
8. นายปรเมศวร์ เวียงชาติ	19. เด็กหญิงวรรณญา วันพุดชา

9. เด็กชายอนุชัย พรมนิล

10. เด็กหญิงปวีณา ศรีมงคล

11. เด็กหญิงศิริพร สุภรมย์

20. เด็กชายนัฐพล แสนเศษ

21. เด็กหญิงนกรินทร์ วันพุดชา

22. เด็กหญิงวารุณี แผงศรีสาร

การพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยว

หลังจากได้อาสาสมัครนำเที่ยวแล้ว มีการประสานงานการอบรมกับเจ้าหน้าที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่โลกภูตาคา ครูในพื้นที่และปราชญ์ชาวบ้านซึ่งมีความคุ้นเคยกับพื้นที่โลกภูตาคา สามารถจดจำเส้นทางและรู้จักพันธุ์พืชต่างๆ ในโลกภูตาคาเป็นอย่างดี สำหรับเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับการอบรม

การสร้างหลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวโลกภูตาคา

หลักสูตรผู้นำเที่ยวโลกภูตาคา สร้างขึ้นจากการปรับหลักสูตรมัคคุเทศก์ที่ใช้สำหรับการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น แต่เลือกอบรมเฉพาะความรู้ทั่วไปของมัคคุเทศก์และเน้นข้อมูลพื้นที่โลกภูตาคาและชุมชนโดยรอบ เพื่อให้เหมาะสมสำหรับผู้รับการอบรม ทั้งนี้ได้กำหนดให้จัดการฝึกปฏิบัติโดยการนำนักท่องเที่ยวจากภายนอกเข้าไปเป็นคนนำร่อง

สาระความรู้ในการอบรม

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว (5 ชั่วโมง)
- หลักการนำเที่ยว (5 ชั่วโมง)
- การเป็นเจ้าบ้านที่ดี (5 ชั่วโมง)
- การท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ (5 ชั่วโมง)
- ความรู้เกี่ยวกับโลกภูตาคาและชุมชนโดยรอบ (5 ชั่วโมง)
- ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชโลกภูตาคา (ฝึกปฏิบัติเดินตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ) (15 ชั่วโมง)
- การปฏิบัติการณ์นำเที่ยวโลกภูตาคา (10 ชั่วโมง)

กระบวนการอบรมผู้นำเที่ยวโลกภูตาคา

สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้เข้ารับการอบรมในการนำเที่ยว การอบรมผู้นำเที่ยวโลกภูตาคาได้ใช้เวลาในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ในการให้การอบรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีการนัดหมายกันล่วงหน้าตามที่มีเวลาตรงกัน ได้ 10 ครั้ง (50 ชั่วโมง) ซึ่งนอกจากจะมีวิทยากรจากคณะทำงานและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยขอนแก่นแล้ว ยังได้ให้ความสำคัญกับบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับพันธุกรรมพืชในโลกภูตาคา ตลอดจนบุคลากรในครอบครัวของเยาวชนเอง เพื่อเป็นวิทยากรผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ตลอดเวลาที่ผู้เข้ารับการอบรมต้องการ โดยจัดให้มีการอบรมอย่างเป็นทางการร่วมกัน และให้มีการถ่ายทอดตามกระบวนการทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความ

หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ใกล้ชิดกันมากขึ้น ทั้งเป็นการทบทวนและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาจากคนรุ่นก่อนในครอบครัวสู่เยาวชนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดีด้วยอีกส่วนหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานโครงการในบางส่วนไม่สามารถดำเนินการตามแผนและวิธีการที่กำหนดไว้ได้ เนื่องจากโครงการมีระยะเวลาดำเนินการจำกัดตั้งแต่ช่วงการเริ่มต้นโครงการ ทำให้ช่วงเวลาของการดำเนินงานจริงเป็นช่วงฤดูกาลที่มีฝนตกมาบ่อยครั้ง ซึ่งเป็นอุปสรรคในการอบรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้เข้ารับการอบรมไม่สามารถเดินทางมารับการอบรมได้ ทำให้หลายคนไม่ได้รับการอบรมครบตามแผนการดำเนินงาน และแม้แต่การฝึกภาคปฏิบัติก็ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างสมบูรณ์ตลอดจนการนำเที่ยวซึ่งได้พานักท่องเที่ยวจากจังหวัดเข้าไปที่โลกภูตาก็เป็นวันที่มีฝนตกลงมาเช่นกัน

๖๖

๖๗

๖๘-๕

-๕๕๖

๖๖๖

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

พื้นที่โคกภูตากา

โคกภูตากา เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ จำนวนทั้งหมด 706 ไร่ 1 งาน 22 ตารางวา ในเขต ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ห่างจากตัวจังหวัด 78 กิโลเมตร ซึ่งชาวบ้านโคกรอบ ได้ใช้เป็นที่เก็บหาของป่ามานาน มีการใช้ประโยชน์จากป่าในลักษณะต่างๆจนมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ จำเป็นต้องมีการการฟื้นฟู ชาวบ้านจึงปล่อยทิ้งร้าง จนในปี พ.ศ. 2538 โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ได้หาพื้นที่สำหรับดำเนินการ โครงการในเขตจังหวัดขอนแก่นเพิ่มเติมจากที่ได้ดำเนินการแล้วใน จังหวัดต่างๆ ทางอำเภอภูเวียงจึงได้พร้อมใจกันน้อมเกล้าฯถวายพื้นที่ทั้งหมดแด่สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ในวันที่ 6 ตุลาคม 2538 ซึ่งได้ทรงใช้เป็นพื้นที่โครงการอนุรักษ์ พันธุกรรมพืช และกระทรวงมหาดไทยอนุมัติให้ใช้พื้นที่ดิน ได้ตั้งแต่วันที่ 15 สิงหาคม 2540

การดำเนินงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี พื้นที่โคกภูตากา ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เพื่อฟื้นฟูป่าสาธารณะโคกภูตากา ให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุกรรมพืช ดำเนินการมาเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆหลายแห่ง รวมทั้งโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ในพระตำหนัก จิตรลดาโรฐาน ซึ่งได้ส่งเจ้าหน้าที่มาประสานงานในพื้นที่โคกภูตากาอย่างต่อเนื่อง และสำนักงาน จังหวัดขอนแก่นทำหน้าที่ประสานงานในส่วนของจังหวัดขอนแก่น ให้ส่วนราชการต่างๆร่วมสนอง พระราชดำริ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท รับผิดชอบในการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น การสร้าง ถนนโคกรอบพื้นที่โครงการฯ ในปี พ.ศ. 2546 ให้ความสะดวกและป้องกันการบุกรุกพื้นที่เพิ่มขึ้น เป็น การขีดเส้นกั้นขอบเขตพื้นที่โครงการฯอย่างชัดเจน การจัดทำระบบประปา ไฟฟ้าและโทรศัพท์ สำหรับ ใช้ในพื้นที่โครงการฯ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตขอนแก่น รับผิดชอบออกแบบและก่อสร้าง อาคารที่ทำการของสำนักงานโครงการฯ และใช้เป็นอาคารแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับพันธุกรรมพืชใน พื้นที่ เรือนเพาะชำ และถังเก็บน้ำบาดาล ซึ่งต่อไปจะได้มีการสร้างศูนย์เยี่ยมชม อาคารอนุสรณ์ ประสงค์ โรงเรือนแสดงพรรณไม้ ทางเดินเท้าเพื่อศึกษาธรรมชาติ บ้านพักเจ้าหน้าที่ และพระตำหนักที่ประทับ รับรองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี การดำเนินงานต่างๆจะช่วยอำนวยความสะดวก และเพิ่มศักยภาพในการเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายของพันธุกรรมพืชและระบบนิเวศของ โคกภูตากาได้เป็นอย่างดี ซึ่งแม้โครงสร้างพื้นฐานและอาคารต่างๆภายในพื้นที่โครงการฯจะยังไม่ เรียบร้อยสมบูรณ์ แต่ก็ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนอยู่เป็นประจำ โดยมีเจ้าหน้าที่ โครงการ อพ.สธ. จากพระตำหนักสวนจิตรลดาฯ เป็นผู้นำชม และเริ่มมีผู้สนใจเข้าเยี่ยมชมและเดินชม เส้นทางศึกษาธรรมชาติที่จัดไว้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากในพื้นที่โคกภูตากาที่เริ่มฟื้นฟูสภาพป่าดั้งเดิม ได้

มากขึ้น มีความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชท้องถิ่นที่น่าสนใจ ทั้งมีการปลูกพืชพรรณต่างๆขึ้นใหม่ ให้ โลกภูตาคาคืนสภาพป่าดั้งเดิมให้เร็วยิ่งขึ้น

ในส่วนของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช โลกภูตาคามี คณะต่างๆ เข้าร่วมดำเนินการในพื้นที่ภูตาคาร่วมรับผิดชอบงานด้านต่างๆ คือ คณะวิทยาศาสตร์ รับผิดชอบการศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช คณะเกษตรศาสตร์ รับผิดชอบการวิจัยเพื่อ นำ ความหลากหลายทางชีวภาพเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ โดยเน้นการวิจัยเพื่อพัฒนาให้เกิดผลในทาง เศรษฐกิจต่อชุมชน คณะเภสัชศาสตร์ รับผิดชอบการวิจัยเพื่อแสวงหาชนิดพืชที่มีสารออกฤทธิ์ด้าน ออกซิเดชั่น และด้านการก่อกลายพันธุ์ เพื่อใช้ในการรักษาโรค และผลิตเวชภัณฑ์ต่างๆ คณะศึกษาศาสตร์ รับผิดชอบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในการบูรณาการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ โลกภูตาคา เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับ โรงเรียนในเขตอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และคณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ รับผิดชอบในการพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวของชุมชน โดยรอบ โลกภูตาคา เพื่อรองรับ การท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น

บริบทชุมชน

หมู่บ้านโดยรอบ โลกภูตาคา ชุมชนซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากภูตาคามาแต่เดิม มี 10 หมู่บ้าน คือ

1. บ้านเมืองเก่าพัฒนา	หมู่ที่ 1
2. บ้านเมืองเก่าพัฒนา	หมู่ที่ 2
3. บ้านเมืองเก่าพัฒนา	หมู่ที่ 3
4. บ้านหนองบัว	หมู่ที่ 4
5. บ้านหนองน้อย	หมู่ที่ 5
6. บ้านโคกม่วง*	หมู่ที่ 6
7. บ้านหม้อ	หมู่ที่ 7
8. บ้านหนองนาคำ	หมู่ที่ 8
9. บ้านหินร่อง	หมู่ที่ 9
10. บ้านโนนสวรรค์	หมู่ที่ 10

แต่หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ทางผ่านเข้าสู่ภูตาคาตามเส้นทางถนนคือ บ้านโคกม่วง ซึ่งเป็นเสมือนประตู เข้าสู่ภูตาคา จึงเป็นหมู่บ้านที่น่าจะได้รับผลกระทบจากการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวภูตาคาโดยตรง จึงได้ ศึกษาบริบทชุมชนของบ้านโคกม่วงอย่างละเอียด เพื่อให้เป็นชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวที่จะ เกิดขึ้นใน โลกภูตาคา และเพื่อพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวของชุมชนบ้านโคกม่วงต่อไป

สภาพทั่วไปของพื้นที่บ้านโคกม่วง

หมู่บ้านโคกม่วง ตั้งอยู่ในตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นหมู่บ้านสุดท้ายก่อนจะถึงโคกภูตากา ในอดีตโคกภูตากาเป็นที่สาธารณะที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชและสัตว์ ทุกคนสามารถเข้าไปหากินได้โดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ ทำให้โคกภูตากาที่เคยเป็นป่าอุดมสมบูรณ์กลับกลายเป็นพื้นที่เสื่อมโทรม ปัจจุบันโคกภูตากาอยู่ในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

หมู่บ้านโคกม่วง มี 102 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 500 คน เป็นชาย 300 คน หญิง 200 คน ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน จัดหางบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยร่วมมือกับสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในหมู่บ้านที่มีอยู่ 2 คน หมู่บ้านโคกม่วงไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จึงทำให้เด็กๆต้องไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนในหมู่บ้านใกล้เคียง คือ โรงเรียนบ้านหนองบัว เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ห่างจากบ้านโคกม่วง 1 กิโลเมตร เด็กๆเดินทางไปโรงเรียนโดยรถจักรยาน และบางส่วนมีผู้ปกครองรับส่งเมื่อจบระดับชั้นประถมศึกษาแล้ว จะไปศึกษาต่อที่โรงเรียนเวียงวงกต ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาประจำตำบลเมืองเก่าพัฒนา

การประชาสัมพันธ์ข่าวสารจากทางราชการ ทำได้โดยการที่ผู้ใหญ่บ้านประกาศผ่านเครื่องขยายเสียงที่ได้ยินชัดเจนทั้งหมู่บ้าน และมีการเปิดข่าวจากกรมประชาสัมพันธ์เป็นประจำในทุกเช้า ทำให้ชาวบ้านได้รับทราบข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ

อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ ทำนา ทำไร่ รับจ้างทั่วไป และหาของป่า (สามารถหาได้จากโคกภูตากา) ภายหลังจากโคกภูตากาได้มาอยู่ในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทำให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากโคกภูตากาได้น้อยลง แต่ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจที่โคกภูตากาได้มาอยู่ในโครงการในพระราชดำรินี้ เพราะเป็นการทำให้โคกภูตากาได้กลับมาอุดมสมบูรณ์ และเอื้อประโยชน์ให้แก่รุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

ประวัติหมู่บ้านโคกม่วง

เมื่อประมาณ 80-90 ปีที่ผ่านมา มีชาวบ้านเมืองเก่า 3 ครอบครัว คือ 1. ครอบครัวนายอินทร์ โสดาศรี 2. ครอบครัวนางกลิ่น เวียงซารี 3. ครอบครัวนางห่ม แพ่งศรีสาร ทั้งสามครอบครัวนี้มีไร่นาอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ห่างจากบ้านเมืองเก่าพัฒนา 1 กิโลเมตร

เดิมที่ยังไม่ตั้งเป็นหมู่บ้าน คงสร้างเป็นเพิงพักชั่วคราว ไปๆมาๆระหว่างบ้านที่เมืองเก่าพัฒนาและไร่นาที่โคกม่วงแห่งนี้ ในฤดูฝนช่วง พฤษภาคม-ตุลาคม ชาวนาปลูกข้าว กล้าแล้ว การที่จะนำฝูงสัตว์เลี้ยงกลับบ้านลำบากมาก เพราะบ้างก็เหยียบย่ำข้าวกล้าของคนอื่นในระหว่าง ด้วยเหตุดังกล่าวทั้งสามครอบครัว จึงทำที่พักค่อนข้างถาวรขึ้น (กระท่อม) แล้วก็นอนเฝ้าสิ่งของตลอดฤดูฝน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว จึงจะพากันอพยพเข้าไปในหมู่บ้าน ในราวเดือนธันวาคม-เดือนพฤษภาคม ของปีต่อไป

ในการจัดตั้งที่พักรักษาตัวนี้ คนโบราณจะหาเลือกทำเลใกล้แหล่งน้ำ บึงเอิญ โขกคมีพวกเด็ก ๆ อายุราว 5-6 ปี พวกมันขุดดินเล่น ลึกประมาณ 50 เซนติเมตร ก็มีน้ำไหลออกมาให้เห็น พวกพ่อแม่จึงช่วยกันขุดต่อลงไป ก็ได้ น้ำพอกินพอใช้ เมื่อมีน้ำแล้ว สิ่งจำเป็นต้องมีคือ क्रमอง สำหรับดำข้าว

ต่อมาก็มีญาติพี่น้องอพยพมาอยู่รวมกันเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นหมู่บ้านเล็กๆ และขยายขนาดขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งปัจจุบัน

สภาพพื้นที่ ที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ลาดเอียง ทิศเหนือจะต่ำ แล้วค่อยๆ ยกระดับสูงขึ้นเรื่อยๆ ทางทิศใต้ ทำให้มีป่าคอก และอินทรียวตต่างๆ ไหลมารวมกันด้านทิศเหนือ ดินจึงอุดมสมบูรณ์ ปลูกมะพร้าว-หมาก และไม้ผลอื่นๆ ได้ผลดีภายในเวลาอันสั้น ผิดกับทางด้านทิศใต้ซึ่งเป็นเนินสูง มีลักษณะดินปนทราย ไม่ชุ่มน้ำ เมื่อฝนตกน้ำไหลผ่านเร็ว ไม่ค่อยซึมซับ ดินไม้ที่ปลูกจึงจำเป็นต้องเป็นพืชที่ใช้น้ำน้อย และทนแล้ง เช่น มะม่วง ขนุน มะขามเปรี้ยว กระท้อน เพกา สะเดา ฯลฯ

โบราณสถานที่สำคัญของหมู่บ้านแห่งนี้ไม่มีปรากฏหลงเหลืออยู่เลย นอกจากโบราณวัตถุซึ่งมีอยู่ประปราย ส่วนมากเป็นไหใส่กระดูกคน มีลักษณะเป็นกระดูกๆ ผ่านการเผาไหม้แล้ว อายุประมาณยุคกรุงศรีอยุธยา-กรุงธนบุรี

เมื่อประมาณ 4-5 ปีที่ผ่านมา มีผู้ขุดพบไหขนาดกลาง ภายในมีกระดูก ได้นำไปไว้ที่วัดบ้านโคกม่วง (วัดอัมพวัน) แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ถูกทุบทิ้ง เสียหายหมดแล้ว

อุปนิสัยของชาวบ้านโคกม่วง ส่วนมากเป็นคนรักสนุก เจ้าสำราญ และชอบการพนัน เสียดวงประมาณ 80 % ของประชากรทั้งหมู่บ้าน มีฐานะยากจน รายได้ต่ำ เพราะไม่มีที่ทำกิน การศึกษาส่วนมากต่ำกว่าเกณฑ์ แต่ปัจจุบันได้มีการส่งเสริมให้บุตรหลานได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่าเทียมกันทุกคนแล้ว เรือน คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นผู้สูงอายุและเด็ก ไม่ค่อยมีหนุ่มสาววัยทำงาน เนื่องจากเกิดการอพยพย้ายถิ่นไปหางานทำในเมือง หรือที่กรุงเทพฯ จะกลับมาเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญๆ และช่วงที่มีวันหยุดติดต่อกันเป็นเวลานาน อาทิ ช่วงเทศกาลปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์ ฯลฯ เป็นต้น

ประวัติโลกภูตกา

ภูตกา เดิมเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศ และมีวัดป่าที่นั่น แต่เนื่องจากวัดอยู่ไกลจากชาวบ้าน ทำให้เกิดความลำบากในการเดินทางไปทำบุญ และฟังเทศน์หรือสนทนาธรรม วัดป่าจึงย้ายลงมาตั้งอยู่ในหมู่บ้าน และมีชื่อว่าวัดอัมพวันในปัจจุบัน ที่มาของชื่อภูตกา นั้นมีการเล่าต่อกันมาถึงเหตุแห่งชื่อดังกล่าว ดังนี้

1. เมื่อเกือบร้อยปีมาแล้ว มีกามาหากิน และมานอนอยู่บริเวณนี้ จี๋กาเป็นปู่ให้กับพี่ชรรณต่างๆ และกาที่ตายที่นี้ จึงเรียกว่า ภูตกา
2. ผู้ที่มาทำไร่ในที่นี้เป็นคนแรก ชื่อ กา จึงเรียกตกา แล้วเพี้ยนเป็นชื่อ ภูตกา

3. เดิมเรียกภูกำพร้าว เนื่องจากตั้งอยู่โดดๆเพียงภูเดียวในบริเวณนั้น ภูอื่นๆ เช่น ภูผาง ภูรวก ภูครึ่ง จะอยู่ใกล้กัน จึงเรียกภูที่อยู่โดดๆว่า ภูกำพร้าว จากนั้นก็เรียกต่อกันมา แล้วเพี้ยนจากคำว่า กำพร้าว เป็นตากา จึงเป็นภูตากาในปัจจุบัน

ชาวบ้านเล่าว่าภูตากาในปัจจุบันนี้อุดมสมบูรณ์กว่าในอดีต เนื่องจากปัจจุบันเป็นโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป โดยมีเจ้าหน้าที่คอยควบคุมดูแล ห้ามชาวบ้านไปล่าสัตว์ แต่ให้เก็บเห็ดได้ตามความเหมาะสม และชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าภูตากาเป็นเมืองลับแล หรือเมืองบังบด มีความศักดิ์สิทธิ์และมีความลึกลับ ซึ่งได้มีการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองบังบด ที่มีความสัมพันธ์กับภูตากาว่า มีผู้ชายคนหนึ่งเคยขึ้นไปจับไก่ป่าบนภูตากา และไม่สามารถออกมาจากที่นั่นได้ เพราะว่ามีสิ่งลึกลับไม่อนุญาตให้ออกมา เรื่องนี้มีลักษณะคล้ายกับเมืองลับแล ผู้ชายที่เข้าไปออกมาไม่ได้ ญาติพี่น้องออกตามหาก็ไม่พบ ในขณะที่ผู้ชายคนนั้นมองเห็นคนที่ออกมาตามหา เขาพยายามเรียกให้ช่วย แต่ไม่สามารถพูดได้ และติดอยู่ที่ภูตากาเป็นเวลา 1 คืน จึงออกมาได้ เขาเล่าให้ญาติฟังว่า ขณะที่อยู่ในนั้นจะรู้สึกอึด ทึงๆที่ไม่ได้รับประทานอะไรเลย และมีคนคอยดูแลตลอด ที่แห่งนั้นมีลักษณะเป็นหมู่บ้าน อาหารที่คนในหมู่บ้านบังบดนำมาให้ชายผู้นั้นรับประทานจะเป็นผักนึ่ง แต่เขาไม่รับประทาน เพราะเกรงว่าจะเป็นอันตราย และเคยมีคนหนึ่งที่เคยติดอยู่ในภูตากา 2-3 วันจึงออกมาได้ หลังจากนั้นก็เสียชีวิต เนื่องจากก่อนหน้านั้นอาเจียนออกมาเป็นผักนึ่งจำนวนมาก ชาวบ้านสันนิษฐานว่าคงจะเป็นผักนึ่งที่คนในหมู่บ้านบังบดเอามาให้กิน ซึ่งเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูตากานี้ยังมีความลึกลับอยู่มาก และรอการพิสูจน์จากทางวิทยาศาสตร์

วิถีชีวิตและการหากินกับธรรมชาติ

หมู่บ้านโคกม่วง มีประชากรประมาณ 102 หลังคาเรือน จำนวนโดยประมาณ เป็นชาย 300 คน หญิง 200 คน รวม 500 คน

วิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นไปอย่างเรียบง่าย แทบทุกบ้านจะมีการปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง อาหารหลักคือ ข้าวเหนียว กับข้าวส่วนใหญ่จะทำเองหรือซื้อจากรถจักรยานยนต์ที่มาจากในหมู่บ้านแล้วปรุงรับประทานกันในครอบครัว ซึ่งสมัยก่อนจะเป็นครอบครัวใหญ่ คืออยู่ร่วมกันทั้งเครือญาติ แต่ในปัจจุบันก็จะสร้างบ้านและแยกย้ายกันออกไปเป็นครอบครัวเดี่ยว หรือเป็นครอบครัวที่มีขนาดเล็กลง ลักษณะของบ้านเรือน มีทั้งบ้านไทยสมัยโบราณ บ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ ในเรื่องภูตผีปีศาจ ในปัจจุบันชาวบ้านไม่ค่อยเชื่อเท่าใดนัก เนื่องจากมีหลักวิทยาศาสตร์เข้ามาพิสูจน์และอธิบายเพิ่มมากขึ้น นอกจากเรื่องผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนโคกภูตากาซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อและศรัทธาเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในด้านศาสนา ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ ทำบุญที่วัด และส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ยามเจ็บป่วยไม่สบายก็จะไปหาหมอที่สถานีอนามัยตำบลเมืองเก่าพัฒนา หรือไปโรงพยาบาลภูเวียง โรงพยาบาลศรีนครินทร์ จะไม่นิยมใช้สมุนไพรเหมือนแต่ก่อน เมื่อความสะดวกสบายและเทคโนโลยีเข้ามาในหมู่บ้าน มีผลทำให้ความมั่นใจในเรื่องการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านลดลง เช่น ยาหม้อ ยาสมุนไพร ก็ลดความสำคัญลงไปโดยปริยาย

อาชีพหลักของชาวบ้านหมู่บ้านโคกม่วง คือการทำไร่ ทำนา ช่วงระยะเวลาที่ว่างจากการทำนา ก็จะออกไปรับจ้างก่อสร้างบ้าน รับผิดชอบบ้าง และรับจ้างอื่นๆทั่วไป นอกจากนี้ก็มีอาชีพเก็บเห็ดบนโคกภูตากาหรือบนเขาไปขาย การหาอยู่หากินกับธรรมชาติ ในอดีตส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านหมู่บ้านโคกม่วงนี้ จะมีความสัมพันธ์กับโคกภูตากาอย่างมาก คือชาวบ้านจะขึ้นไปหาของป่ามาเลี้ยงชีพ ทั้งกินเองและจำหน่าย จะมีการเข้าไปจับสัตว์ เช่น นก ส่วนใหญ่จะเป็นนกจุ่ม นกไก่นา แต่ในปัจจุบันนี้ โคกภูตากานั้นเป็นโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ซึ่งมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลอยู่ จึงทำให้มีการห้ามเข้าไปจับสัตว์ต่างๆแต่อนุญาตให้ขึ้นไปเก็บเห็ดหรือหน่อไม้เล็กๆน้อยๆได้ อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังแอบขึ้นไปจับสัตว์อยู่บ้าง แต่ต้องไม่ให้เจ้าหน้าที่เห็น เพราะจะถูกจับและยึดอาวุธที่ชาวบ้านนำไป เช่น ปืน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่า สัตว์ที่ชาวบ้านขึ้นไปจับส่วนใหญ่ ได้แก่ กูหายาก เช่น งูสิงที่กินได้ คีตกแตน จิ้งหรีด จิงู่น กะปอม อึ่ง กบ แล่น (คล้ายตัวเงินตัวทอง) หนูนา หนูท้องขาว สัตว์ที่เจ้าหน้าที่ห้ามไม่ให้จับ ได้แก่ นกจุ่ม นกไก่นา กระต่าย แล่น ลิ่น กระรอก กระแต ไก่ป่า (คล้ายกับไก่แจ้) จำพวกพืชโดยเฉพาะเห็ดซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เช่น เห็ดผึ้งตอง เห็ดขานกบุง เห็ดผึ้งเหลือง เห็ดผึ้งดับควาย เห็ดข้าว เห็ดอีเตี้ย (อีต่า) เห็ดก้นครก เห็ดโคน (ปลวก) เห็ดเผาะ เห็ดมันปู เห็ดโค (ทำแจ่ว, ปั้น) เห็ดก่อแดง (เห็ดน้ำหมาก) เห็ดท่าพาน เห็ดระโงกขาว เห็ดขอนขาวกับเห็ดกระด้าง นำมาทำซूप เห็ดหลากหลายชนิดนำมารวมนั้นเรียกเห็ดสะมะปี (ส่วนใหญ่นำมาทำแกง) ซึ่งเห็ดสะมะปีนำมาขายได้ในราคา กิโลกรัมละ 40 บาท เห็ดระโงก เห็ดโคน เห็ดโค กิโลกรัมละ 100 บาท เห็ดเผาะจะมีราคาแพง คือ กิโลกรัมละ 150-200 บาท ส่วนเห็ดมีพิษนั้น ชาวบ้านนิยมเรียกว่า เห็ดหามสี่ คือเมื่อกินเห็ดพิษเข้าไปแล้ว อาจทำให้เสียชีวิต และมีคนยกโลงศพไปเผาโดยใช้คนสี่คน หามนั่นเอง นอกจากเห็ดชนิดต่างๆแล้ว ยังมีการขูดกลอย มัน เผือก เก็บผักต้ว ผักหวาน ผักออบ แอบ ไข่มดแดง เป็นต้น

นอกจากการหาของป่าบนโคกภูตากาแล้ว ชาวบ้านยังหาเลี้ยงชีพจากแหล่งอื่นๆอีก เช่น ตามหนองน้ำ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ใช้เป็นที่จับสัตว์น้ำ การหาหน่อไม้ก็มีบ้าง แต่จะมีมากบนภูเขาซึ่งสามารถหาได้เป็นกระสอบ และนำไปจำหน่าย การจับสัตว์อื่น เช่น คูกแก (นำไปย่างแล้วลอกหนัง เอาเส้นเมาซึ่งเป็นพิษออก แล้วให้เด็กกินแก้โรคซางได้) เหล่านี้ล้วนเป็นการหาอยู่หากินกับธรรมชาติของชาวบ้านหมู่บ้านโคกม่วง และจะสังเกตเห็นว่า ทุกครัวเรือนจะมีการปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง ปลูกส้มโอแทบทุกบ้าน และบางบ้านก็จะปลูกคั้นมะขาม มะเฟือง ซึ่งสามารถเก็บกินได้

ชะล่า และข้อปฏิบัติของหมู่บ้าน

ชาวบ้านหมู่บ้านโคกม่วง ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นกลุ่มชนที่มีความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้าม ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นภาษาอีสานว่า ชะล่า ที่มีมาแต่โบราณ ผ่านการบอกกล่าวสั่งสอนจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ว่าสิ่งใดที่ควรปฏิบัติ สิ่งใดที่ห้ามปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากว่าในอดีตนั้น เคยมีการกระทำและไม่ควรกระทำเรื่องเหล่านั้น แล้วเกิดทั้งผลดีและผลเสีย หากทำตามข้อควรปฏิบัติที่โบราณสอนไว้ ก็จะเกิดผลดี แต่ในบางครั้งหากปฏิบัติในสิ่งที่ห้ามไว้ อาจเกิดผลร้ายต่อคนและครอบครัว จนถึง

แก่ชีวิตได้ ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อ และยังคงยึดถือข้อควรปฏิบัติ และข้อห้ามปฏิบัติ (ชะล่า) มาโดยตลอด

ชะล่า (ข้อห้ามปฏิบัติ)

1. ห้ามนั่งขวางบันได ห้ามบุคคลทั้งสองประเภท คือ

บุคคลทั่วไป โดยห้ามนั่งขวางบันได เพราะคุณแล้วไม่สวยงาม บันไดมีเทพรักษาอยู่ ใครไปมาต้องผ่านบันได ความเจริญจะเข้าสู่บ้าน หากไปนั่งขวางบันได เท่ากับว่านั่งขวางความเจริญที่จะเข้ามาสู่บ้าน คนโบราณมีการบูชาบันได โดยนำดอกไม้และเทียนไปผูกไว้ที่บันได เพราะเชื่อว่าจะเกิดความเป็นสิริมงคล และเป็นการแสดงความเคารพบูชาบันไดด้วย

หญิงมีครรภ์ คนโบราณ จะห้ามผู้หญิงตั้งครรภ์นั่งขวางบันได เพราะมีความเชื่อว่า หญิงมีครรภ์นั้นจะคลอดลูกยาก และมีความกลัวว่าจะตกบันไดแล้วแท้งลูก เพราะห้ามขามร้ายนอกจากจะแท้งลูกแล้ว หญิงมีครรภ์นั้นอาจถึงแก่ชีวิตได้

การที่คนโบราณ ห้ามหญิงมีครรภ์นั่งขวางบันได เป็นความคิดอันเฉลียวฉลาดของคนโบราณ โดยมีการเตือนว่า ถ้านั่งขวางบันไดแล้ว จะคลอดลูกยาก ซึ่งหญิงมีครรภ์ทุกคนจะกลัวการคลอดบุตรยากอยู่แล้ว จึงปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด การห้ามนี้แฝงนัยไว้หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการกลัวว่าหญิงมีครรภ์ จะตกบันไดแล้วแท้งลูก ส่วนเรื่องการคลอดลูกยากนั้น ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า จริงดังคำเตือนของคนโบราณหรือไม่ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้ว เมื่อรู้ว่าโบราณห้ามอย่างนี้ ผู้คนก็ไม่กล้าที่จะฝ่าฝืนข้อห้ามดังกล่าว

2. ห้ามผู้หญิงขึ้นหลังการถ

การห้ามผู้หญิงขึ้นหลังการถนั้น เนื่องจากว่าผู้หญิงเป็นเพศแม่ คือเป็นเพศเดียวกันกับแม่ธรณี ซึ่งในความเป็นจริงนั้น แม่ธรณีอยู่พื้นล่าง ขอมให้มนุษย์กระทำต่างๆ ได้ เช่น ทิ้งขยะ ถ่มน้ำลาย หรือเหยียบขี้ โดยที่แม่ธรณีก็ไม่หึงภัยแก่มนุษย์ทุกคน เมื่อแม่ธรณีอยู่พื้นล่าง ผู้หญิงก็ไม่ควรขึ้นไปอยู่บนหลังการถ เพราะถือว่าอยู่สูงกว่าแม่ธรณี ดังนั้นผู้หญิงจึงควรอยู่ข้างล่างหรือที่ต่ำ เช่น แม่ธรณี

3. เวลาผู้หญิงเปลี่ยนผ้าถุง ห้ามเอาผ้าถุงออกทางหัว หรือคลุมศีรษะ

คนโบราณมีความเชื่อว่า เวลาที่ผู้หญิงเปลี่ยนผ้าถุงนั้น ห้ามเอาออกทางหัว หรืออย่าให้ผ้าถุงคลุมศีรษะ เพราะผ้าถุงเป็นของต่ำ ความเชื่อว่าผ้าถุงเป็นของต่ำนั้น เป็นเพราะผ้าถุงเป็นอาภรณ์ที่ใช้สวมใส่ปกคลุมร่างกายตั้งแต่บริเวณเอวลงไปถึงขา ร่างกายส่วนนี้ถือว่าเป็นส่วนต่ำสุดของร่างกาย หากจะเอาไปสัมผัสกับศีรษะ ซึ่งเป็นอวัยวะที่อยู่บนสุดของร่างกายนั้นจึงถือเป็นการไม่สมควร

ความเชื่อนี้สามารถเชื่อมโยงกับเรื่องการห้ามคนที่สวมพระ เอาผ้าถุงออกทางหัว เพราะถือว่าผ้าถุงเป็นของต่ำดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ส่วนพระนั้นเป็นของสูง การกระทำดังกล่าว นอกจากจะเป็นการไม่สมควรแล้ว ยังทำให้พระเสื่อมความขลัง และความศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย

4. ห้ามหญิงคลอดบุตรใหม่ และแม่ลูกอ่อน กินผักขอม

การห้ามหญิงคลอดบุตรใหม่ และแม่ลูกอ่อน กินผักขอม เป็นเพราะว่า จะทำให้มดลูกแห้ง ซึ่งเป็นผลเสียต่อผู้หญิงเอง ผักขอมเป็นผักที่มีกลิ่นแรง นอกจากจะห้ามบุคคลดังกล่าวกินผักขอมแล้ว การ

ห้ามไม่ให้ได้กลิ่น หรือสูดดมกลิ่นระเหย ยังเป็นการป้องกันอีกทางหนึ่งด้วย จะล้านี้ เป็นภูมิปัญญาของคนโบราณเกี่ยวกับเรื่องอาหารการกินว่า หากกินแล้วจะส่งผลดี ผลเสีย ต่อใคร อย่างไรบ้าง

5. ศพตั้งอยู่ที่บ้าน เมื่อบุคคลในบ้านออกไปตัดฟัน ห้ามนำฟืนกลับเข้ามาในบ้าน

การห้ามแบบนี้ เป็นเพราะคนโบราณมีความเชื่อว่า หากนำฟืนกลับเข้ามาในบ้าน จะเป็นการเผาตัวเอง หรือนำเอาโชคร้ายเข้าบ้าน งานศพถือว่าเป็นงานอัปมงคล ทำการใดๆ ต้องคิดอ่านให้ดีๆ เพราะการกระทำดังกล่าว อาจทำให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ การคิดข้อห้าม และคำเตือนนี้ขึ้นมา ก็เพื่อจะชี้แนะว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ หรือไม่ควรปฏิบัติ

6. เมื่อเคลื่อนศพออกจากบ้านแล้ว หากลืมสิ่งใดไว้ที่บ้าน ห้ามกลับไปเอา

จะล้าข้อนี้ เชื่อว่าหากกลับไปเอาสิ่งของที่ลืมไว้ที่บ้าน ภายหลังจากการเคลื่อนศพออกจากบ้านไปแล้ว เป็นสิ่งอัปมงคล ไม่ควรทำ เพราะวิญญาณจะตามกลับมาที่บ้าน ซึ่งเมื่อพูดถึงเรื่องวิญญาณแล้ว ถือว่าเป็นเรื่องอัปมงคลทั้งสิ้น

7. ไม่นิยมแต่งงานในช่วงเข้าพรรษา

ชาวบ้านโคกม่วงไม่นิยมแต่งงานในช่วงเข้าพรรษา เพราะเป็นการให้ความเคารพพระสงฆ์ เนื่องจากในช่วงเข้าพรรษาเป็นเวลาที่มีพระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาที่วัด ซึ่งเปรียบเหมือนกับการจำศีล การแต่งงานในช่วงเวลานี้ จึงเหมือนกับเป็นการรบกวนท่าน และไม่ให้ความเคารพพระสงฆ์

8. นิยมแต่งงานในเดือนคู่ เช่น เดือน สี่, หก, แปด

การแต่งงานเป็นการที่หญิงและชายทั้งสองคน จะอยู่กินเป็นครอบครัวเดียวกัน ชาวบ้านโคกม่วงจะนิยมแต่งงานในเดือนคู่ เพราะถือว่าเป็นเดือนที่มีความเป็นสิริมงคล เนื่องจากเดือนคู่ เลขคู่คล้องกับหญิงชายสองคน หรือเรียกว่า เป็นคู่ครอง ซึ่งเดือนคี่นั้นเป็นเลขคี่ คี่ คือ ไม่มีคู่ ถือว่าเป็นลางร้ายที่จะได้เลิกกับคู่ครองแล้วอยู่โดดเดี่ยวคนเดียว

นอกจากชาวบ้านจะมีละล้าที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ยังมีการตั้งข้อปฏิบัติหรือกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้ประพฤติปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

ระเบียบบังคับหมู่บ้าน/ชุมชนโคกม่วง

หมู่ 6 ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

คณะกรรมการหมู่บ้าน/และสมาชิก มีมติออกระเบียบข้อบังคับใช้ในหมู่บ้าน ดังนี้

1. หมู่บ้านโคกม่วง จะใช้บริหารนิยธรรม 7 เป็นหลักในการบริหารและพัฒนาหมู่บ้าน
2. ราษฎรในหมู่บ้านผู้ใด สร้างความรำคาญ/เดือดร้อน/ส่งเสียงรบกวนชาวบ้าน โดยไม่มีเหตุอันควรตั้งแต่เวลา 20.00 น. เป็นต้นไป ให้ออกค่าปรับ/ปรับเงิน 100 บาท เข้ากองกลางหมู่บ้าน
3. ผู้ใดยิงปืนในหมู่บ้าน โดยไม่มีเหตุผล ให้ปรับ 500 บาท/นำส่งเจ้าหน้าที่
4. ผู้ใดก่อการทะเลาะวิวาท/ทำให้แตกแยกความสามัคคีในหมู่บ้าน ให้ตัดเดือน และปรับไม่เกิน 200 บาท เข้ากองกลางหมู่บ้าน

5. เมื่อมีงานประเพณี/มหรสพในหมู่บ้าน ให้จัดชุด รปภ. รักษาความสงบร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจ ผู้ทะเลาะวิวาทในงาน หากดกเตือนแล้วไม่เชื่อฟัง จะต้องรับผิดชอบค่าเสียหายต่อมหรสพ กรณีเป็นราษฎรของหมู่บ้านอื่น ให้ประสานงานกับผู้นำหมู่บ้านนั้นๆ
6. ผู้ใดเมาสุราอาละวาดในหมู่บ้าน ให้ดกเตือน/ปรับไม่เกิน 500 บาท เข้ากองกลางหมู่บ้าน
7. ผู้ใดในหมู่บ้านเสพยาเสพติดต้องห้าม ให้ดกเตือน/ปรับ และนำตัวส่งเจ้าหน้าที่เข้ารับการบำบัด
8. ผู้ใดค้ายาเสพติด (ยาบ้า) นำตัวส่งเจ้าหน้าที่/ปรับ/เลิกให้การช่วยเหลือทางสังคม
9. ครวเรือนใด เมื่อดกเตือน แนะนำให้....แล้วไม่ปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้ดกเตือน/ปรับเป็นเงินเข้ากองกลาง และตัดความช่วยเหลือ
10. ราษฎรในหมู่บ้าน ผู้ใดลักทรัพย์ในหมู่บ้าน ให้ปรับเป็นจำนวน 10 เท่า ของมูลค่าทรัพย์ที่ลักไป/นำตัวส่งเจ้าหน้าที่/งดการช่วยเหลือทางสังคม

ข้อบังคับหมู่บ้านนี้ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกทุกครัวเรือนแล้ว จึงประกาศใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 25 กรกฎาคม 2546 เป็นต้นไป

ชาวบ้าน โคม่วงมีชะล่า (ข้อห้ามปฏิบัติ) และข้อควรปฏิบัติถ่ายทอดต่อกันมาหลายยุคหลายสมัย นอกจากนี้ยังมีข้อปฏิบัติหรือกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านที่เป็นระเบียบข้อบังคับ จะเห็นได้ว่าทั้งสองสิ่งมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเก่าแก่ของข้อปฏิบัติต่างๆ การเลือกที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ ตลอดจนการฝ่าฝืน การปฏิบัติตามชะล่า (ข้อห้าม) ซึ่งเป็นความเชื่อส่วนบุคคล และในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม ทำให้มีส่วนในการเลือกเชื่อในเรื่องชะล่า แต่ยังมีคนบางกลุ่มที่ยังยึดถือปฏิบัติอยู่เสมอ หากไม่ปฏิบัติตามชะล่า อาจเกิดความไม่สบายใจ ความทุกข์ และ โศคร้ายต่างๆ ซึ่งบางครั้งก็เป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ แต่กฎเกณฑ์ที่เป็นระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านนั้น ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม เพราะระเบียบข้อบังคับนี้ มีเรื่องของกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง รวมถึงการตัดความช่วยเหลือทางสังคมของคนในหมู่บ้านอีกด้วย

ผู้นำทางการ

ผู้ใหญ่บ้าน

ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านนั้น กฎหมายกำหนดให้หมู่บ้านหนึ่งมีผู้ใหญ่บ้านหนึ่งคน และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองหมู่บ้านละหนึ่งคน เว้นแต่หมู่บ้านใดมีความจำเป็นต้องมีสองคน ให้ขออนุมัติต่อกระทรวงมหาดไทย หมู่บ้านใดผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นสมควร ให้มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบให้ก็ได้ ตามจำนวนที่กระทรวงมหาดไทยจะเห็นสมควร

ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ปกครองราษฎรในหมู่บ้านนั้น และจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับเสียงจากราษฎรในหมู่บ้าน ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน และในการเลือกผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอจะต้องเรียกประชุมราษฎรผู้มีคุณสมบัติเป็นผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้านทำการเลือก โดยวิธีการเลือกจะกระทำโดยวิธีลับหรือวิธีเปิดเผยก็ได้ เมื่อเลือกได้แล้วให้นายอำเภอรายงานไปยัง

ผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อออกหนังสือสำคัญต่อไป

ในกรณีหมู่บ้าน โคม่วงนั้น ผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจะต้องมาจากการเลือกตั้ง โดยผู้สมัครคนใดที่ได้รับเสียงข้างมากจากชาวบ้านผู้มาใช้สิทธิ จึงจะมีสิทธิเข้ามาดำรงตำแหน่งนี้ และจะอยู่ในตำแหน่งวาระละ 5 ปี หรือจนกว่าจะถูกถอดถอนจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจะไม่มีอำนาจในการตัดสินใจกระทำการใดๆโดยพลการ แต่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน

ในอดีตผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้าน โคม่วงนั้นจะมาจากการแต่งตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ หรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน และมีอำนาจสิทธิขาดในการบริหารหมู่บ้าน และตัดสินใจกระทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน โดยมีต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และตัดสินใจกระทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน โดยมีต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน หรืออาจจะฟังความเห็นของลูกบ้านบ้างบางส่วน แต่ไม่ได้มีผลอะไรมากนักในการประกอบการตัดสินใจ เนื่องจากในอดีตประชากรในหมู่บ้านยังมีจำนวนน้อยจึงง่ายต่อการปกครองดูแล (ในระบอบเผด็จการ) และผู้ใหญ่บ้านจะดำรงตำแหน่งจนกว่าจะเสียชีวิตโดยไม่มีวาระการถอดถอนเช่นปัจจุบัน

นายปรีชา วันพุดชา อายุ 38 ปี ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บ้านหินร่อง หมู่ 9 แต่ได้มาสมรสกับชาวบ้านในหมู่บ้าน โคม่วง จากนั้นจึงมาลงสมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้าน โคม่วงแห่งนี้ และได้ดำรงตำแหน่งถึงสองสมัยติดต่อกัน ท่านได้บอกถึงบทบาทหน้าที่ในหมู่บ้านว่า “ขอยมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน เปิดข่าวสารข้อมูลให้ชาวบ้านได้ทราบ 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์ ประชุมปรึกษาหารือร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่บ่อยได้ตัดสินใจหยังดอก... (ย่านคะแนนตก) ทั้งหมดขึ้นอยู่กับคณะกรรมการหมู่บ้าน”

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ในการปกครองหมู่บ้านนั้น กฎหมายกำหนดให้มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสองฝ่าย คือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ การแต่งตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้ว่าราชการจังหวัดคือ จะแต่งตั้งหรือไม่แต่งตั้งก็แล้วแต่

ผู้ว่าราชการจังหวัด

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 5 ปี นอกจากการออกตามวาระแล้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งเพราะขาดคุณสมบัติ หรือเพราะเหตุเช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งด้วย และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านก็จะเป็นพนักงานฝ่ายปกครอง แต่ไม่มีฐานะเป็นข้าราชการ ไม่มีเงินเดือน หากแต่ได้รับเงินค่าตอบแทน

สำหรับหมู่บ้าน โคม่วง มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสองฝ่ายคือ ฝ่ายปกครอง และฝ่ายรักษาความสงบ ซึ่งได้แก่ นายธวัชชัย หนูมี อายุ 47 ปี เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ

ผู้นำจิตวิญญาณ

คุณดาสำเนียง พรหมาคูณ อายุ 72 ปี ถือได้ว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านโคกม่วงท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ท่านมีความสามารถในการรักษาโรคด้วยการเป่า ซึ่งได้ร่ำเรียนมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่อายุ 9 ปี โดยอาศัยจิตในการรักษา กล่าวคือ ท่านจะใช้กระแสจิตเพ่งมองผู้ป่วยว่าป่วยด้วยโรคใด และอยู่ในแขนงวิชาที่ท่านร่ำเรียนมาหรือไม่ ถ้าไม่ใช่ท่านก็จะไม่รักษาให้ ตัวอย่างโรคที่ท่านสามารถรักษาจะแตกต่างกัน ซึ่งได้แก่ เทียน 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ เงินหนึ่งสลึง ฝ้ายผูกข้อ 5-7 เส้น ใส่รวมกันในงาน และทองคำก๊าบท ประกอบการรักษา

คณะกรรมการหมู่บ้าน

การปกครองหมู่บ้านกฎหมายกำหนดให้ทุกหมู่บ้าน มีคณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน โดยตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองเป็นกรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่ง กับผู้ซึ่งราษฎรเลือกตั้งเป็นกรรมการหมู่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิมีจำนวนตามที่นายอำเภอจะเห็นสมควรแต่ไม่เกินกว่าสองคน

กรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี และคณะกรรมการหมู่บ้านนี้จะมีหน้าที่ในการเสนอข้อแนะนำ และให้คำปรึกษาแก่ผู้ใหญ่บ้านในการปกครองหมู่บ้านตามหน้าที่และคณะรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้าน

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

มีหน้าที่จัดงบประมาณให้กับหมู่บ้าน ช่วยแก้ปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาไฟฟ้า ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ซ่อมแซมปรับปรุงถนน จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาและขยายโอกาสให้หมู่บ้าน

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

อสม. ของหมู่บ้านโคกม่วง มีทั้งหมด 13 คน มีหน้าที่ในการดูแลเกี่ยวกับสุขอนามัยของชาวบ้าน เป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารด้านสาธารณสุข เช่น วิธีกำจัดลูกน้ำยุงลาย รวมถึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างของหมู่บ้าน ซึ่งจะต้องเข้าร่วมรับการฝึกอบรมจากส่วนกลางทุกปี โดยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน อสม. ระดับหมู่บ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

1. การเลี้ยงไหมทอผ้า นำฝักไหมมาเพาะพันธุ์เพื่อให้ได้ไข่ จากนั้นไข่จะฝักออกมาเป็นตัวหนอน นำมาใส่กระด้งในช่วงแรกจะเรียกว่า “หนอนนิ่ง” มีลักษณะคล้ายตัวหนอนสีขาวๆ เวลานอนจะมีสีเหลือง ตัวจะสั้นๆ อาหารที่ใช้ในการเลี้ยง คือใบหม่อน ให้อาหารวันละ 3 ครั้ง เช้า กลางวัน และเย็น ถ้าอยากเร่งให้มันโตเร็วขึ้น ก็เพิ่มเวลาให้อาหารในตอนกลางคืน เวลานอนไม่ต้องให้อาหารและต้องถ่ายขี้ออกทุกครั้ง เมื่อโตเต็มที่ นำออกจากกระด้งมาใส่ในกระจ่อ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกระด้งขนาดใหญ่ มีไม้ไผ่สานขัดกันเป็นก้นหอยอยู่ภายใน นำผ้าคลุมเอาไว้ เมื่อหนอนทอตัวเป็นฝักไหมก็นำออกมาสาว โดยเริ่มจากนำฝักไหมมาล้างด้วยค่างหรืออาจใช้น้ำขี้เถ้า ซึ่งมาจากการนำขี้เถ้ามาแช่น้ำ ทิ้งไว้ให้ตกตะกอนจนน้ำ

ใส่ จากนั้นนำน้ำมาตั้งไฟ นำไหมที่แช่ไว้มาต้ม รอจนน้ำเดือด ผักไหมจะลอยตัวขึ้นมา จากนั้นทำการสาวไหม นำเส้นไหมที่ได้มาผึ่งแดด สางเส้นไหมไม่ให้พันกัน เพื่อสะดวกในการนำมาใส่หูกทอผ้า

2. **วิธีการจับกระปอม** นำไม้ไผ่ยาวๆมา เอาเชือกมัดที่ปลายด้านหนึ่ง ผูกเป็นเงื่อนทำให้เป็นห่วง แล้วนำไปคล้องบริเวณหัวกระปอม เวลามันเดินเชือกจะรัดที่คอพอดี

3. **ตะกร้าให้ไก่ฟักไข่** สานตะกร้าต่างๆ นำตะไคร้สองใส่ข้างใน เนื่องจากตะไคร้มีกลิ่นฉุนทำให้ไก่ไม่มีแมลงเข้ามารบกวน เพื่อไม่ให้มาเจาะไข่ที่ฟักออกมา

4. **เล้าข้าว** เป็นลักษณะขึงข้าวที่ยกสูงจากพื้นดิน ไม่มีบันไดขึ้นเนื่องจากต้องการให้การขึ้น-ลง เป็นไปอย่างลำบากเพื่อป้องกันขโมย ตรงประตูทางเข้ามีลักษณะเป็นลาดด้านข้าง แล้วนำไม้มาสอดตรงกลางเพื่อให้เปิดยากขึ้น ป้องกันขโมย

5. **ล้อมข้าว** มีลักษณะเป็นส้อม สานด้วยไม้ไผ่โดยจะเปิดด้านบนไว้ จากนั้นจะผสมดินกับขี้ควาย แล้วนำมาปะด้านข้างรอบส้อมนั้น เพื่อให้เมล็ดข้าวไม่สามารถลุดออกมาตามช่องว่างได้ มักทำไว้ใต้ถุนบ้านหรือใกล้ตัวบ้าน เนื่องจากไม่มีความแข็งแรงมากนัก และง่ายต่อการนำมาใช้

6. **เบ็ดตกปลา** ใช้ไม้ที่ได้จากต้นหม่อนมาทำ เขี่ยมกใช้จึงหรือตัวเล็ก ๆ

7. **ครกกระเดื่อง** ลักษณะเป็นครกขนาดใหญ่ สามารถแสดงถึงความมีฐานะของบ้าน

8. **แฝงหวีหูก** ใช้เพื่อหวีหูกทอผ้า ทำจากหญ้าคา

9. **ที่ตักนกคุ้ม** ทำจากไม้ไผ่ ถักเป็นตาข่าย เอาไม้ปักลงดินคล้ายกับประตูฟุตบอล

10. **เครื่องมือสางหญ้าคา** ใช้เมื่อเวลาที่ตัดหญ้า เอาไปมุงหลังคา เมื่อมัดหญ้าแล้วจึงนำมาสางให้เป็นระเบียบ

11. **โองดินเผาสำหรับใส่น้ำ** มีการลงน้ำฝนใส่โองไว้ ปิดฝาให้เรียบร้อย แล้วนำมาวางไว้ที่หน้าบ้านให้ผู้ที่เดินผ่านไปมาได้ดื่มแก้กระหาย

12. **ไม้กวาดทางมะพร้าว** ทำจากก้านมะพร้าวแล้วนำมาเหลา จากนั้นนำมาผูกติดกันโดยใช้เชือกฟางถักให้แกว่งตัวออก เพื่อให้สามารถกวาดได้กว้างขึ้น ด้ามทำจากไม้ไผ่

13. **บังโละ** ทำจากไม้ไผ่ เป็นปืนเด็กเล่น ใช้ลูกกลมกลม มาทำเป็นกระสุน

ปราชญ์ชาวบ้าน

หมู่บ้านโลกม่วนเป็นหมู่บ้านที่มีปราชญ์บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ อาจเรียกได้ว่าเป็นปราชญ์ของหมู่บ้านหรือปราชญ์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้านนั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจดีงาม ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านด้วยความยินดีและเต็มใจ ไม่หวงวิชาความรู้ ทำหน้าที่ผู้นำชาวบ้านในด้านพิธีกรรมต่างๆ และชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อฟัง หากจะทำการหรือจัดงานใด ชาวบ้านมักจะมาขอความช่วยเหลือจากบุคคลเหล่านี้อยู่เสมอ

พ่อบุญมาก แสงชมพู

พ่อบุญมาก แสงชมพู อายุ 63 ปี เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตอย่างมากในหมู่บ้าน โคม่วง เช่น เป็นประชาสัมพันธ์ เป็นพิธีกรประจำหมู่บ้าน เป็นประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ติดต่อประสานงานเกี่ยวกับ โครงการภูตากา เป็นผู้ประสานงานต่างๆกับทางราชการ และเป็นพราหมณ์ประจำหมู่บ้าน โดยปริยาย เนื่องจากเป็นผู้มีความสามารถในทางศาสนา เป็นผู้นำหรือผู้ช่วยในศาสนพิธีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็พิธีงานแต่งงาน งานบวช ลงเสาเอก ขึ้นบ้านใหม่ ไปจนถึงงานศพ ชาวบ้านก็จะขอความช่วยเหลือจากพ่อบุญมาก โดยมียายสวัสดิ์ เป็นผู้ช่วย คือช่วยในการจัดหาอาหาร จัดสิ่งของในการทำพิธี เช่น การทำบายศรี เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ในทุกๆงานของหมู่บ้านจะต้องมีปราชญ์ชาวบ้านทั้งสองท่านนี้

นอกจากนี้ พ่อบุญมากยังเป็นผู้เก็บและรวบรวมข้อมูลต่างๆของหมู่บ้านไว้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน วิถีชีวิต ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ การประสานงานโครงการต่างๆที่เกี่ยวกับหมู่บ้าน และ โภกภูตากา พ่อบุญมากก็ให้ความช่วยเหลือแนะนำพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกมาโดยตลอด ด้วยมีความเชื่อว่า โภกภูตากาจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและน่าสนใจของอำเภอภูเวียง และฝึกฝนให้เด็กๆในหมู่บ้านเป็นมัคคุเทศก์ หรือผู้นำเที่ยวในหมู่บ้านของตนเองได้ ซึ่งเป็นโครงการที่น่าสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง

ยายสวัสดิ์ ศรีซุย

ยายสวัสดิ์ ศรีซุย อายุ 73 ปี เป็นปราชญ์ชาวบ้านอีกท่านหนึ่งของหมู่บ้าน โคม่วง เป็นผู้สูงอายุที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ มีความรู้ความสามารถในด้านการจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ในงานพิธีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเตรียมสิ่งของงานบวช เตรียมขันหมากในงานแต่งงาน เตรียมเครื่องพิธีที่ใช้ในงานศพ พิธีทางศาสนา หรือแม้แต่พิธีกรรมหรือการทำบุญของหมู่บ้าน คือ บุญเบิกบ้าน/ บุญชำระ/หรือบุญชำระที่ปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปี

ยายสวัสดิ์ อยู่บ้านเลขที่ 6 หมู่ 6 ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีบุตรธิดารวม 7 คน อาชีพทำนา ยายสวัสดิ์เป็นชาวโคม่วงตั้งแต่กำเนิด โดยไม่เคยย้ายออกไปอยู่ที่ใดเลย ยายจึงเป็นผู้ที่เห็นความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การทำหน้าที่ในหมู่บ้าน ถือว่ายายสวัสดิ์เป็นคนของประชาชน เมื่อใครก็ตามที่เรียกตัวให้ไปช่วยงาน ยายสวัสดิ์จะไปช่วยด้วยความเต็มใจ แต่เนื่องด้วยอายุที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ยายสวัสดิ์ไม่อยากทำหน้าที่นี้อีกต่อไป ซึ่งไม่ได้ละทิ้งหน้าที่นี้ไปแต่อย่างใด แต่มีความต้องการถ่ายทอดวิชาความรู้ของตนให้แก่คนรุ่นหลัง ได้เรียนรู้และปฏิบัติได้เอง เพราะหากไม่มียายสวัสดิ์แล้ว ชาวบ้านจะเกิดปัญหาเมื่อประกอบพิธีกรรมหรือจัดงานบุญต่างๆ

ประเพณี พิธีกรรม

- บุญเบิกบ้าน

การทำบุญเบิกบ้านเป็นเสมือนการทำบุญหมู่บ้าน คือจะทำกันทุกๆเดือน 6 และทำพร้อมกันกับบุญบั้งไฟ พิธีทำบุญเบิกบ้าน มีความเชื่อจากพระพุทธศาสนาว่า ในสมัยพุทธกาล เมืองไพสาลี เกิดโรคฝีดาษ คนล้มตายเป็นจำนวนมาก เดือดร้อนจนต้องอพยพคนออกจากเมือง พระพุทธเจ้าทราบเข้าก็ไปทำพิธีสวดมนต์เบิกบ้าน (บุญชำระ) คือ ชำระสิ่งสกปรก ขับไล่ผีปีศาจ พอทำพิธีเสร็จก็เกิดฝนตกลงมาชำระล้างซากศพจนโรคหายไป จึงเกิดพิธีทำบุญเบิกบ้านขึ้น ซึ่งเป็นเสมือนการชำระล้างความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน

การทำบุญเบิกบ้าน จะเตรียมปลูกศาลเพียงตาไว้กลางหมู่บ้าน แล้วจะมีศาลอารักขาอยู่อีก 4 มุมของหมู่บ้าน มีของหวาน กล้วย ขนมข้างต้นรูป เทียน บูหรี เป็นของเซ่นไหว้ก่อนวันงาน 1 วัน ก็จะมีการโยงสายสิญจน์ให้เชื่อมโยงกันทุกบ้านโดยจุดศูนย์กลางมาจากกลางหมู่บ้าน ซึ่งจะให้พระเป็นผู้สวดให้ในวันงาน ไม่ได้ทำกันที่วัดจะทำกันที่จุดกลางหมู่บ้านเท่านั้น อีกพิธีที่น่าสนใจคือ จะมีการเตรียมก้อนกรวด ค่ายผูกแขน และบั้งไฟขึ้นไปเสียงทาบ คือบั้งไฟจะมี 3 บั้ง คือบั้งไฟฝน, คนและสัตว์ เพื่อทำนายชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน การทำเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ ถ้าบั้งไฟก็จะจุดขึ้น พอทำพิธีบนภูตภาคาเสร็จ ก็จะนำบั้งไฟลงมาจากข้างล่างภู เพื่อเสียงทาบ

- งานบุญแต่ละเดือน

งานบุญประเพณี 12 เดือน ที่ทำกันนั้น ทางหมู่บ้านโคกม่วงอาจจะทำไม่ครบ เนื่องจากทุนทรัพย์และกำลังคนในหมู่บ้านมีไม่เพียงพอ งานบุญในแต่ละเดือนที่จะทำกัน มีดังนี้

- เดือนหนึ่ง มีประเพณีบุญเข้ากรรม ซึ่งเป็นวันที่พระจะจำวัดเพื่อประกอบพิธีกรรม

- เดือนสอง บุญคุณลาน ก่อนที่จะนำข้าวขึ้นขังฉาง หลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ก็จะทำบุญคุณลาน คือเป็นการสวดวิญข้าว ขอบมาพระแม่โพสพที่ลบลูกเห็บข่าข้าว และทำให้พระแม่โพสพเจ็บข้ำ

- เดือนสาม บุญข้าวจี เป็นเสมือนความเชื่อที่ว่าเป็นการทำบุญถวายข้าวให้พระพุทธเจ้า เพื่อจะได้ขึ้นสวรรค์ เหมือนกับนางกุลทลทาสี ที่นางได้เอารำข้าวมาผสมน้ำแล้วเอามาขังไฟ เพื่อรับประทานแก้หิว ยามไปทำงาน แต่เห็นพระพุทธเจ้าจึงนำข้าวจีนั้นใส่บาตรให้พระพุทธเจ้า พอนางตายไปก็ได้ขึ้นสวรรค์

- เดือนสี่ บุญเขวาส บุญมหาชาติ มีพิธีกรรมมากมาย (บางครั้งบุญนี้ ทางหมู่บ้านจะไม่ทำคือจะไปร่วมกับหมู่บ้านอื่น เพราะทุนทรัพย์มีไม่พอเพียง และต้องนิมนต์พระมาเป็นจำนวนมาก) จะมีการเตรียมร้อยดอกไม้ ทำเสาทุง (ตุ่ง) ทำไยแมงมุม ห้อยให้เต็ม เพื่อให้เหมือนป่าหิมพานต์ ที่พระเวสสันดรเคยอยู่ครั้งปฏิบัติธรรม เชื่อว่าถ้าฟังครบ 10 กัณฑ์ ก็จะขึ้นสวรรค์ ซึ่งเหมือนการชำระกรรม ล้างบาป ก่อนการเทศน์มหาชาติ จะมีการฟังเทศน์สังกะ คือเล่าเรื่องพระมาลัยที่ไปเปิดไฟนรก สวรรค์ ก่อนที่จะเทศน์มหาชาติ

- เดือนห้า บุญสงกรานต์ (เป็นบุญที่จะยกเลิกไม่ได้) คือลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับมาเพื่อรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เป็นเสมือนการพบปะกันระหว่างญาติมิตร และทำให้คนใกล้ชิดกัน งานบุญนี้จึงยกเลิกมิได้ จะมีการสงฆ์พระเช่นเดียวกับประเพณีไทย

- เดือนหก, เจ็ด บุญเบิกบ้าน บุญบั้งไฟ บุญบวงสรวง งานบุญเดือนนี้ จะเป็นงานบุญที่ผนวกเข้ากับงานบุญเดือนเจ็ด คือนำบุญเบิกบ้านมาผนวกเข้าเพื่อลดค่าใช้จ่ายของหมู่บ้าน

- เดือนแปด เข้าพรรษา, แห่เทียน

- เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน

- เดือนสิบ บุญข้าวสาก เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ตายไปแล้วของตน เนื่องมาจากความเชื่อมาจากพุทธกาลว่า ท้าวพิมพิสาร ฝันว่าเห็นญาติของตนซึ่งแต่ก่อนนั้นชอบขโมยกินของพระ เมื่อตายไปแล้วก็มักจะมาขอส่วนบุญ ซึ่งเป็นเปรตตัวสูงใหญ่ มาร้องขอส่วนบุญ จึงได้ไปถามพระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปเจ้าจึงตรัสว่า เป็นเพราะไม่ได้รับส่วนกุศล จึงได้มาร้องขอส่วนบุญ และผู้ที่จะอุทิศกุศลให้มัน ต้องเป็นผู้ที่เป็นญาติกันเท่านั้น ห่อข้าวที่ใช้ทำบุญข้าวสาก จะใช้กลอยหนึ่ง, กระจับก, และปลาแห้งอย่าง มาห่อให้เป็นรูป แล้วนำไปสวดก่อนที่จะนำไปวางทิ้งไว้ที่ป่าให้ผีไม่มีญาติได้กิน

- เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ถวายผ้าจำพรรษา

- เดือนสิบสอง บุญกฐิน เป็นบุญที่เรียกว่า มหาทาน หรือกาลทาน ที่จะทำกันในช่วงแรม 11 ค่ำ เดือน 11-15 ค่ำ เดือน 12 เท่านั้น ถ้าทำก่อนหรือหลังช่วงนี้ จะเรียกว่า บุญผ้าป่า นางวิสาขาเป็นผู้ทำเป็นคนแรก คือเป็นคนขอพระพุทธรูปให้พระมีจีวรได้มากกว่า 3 ผืน เรียกว่า ไตรจีวร

- งานแต่งงาน

เป็นประเพณีอีกอย่างหนึ่งของหมู่บ้านที่มีมานานพอๆกับประเพณีต่างๆของไทย ในส่วนของงานแต่งงานนั้น จะมีการตกลงกันของทั้งสองฝ่ายก่อน แล้วมาสู่ขอกัน ตกลงค่าสินสอดทองหมั้น ให้เรียบร้อย จากนั้นมีการดูฤกษ์ยาม เพื่อความเป็นสิริมงคลตามความเชื่อว่าเป็นเดือนในปีหนึ่งๆนั้นจะมีวันจรมวันพุธทำอะไรเป็นมงคลประสบความสำเร็จได้ดี จึงต้องมีการตรวจดูตำราฤกษ์ยามก่อน ป้องกันการเลือกโดนวันจรม และให้ไว้วันดีๆ ในการจัดงานมงคลครั้งนี้ จากนั้นก็จะมีการยกขันหมากมาในช่วงเช้า มอบขันหมากสินสอดทองหมั้นตามที่ตกลงกันไว้ จากนั้นก็ทำพิธีสวมแหวน หากมีทองก็สวมทองให้กันด้วย แล้วเข้าสู่พิธีรดน้ำสังข์พร้อมกับการส่งตัวเข้าหอ โดยให้คู่ที่เพียบพร้อมสมบูรณ์มาปูที่นอนให้แก่คู่บ่าวสาว เมื่อเสร็จสิ้นแล้วในตอนเย็นก็จัดเลี้ยงกันแล้วแต่ที่บ้านไหนมีเงินร่ำรวยก็มีจัดโต๊ะจีนใหญ่โต ครอบครัวยุคใหม่ไม่ค่อยร่ำรวยก็จะจัดเลี้ยงอาหารการกินกันเล็กๆน้อยๆ แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันไม่ว่าจะมีเงินหรือไม่มีก็ตามก็คือชุดเจ้าสาวเจ้าสาวที่ใส่ในงานแต่งงานนั้นเป็นชุดไทย สวยงาม ตามประเพณีไทย

- งานศพ

ในหมู่บ้านยังมีการเผาศพแบบกองฟอนอยู่ ไม่ได้เผาเมรุตามวัดเหมือนทั่วไป ซึ่งเป็นการเผาแบบเก่าก่อนเดิมที โดยในพิธีศพนั้น จะสวดกัณฑ์ตามแต่เจ้าภาพ นำศพตั้งไว้ที่บ้าน และนิมนต์พระมาสวดอภิธรรมที่บ้าน และไม่มีการฉันทเพลิงที่บ้าน หลังจากเผาก็จะนิมนต์พระมาสวด 3 วัน จากนั้นจึงตัดบาตรและเก็บอัฐิ โดยในการเผาศพนั้นจะเริ่มต้นในการเลือกพื้นที่โดยเสี่ยงทายไข่ ก่อนโยนจะทำที่วางรื้ออาม

คนตายก่อนว่า “จะเอาตรงนี้ไหม” พอโยนแล้วก็ดูว่าไข้แตกหรือไม่ หากไข้แตกแสดงว่าคนตายเห็นชอบ ให้เผาและฝังกระดูกตรงนั้น หลังจากที่ได้ที่เรียบร้อยแล้วก็จะปักไม้ลงทั้ง 2 ฝั่ง เรียกไม้สามง่าม จากนั้นนำท่อนไม้ที่จะใช้เป็นพื้นมาวางเรียงกันตรงระหว่างไม้ที่จะปักไว้แล้วให้เป็นแทนฐานรองโลงศพ จากนั้นจึงนำไม้ 2 ท่อนมาขัดกันตรงกลางระหว่างโลงศพเพื่อเป็นการกันไว้ไม่ให้โลงศพล้มและป้องกันการดึงตัวของศพด้วย เรียกว่า ไม้ข่มเหง หลังจากเผาแล้วท่อนไม้ที่เคยขัดไว้จะต้องมีการถอนออกโดยต้องหันหลังให้กับท่อนไม้นั้นแล้วเอื้อมมือมาข้างหลังเพื่อดึงขึ้น โดยเชื่อว่าไม่ให้ผีที่เผาไปนั้นจำหน้าได้ เดี่ยวจะตามมา หลังจากนั้นอีก 3 วัน เจ้าภาพ ญาติพี่น้องก็จะไปเก็บกระดูกแล้วนำมาฝังไว้ยังที่ที่เผาศพ ซึ่งในส่วนนี้แล้วแต่ความประสงค์ของผู้ตาย บางรายสั่งไว้ว่าให้ฝังให้หมด บางรายก็ไม่ให้ฝังหมด ส่วนที่เหลือก็จะนำไปเก็บไว้ในที่เก็บกระดูกภายในวัดที่ทำอย่างสวยงามพร้อมเขียนชื่อบอก ในวันสงกรานต์ก็จะมีลูกหลานสงกราน้ำ แต่ในกรณีที่ฝังไว้ในป่าช้านั้น จะมีการบรรจุไว้ในผ้าขาวก่อนฝังลงดิน โดยไม่มีการเขียนชื่อใดๆบอกเลย ทั้งนี้ได้แทรกความเชื่อเสี่ยงทายไข้ไว้ในพิธีด้วย

ความเชื่อ

1. ความเชื่อเรื่องภูตกา ความเชื่อต่างๆอาจจะมีข้อมูลสอดแทรกใส่ลงไปในตัวข้อต่างๆแล้ว และบางส่วนจะแทรกแฝงมากับเรื่องต่างๆไป เช่น อยู่ในเรื่องเล่า คือ เรื่องเมืองลับแล หรือเมืองแม่หม้าย ที่มีชาวบ้านไปหลงอยู่ในภูตกาเป็นประจำ เมื่อ 10 ปีก่อน โดยชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการสะกดจิตบ้าง เชื่อว่าเป็นการสิงร่างบ้าง เพื่อพาขึ้นไปบนภู ไปหาเก็บเห็ด ไปหาปลา ฯลฯ จากการเล่าเรื่องข้อมูลแตกต่างกันไป ทำให้เห็นได้ว่าชาวบ้านเชื่อต่างกัน บางคนก็ว่ามีแต่คนซุกคำเต็มไปหมด บ้างก็เห็นเป็นนักศึกษาแพทย์ซุกข้าว บางคนว่ามีทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ชาย-หญิงเต็มไปหมด พาไปหาของป่ามาเต็มตะกร้า แล้วพาเวะกินอาหารอิมหนาสำราญมาก บางคนหลงไปเป็นวัน เป็นสัปดาห์ก็มี กลับมาก็ป่วยเป็นลมเพราะขาดอาหาร สิ่งที่กินเข้าไปเป็นเพียงอิมทิพย์เท่านั้น ส่วนคนที่ตามขึ้นไปหา นั่น คนที่หลงจะเห็นแต่ไม้เรียก เพราะถูกสะกดไม่ให้บอก ให้หลบเคียวจะมีคนเห็น คนกลุ่มนั้นที่ตามหาจึงไม่เจอ ต่อมาช่วงหลังๆมีการใช้ปืน มีการพกปืน ติดตัวไปเวลาขึ้นไปตามหาคนที่หลงป่า และเรียกสติกลับคืน ในเรื่องเล่านี้ยังมีชาวบ้านเชื่อว่าที่หลงไปบ้างก็เพราะว่าไปเดินข้ามเถาหลงเข้า ซึ่งเป็นเถาวัลย์ได้ดินเป็นตัวเชื่อมระหว่างภพ และเชื่ออีกอย่างว่าให้พกเหรียญบาท หรือเหรียญอะไรก็ได้ติดตัวไปด้วยเวลาจะเข้าไปหาป่า หรือจะขึ้นไปบนภูตกา เพื่อเป็นสิ่งป้องกันภัยให้แก่เรา เพราะเชื่อว่าเหรียญมีพระพักตร์ของพระเจ้าแผ่นดินอยู่ เสมือนป้องกันอันตรายเภทภัยต่างๆให้ได้ อีกทั้งนอกจากนี้ยังเชื่อว่าหากนำปฏิทินหรือรูปในหลวงไปติดแขวนห้อยที่กระท่อมปลายนา เวลาไปนอนเฝ้านาตอนกลางคืนจะไม่ประสบพบกับอันตรายใดๆ เป็นความเชื่อถือศรัทธาในองค์พระมหากษัตริย์ อย่างชัดเจนของชาวบ้าน ซึ่งจะไม่ค่อยพบบ่อยนักในประชาชนคนเมือง ถือเป็นการสะท้อนวิถีชีวิตที่แตกต่าง ไปจากชาวเมือง

2. ความเชื่อเกี่ยวกับเมืองลับแล เมืองลับ คือ การเรียกสถานที่ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสถานที่เหมือนกับเมืองลับแล แต่ชาวบ้านไม่ได้เรียกว่า เมืองลับแลหรือชื่ออื่นๆเลย ในที่นี้จึงขอใช้ชื่อเรียกว่า เมืองลับแล

เมืองลับแลที่อยู่บนภูตาคานั้น เป็นเมืองที่มีแต่ผู้หญิงใส่ชุดดำทุกคน จะขโมยคนขึ้นไปบนภู ซึ่ง เป็นเหมือนหมู่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่ง คนที่โดนลักพาตัวขึ้นไปนั้น เล่าว่าเป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ มากอยากกินอะไรก็ได้กิน อยากได้อะไรก็ได้ ตอนโดนลักพาตัวไปนั้นก็ช่วงที่เป็นเด็กประถม ผ่านมา ประมาณ 40 ปีได้ พอถึงเวลากลับชาวเมืองลับแลก็จะพามาส่ง ซึ่งพอกลับมา ก็จะอ่อนเพลีย เนื่องจากไม่ได้ รับประทานอาหารเลย เพราะเชื่อว่าอาหารที่ได้รับประทานที่เมืองลับ คืออาหารทิพย์ที่พอลกลับมา ยัง หมู่บ้านก็เหมือน ไม่ได้กินอะไรมาจึงหมดแรง วิทยากรให้ความเห็นว่า ถ้าไม่ใช่ผีแล้ว จะถูกลักพาตัวขึ้นไป บนภูได้อย่างไร แล้วบนภูก็ไม่ได้มีหมู่บ้าน แล้วคนที่ถูกลักพาตัวไป จะเห็นเป็นหมู่บ้านได้อย่างไร ซึ่ง บนภูก็เป็นเพียงป่าธรรมดา

ภูตาคาจะมีเส้นทางหนึ่งที่เจ้าหน้าที่จะทำป้ายบอกเส้นทางไว้ให้ เนื่องจากเป็นเส้นทางที่มีคนหลง บ่อย ซึ่งวิทยากรก็ให้ข้อมูลว่าไม่ทราบเพราะเหตุใดที่คนรู้สึกคุ้นเคยกับภูตาคา แต่ก็ยังหลงอยู่แม้ว่าจะ ไม่ได้เดินออกนอกเส้นทางก็ตาม ชาวบ้านให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างมาก เนื่องจากอาจจะ เป็นเพราะว่าความใกล้ชิดกับภูตาคา ประกอบกับมีความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้ความเชื่อ ดังกล่าวยังคงอยู่กับชาวบ้าน แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่มีความเป็นมายาวนานแล้วก็ตาม

3. คลองงู นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่า เรื่องคลองงู หรือรอยงู ที่ว่าทางขึ้นลงภูตาคานั้นจะมีรอย ทางยาวคล้ายงูเลื้อยขนาดใหญ่ ใช้เท้าวัดตามแนวขวาง รอยนั้นยังมีขนาดใหญ่กว่ามาก มีความเชื่อว่าเป็น สัตว์ใหญ่ที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเชื่อว่างูนั้นเป็นสัตว์ของพระพุทธเจ้า ถือเป็นสัตว์ที่ยิ่งใหญ่ แต่ปัจจุบัน ไม่มีแล้ว ต่อมาเป็นเรื่อง หิน ที่มีคนจากต่างถิ่นนำลายแทงมาอ้างว่ามีสมบัติอยู่ใต้ดินบนแถวถิ่นภูตาคา ช่วง ทางขึ้นภูจะมีหินศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีสมบัติในนั้นและจะทำการขุด แต่เมื่อไม่ได้ขุดจึงกลับไป ทันทันทักกลับไปก็ เกิดปวดหัวล้มป่วยตายไป ชาวบ้านต่างมีความเชื่อว่าเป็นหินศักดิ์สิทธิ์จริง จึงมีผลถึงเพียงนี้ได้

4. ถ้ำกวาง ความเชื่อในหินพระของถ้ำกวาง คือแต่เดิมมีโจรมาขโมยพระพุทธรูปองค์นี้ไป 2-3 ครั้ง แต่ด้วยเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์จึงไม่สามารถนำไปได้ โจรได้โยนพระทิ้งลงใส่หินใหญ่ทำให้เสียรขาด ปัจจุบันจึงไม่มีเศียร ผู้คนที่ขึ้นไปยังถ้ำกวางมักจะต้องการขพระเพื่อเสี่ยงทาย โดยขอให้ยกหนัก- ยกเบา ตามแต่ปรารถนาจะถาม แต่ก่อนจะถามต้องขออนุญาตก่อนว่าคนเป็นใครมาจากไหน ขออนุญาต เสี่ยงทายได้หรือไม่ บางครั้งในจำนวนคนมาขนี้ 5 คน ท่านอาจอนุญาตให้เสี่ยงทายได้เพียงหนึ่งคน เท่านั้น ถ้าใครไม่ได้รับอนุญาตก็ฝากเพื่อนที่ท่านอนุญาตให้ถามนั้นเสี่ยงทายแทนได้ เป็นความเชื่อในการ เสี่ยงทายถามจากการขพระของชาวบ้าน ซึ่งมีมาเป็นเวลาช้านาน

การรักษาโรค

1. หมอกำเกิด, กำrieb

หมอกำเกิด เป็นหมอทางไสยศาสตร์ที่รักษาเด็กที่มีอาการเกร็งชัก โดยหมอกำเกิดจะเป็นผู้รักษา โดยการท่องคาถาและเป่าไฟให้เด็กหายจากอาการดังกล่าว เด็กที่จะมีอาการเช่นนี้ จะมีอายุระหว่าง แรกเกิด - 5 ขวบ อาการเกร็งชัก ตามความคิดของชาวบ้านเชื่อว่า เป็นเรื่องของแม่เก่า คือแม่ในอดีตชาติ จะมาเอา ชีวิตหรือเอาลูกคืน

ผู้ที่จะเป็นหมอกำเนิดได้นั้น ต้องรักษาศีลเหมือนพระรักษามังสังสิบ คือ ห้ามกินของผิด เช่น เนื้อ ต้องห้าม อาทิ เนื้อช้าง เนื้อสุนัข เนื้อคน เป็นต้น ห้ามกินของที่ไม่ได้ขอ แต่จะมีการแก้เคล็ดโดยการตัดไม้ให้เป็นตะขอเกี่ยวไว้เสมือนเป็นการขอจากเจ้าของแล้ว คือ ไม้ให้ลักทรัพย์นั่นเอง ห้ามข้ามรอยงู ซึ่งเชื่อว่างูเป็นสัตว์สูง เป็นสัตว์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ตามพระพุทธศาสนา และห้ามพุดปด เป็นต้น การสืบทอดหรือการเรียนวิชานั้น วิทยากรให้ข้อมูลว่า ต้องนั่งสมาธิตั้งจิตเพื่อเข้าถึงเจ้าของวิชา และจะได้รับการยอมรับให้เรียนวิชาหรือไม่ ขึ้นอยู่กับสิ่งนี้ ทุกวันพระ ก็จะต้องมีการยกครู คือทำพิธีขึ้นครูด้วย

หมอกำเนิด เป็นเสมือนการรักษาโรคที่เชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทำให้เห็นวิถีชีวิต ความเชื่อของคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ซึ่งคนในหมู่บ้าน โคม่วงก็ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างมาก

2. ยา และการรักษาโรค

ในปัจจุบัน การรักษาโรคส่วนใหญ่ชาวบ้านจะไปหาหมอ ไปอนามัย ซึ่งใช้การรักษาโรคแบบแผนปัจจุบัน แต่ยังมีในส่วนของรักษาจากสิ่งใกล้ๆตัว เช่น สมุนไพรที่ไม่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ตัวอย่างการรักษา เช่น

- มีคบาด จะใช้ใบสาบเสือ มาเคี้ยวหรือนำมาบดขยี้ แล้วนำมาแปะ ประคบปิดแผลไว้ เป็นการหยุดเลือด อีกทั้งยังช่วยสมานแผล ได้คืออีกด้วย สรรพคุณของตัวยาก็เช่นเดียวกันกับยาแดงของยาแผนปัจจุบัน
- น้ำร้อนลวก หรือ โคนของร้อนราด ก็จะใช้ว่านหางจระเข้ ใช้พิมเสนต้น, ใบหูเสือ นำมาประคบแปะลดการพองของผิวหนังและคลายความร้อนทำให้เย็นขึ้น
- จุกเสียด แน่นท้อง ใช้ใบแมงลัก, ว่านไฟ, ไพร นำไปห่อใบตองแล้วนำไปเผาไฟ ต่อมาก็เอามาถูบท้อง สรรพคุณคล้ายกับยามหาหิงค์ของยาแผนปัจจุบัน
- อาการคันลม เป็นอาการกะทันหัน อาการนี้เป็นการแสดงวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยการไปทำนํ้า นั้น จะไม่ได้พักยาไปด้วย เป็นอาการเกิดกะทันหัน ดังนั้นจึงมีการนำเอาสมุนไพรที่เป็นยาซึ่งหาได้ในละแวกนั้นมาทำเป็นยา คือ จะไปจุดเอาดินพังกี ซึ่งมีกลิ่นหอมมาเคี้ยวกินคิบๆ จะช่วยบรรเทาได้
- สำหรับแม่ลูกอ่อน อาจเกิดอาการวิงเวียน กินของผิดสำแดงเข้าไป เกิดอาการหน้ามืด ดังนั้นจึงใช้ใผ่จืด, ว่านหัวแดง, นางแซ้ง มาให้กิน เพื่อให้อาเจียน เป็นการถอนพิษออกมา หลังจากการถอนพิษออกมาแล้ว ก็ค่อยกินยาบำรุงต่อไป
- การอยู่ไฟของแม่ลูกอ่อน จะมีการใช้สมุนไพร โดยนำมาต้ม คือ เปลือกหรือแก่นมะขามต้มน้ำร้อน จะทำให้ 1) มดลูกประสาน 2) ประสาทนํ้านมคือทำให้ต่อมประสาทนํ้านมสามารถผลิตนํ้านมออกมาได้มาก 3) แก้ววิงเวียน ซึ่งอาการนี้ แม่ลูกอ่อนจะเกิดขึ้นบ่อยๆ เนื่องจากเสียเลือดมากในการคลอดลูก

ศิลปหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

1. ทอเสื่อ ใช้ต้นกกในการทอเสื่อ มีเอกลักษณ์คือเป็นกกพระราชทาน ซึ่งมีความมัน และเงากว่ากกทั่วไป ตอนแรกนั้น ทอส่งไปขายที่ภาคใต้ใช้ในการตากปลา มีลักษณะลายที่หายากว่า ในปัจจุบันทอเพื่อใช้ในครัวเรือน

2. การแกะมะพร้าว เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เกิดจากการฝีกอบรมจากผู้นำของหมู่บ้าน ซึ่งลวดลายจะเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น เต่า นก และไดโนเสาร์ ซึ่งนิยมทำกันมาก ชั้นแรกจะนำกะลามาวาดลวดลาย กะลาที่ยังสดอยู่จะสามารถแกะได้ง่ายกว่ากะลาที่แก่ เนื่องจากความสดของกะลา ทำให้เปลือกมีความนุ่ม เมื่อวาดลายเสร็จก็ทำการแกะโดยใช้มีดแกะตามลายที่วาดไว้

3. ผ้าย้อมสีธรรมชาติ นำเปลือกไม้มาแช่ในน้ำ เพื่อให้ได้สีธรรมชาติ เอาผ้าที่มีสีขาวมาย้อม แล้วนำมาทอ ส่วนมากจะเป็นลายไดโนเสาร์ ทำเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ผ้าถุง ผ้าพันคอ ซองใส่ดินสอ ซองใส่แว่นตา เป็นต้น

4. สิ่งประดิษฐ์จากกะลามะพร้าว นำมะพร้าวแห้งมาแกะเปลือกออก จากนั้นนำกะลามะพร้าวที่ได้มาขัดให้เกลี้ยง แล้วใช้มีดตัดเป็นส่วนประกอบต่างๆตามที่ต้องการแบบไว้ เมื่อได้ส่วนต่างๆครบแล้ว นำมาประกอบกันโดยใช้กาวลาเท็กซ์ ส่วนตาทำมาจากเม็ดมะกล่ำ ซึ่งมีลักษณะเป็นเม็ดเล็กๆสีดำ แข็งบางชิ้นเป็นสีธรรมชาติ หรือทาสีตามต้องการ

5. ผ้าไหม เป็นศิลปหัตถกรรมดั้งเดิม ที่มีการถ่ายทอดมารุ่นต่อรุ่น และมีการทอเกือบทุกบ้าน โดยลายที่ทอส่วนมากจะเป็นรูปไดโนเสาร์

6. เครื่องจักสาน เป็นศิลปหัตถกรรมที่เพิ่งเข้ามา และเป็นการส่งเสริมการหารายได้ใน การประกอบอาชีพเสริม โดยกลุ่ม กศน. ได้เข้ามาให้การแนะนำและสอนให้ชาวบ้านทำเพื่อเป็นรายได้เสริม

อาหาร ปราณีใส่กระป๋อง คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เข้ามาอบรมให้ความรู้ ส่งเสริมอาชีพชาวบ้าน ภายใต้โครงการ โคกภูตากา

1. การทำปลาร้า หมักปลาร้าใส่รา ใส่ไหปิดไว้ประมาณหนึ่งปี เคี้ยวน้ำตาล ต้มน้ำเกลือ แล้วเทใส่ลงไปในไห เก็บไว้อีกประมาณหนึ่งเดือนจึงนำออกมาทานได้ ปลาที่หมัก ได้แก่ ปลาขาว ปลาสวาย ได้จากการซื้อ ถ้าซื้อปลาที่หมักไว้แล้ว ราคาไหลละ 300 บาท เมื่อนำมาทำเป็นปลาร้าจะขายได้ไหลละประมาณ 4,000-5,000 บาท

2. กะปอม มาทูปหัว เอามีดกรีดท้องแต่ต้องไม่ทำให้ทะลุ กรีดเฉพาะผิวงั้นชั้นนอก เมื่อดึงออกจะได้เนื้อสีขาว จากนั้นให้ผ่าเอาไส้ออก นำไปล้างให้สะอาดแล้วนำมาสับ มักทำเป็นลาบ

3. แยม นำมาทูปหัว แล้วนำไปย่างไฟให้ตัวพองขึ้น คุ้ให้ตัวมันตึงๆได้ที่ แล้วลอกหนังออก จะทำสคฯเลยไม่ได้ เนื่องจากหนังจะเหนียวไม่สามารถลอกหนังออกได้ เมื่อลอกหนังออกแล้วจะได้เนื้อเป็นสีขาว นำมาทำเป็นอาหารแบบแห้ง เช่น ลาบ กระเพรา เนื่องจากถ้าทำเป็นอาหารประเภทน้ำ จะมีกลิ่นคาวมาก ในช่วงที่พบเข้มาก จะมีไบบ่ว่านชนิดหนึ่งเกิดขึ้นพร้อมกันพอดี นำว่านชนิดนี้มาหั่นใส่แทนใบกระเพรา จะทำให้เข้ากันได้ดีขึ้น

4. เชียดตัวใหญ่ นำมาทุบหั่ว แล้วแหวกท้อง นำไส้ออก แล้วนำไปประกอบอาหารตามต้องการ

5. เชียดตัวเล็ก เชียดประเภทนี้ มักอาศัยอยู่ใต้ฟางข้าวที่ล้มอยู่ จับมาแล้วเก็บใส่ไว้ในหม้อ จากนั้นต้มน้ำให้เดือด แล้วจึงนำมาลวก ไม่ต้องแช่ไว้นานเพราะจะทำให้เชียดเปื่อย จากนั้นนำมาล้างน้ำเปล่าอีกครั้ง เตรียมเครื่องพริกแกงแล้วนำเชียดลงไปคลุก ทำเป็นห่อหมก

จากการศึกษาในด้านศิลปหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และอาหารจากหมู่บ้าน โคม่วง จะเห็นได้ว่า หมู่บ้าน โคม่วงมีเอกลักษณ์ในการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์เป็นรูปใด โนเสาร์ เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอภูเวียง และในด้านการประกอบอาชีพก็มีการพัฒนามากขึ้น เนื่องจากการส่งเสริมและอบรมในการหารายได้เสริมจากกลุ่มครูอาจารย์จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เช่น การทำปลาร้าบอง หรือเครื่องจักสาน ทำให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น อีกทั้งการศึกษาครั้งนี้ก็ยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพของชาวบ้านในหมู่บ้าน โคม่วง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีการสืบทอดวิชาชีพมาจากบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นการทำนา หรือการทอผ้า

หมู่บ้าน โคม่วงจึงเป็นหมู่บ้านที่มีการผสมผสานวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ กล่าวคือมีลักษณะของสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมและสังคมเมือง ซึ่งการผสมผสานแบบนี้ถือว่าลงตัว ชาวบ้านต่างมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงพึ่งพาตนเอง ในขณะเดียวกันก็รู้จักปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้มีความทันสมัยมากขึ้น นับว่า หมู่บ้าน โคม่วงเป็นหมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปได้เป็นอย่างดี

นันทนาการ

การเล่นของเด็ก ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีเท่าใดนัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าได้รับอิทธิพลทางด้านอื่นมากกว่า เช่น มีการเล่นกีฬา และมีสื่อด้านวิทยุโทรทัศน์ ทำให้เด็กๆไม่ค่อยสนใจที่จะให้ความสำคัญในการเล่นสักเท่าใดนัก แต่ก็ยังพอมืออยู่บ้าง ดังนี้

- 1.1 การเล่นบ่ากินูน ในการเล่นบ่ากินูน จะมีผู้เล่นกี่คนก็ได้ไม่จำกัดจำนวน เล่นได้ทั้งชายและหญิง การเล่นจะมีการวาดกรอบสี่เหลี่ยม จากนั้นก็มีการตีตารางออกเป็น 6 ช่อง 7 เส้น และให้ผู้ที่แพ้ในการเป่ายิงลูก เป็นผู้ที่เข้าไปอยู่ประจำเส้น 7 เส้นที่ได้ขีดเอาไว้
- 1.2 การเล่นดึกตาย มีอุปกรณ์ในการเล่นคือ ลูกบอล การเล่นนั้นจะมีการตีกรอบให้เป็นวงกลม แล้วหลังจากนั้นจะมีการโอน้อยออก เพื่อหาผู้เล่นที่จะเป็นหนอนเพียงคนเดียว จากนั้นจะให้ผู้เล่นทั้งหมดเข้าไปอยู่ในวงกลม และผู้ที่เป็นหนอนนั้นอยู่นอกวงกลม จากนั้นหนอนก็จะให้ลูกบอลขว้างใส่ผู้เล่นที่อยู่ในวงกลม คนใดโดนลูกบอลขว้างใส่ก็จะเป็นผู้แพ้และออกมาเป็นหนอนแทน ให้คนที่เป่าหนอนนั้นเข้ามาอยู่เป็นผู้เล่นแทน
- 1.3 การเล่นชายของ (ชายของเขียบน้อย) การเล่นนี้สามารถที่จะเล่นได้ทั้งชายและหญิง แต่ส่วนใหญ่จะเล่นกันเฉพาะเด็กผู้หญิง เพราะเป็นการเล่นทำกับข้าว ชายของต่างๆ โดยการเล่นนั้นจะสมมติเป็นครอบครัว มีโต๊ะมีลูกกลมชายกับข้าว กับลูกค้าบ้าง ซึ่งจะมีการแบ่งเก้าอี้วง

ใกล้ตัวมาประกอบในการเล่น เช่น ชามเก่าๆที่ไม่ใช้แล้ว กะลามะพร้าว ซ้อน และอื่นๆที่ผู้เล่นสามารถช่วยกันหามาได้

- 1.4 การละเล่นกระโดดค่าง เราสามารถที่จะแบ่งการเล่นออกได้หลายรูปแบบ โดยที่เราจะมีระดับในการเล่น คือ จะเริ่มต้นตั้งแต่ ดาดุ่ม หัวเข่า สะโพก เอว รักแร้ โดยการเล่นในแต่ละแบบนั้นจะมีความแตกต่างกันไป

การละเล่นของผู้ใหญ่ จะเป็นการละเล่นเฉพาะในช่วงงานประจำปีของหมู่บ้าน เช่น กีฬาแม่บ้าน กีฬาหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกีฬาที่สนุกสนาน บันเทิง และให้ความสามัคคีแก่ชาวบ้าน ซึ่งมีดังนี้

- 1.1 การเล่นหมากเก็บ มีการนำเอาก้อนหินมาห้ำก้อน สามารถที่จะเล่นได้ทั้งชายและหญิง เล่นกันคนก็ได้ แต่ต้องเล่นทีละคน ส่วนใหญ่จะเล่นเวลางานศพ เพราะว่าจะช่วยให้ไม่่วง สามารถที่จะเฝ้าศพได้ทั้งคืน และอาจเล่นตามบ้านได้ถ้าต้องการเล่น โดยนั่งเป็นวงกลมไว้ในวงมีบริเวณที่กว้างพอสมควร คนที่เป็นคนเริ่มเล่นก่อนจะนำเอาก้อนหินมากำไว้ในมือแล้วพลิกมือโยนก้อนหินออกไป โดยด่านแรกจะเริ่มเก็บก้อนหินทีละหนึ่งก้อน ด่านที่สองก็เก็บสองก้อนตามลำดับ ถ้าสามารถรับก้อนหินได้ทั้งหมดก็จะเป็นผู้ชนะ
- 1.2 การวิ่งกระสอบ เป็นการละเล่นที่ส่วนใหญ่จะเล่นกันเวลามีงานแม่บ้าน โดยที่การเล่นนั้นจะมีผู้เล่นจำนวนกี่คนก็ได้ หลังจากนั้น ไปยืนอยู่ที่จุดเริ่มต้น โดยยืนอยู่ในกระสอบ พอมีคนให้สัญญาณก็เริ่มวิ่งให้เร็วที่สุด ใครเข้าเส้นชัยก่อนเป็นผู้ชนะ
- 1.3 การเล่นชักเย่อหรือดึงหนัง ในสมัยก่อน เราเรียกการเล่นดึงหนัง คือการนำเอาหนังวัวหรือหนังควายมาต่อกันแล้วเล่นแบบเดียวกันกับการชักเย่อในสมัยปัจจุบัน
- 1.4 การเล่นมอญซ่อนผ้า เป็นการละเล่นของหนุ่มสาวในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเล่นอยู่กลางหมู่บ้าน เป็นการละเล่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์เท่านั้น ซึ่งเนื้อร้องนั้นจะไม่ใช้ทำนองร้องแบบที่เด็กๆใช้ แต่จะเป็นเนื้อร้องของ ชาย เมืองสิงห์ ตัวอย่างบางส่วนของเนื้อร้อง เช่น “มอญซ่อนผ้า ตุ๊กตาอยู่ข้างหลัง นิ่งผลอไม่คอยระวัง ตุ๊กตาอยู่ข้างหลังระวังจะถูกตี” ส่วนในเนื้อร้องของเด็ก จะร้องว่า “มอญซ่อนผ้า ตุ๊กตาอยู่ข้างหลัง ระวังให้ตีเขาจะตีหลังแตก ไปพบไอ้เขกนั่งแตกขนมปัง...”

ผลญา

จากการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลญาของชาวบ้าน โลกม่วง อำเภอภูเวียง พบว่า เป็นผลญาเกี่ยวกับเรื่องความรักเสียเป็นส่วนใหญ่ และมีบ้างที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับคำสอน คติเตือนใจ โดยมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ผลญาเกี่ยวพาราตี

ผลญาเกี่ยวสำหรับฝ่ายชาย

- “อ้ายอยากมีปิ๊กคืออกกาง อยากมีหางคืออกก็ เป็นจากหู้บมาที่สวมแสงสู่มื่อแหแล้ว”

เป็นการบอกให้ผู้หญิงรู้ว่าคิดถึงมาก อยากจะมีปีกเหมือนนก จะได้บินไปหาน้อง เพื่อเห็นหน้า
น้องทุกๆวัน

- “ใจบ่ใสต่อแก้วเงงเงากีบ่ส่อง ใจบ่ใสต่อฆ้อง ตีได้กะบ่ดั่ง”

เป็นการพูดเปรียบเทียบให้ผู้ฟังรู้ว่า ถ้าไม่มีความจริงใจต่อกันแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะคบกันได้
ผญาเกี่ยวกับฝ่ายหญิง

- “คันทัดกินปลาแล้วอย่าลืมนูปลาป๋อย คันทัดกินลาบก้อยอย่าลืมนั่งแจ้วบองเต๋อฮ้าย”

เป็นการบอกให้ชายรู้ว่า ได้ใหม่แล้วอย่าลืมของเก่า เหมือนได้กินปลาสดๆ แล้วก็อย่าลืมแจ้วบอง
ถ้วยเก่าที่เคยได้กิน

- “คันท้ายมีเมียแล้ว อย่าลงเขียนให้หมาเห่า ให้ฮ้ายนั่งเค้าแมวไฟหย้าอยู่เขียน”

เป็นการพูดว่า ถ้าฝ่ายชายมีเมียแล้วก็ไม่ต้องมาจิบ ให้ทำประโยชน์อยู่ที่บ้านดีกว่า

ความสอย

ความสอยเป็นมุขตลกนอกเวที ความสอยนี้จะใช้กันในเวลาฟังลำ โดยเฉพาะในจังหวัดนครพนม
และร้อยลำที่เร้าใจที่สุด ความสอยนี้นิยมใช้กับหมอลำเท่านั้น ไม่ปรากฏใช้กับวงการบันเทิงประเภทอื่น
เหมือนการแถมสมภาร มักจะใช้ขณะที่พระเทศน์ด้วยเสียงไพเราะเท่านั้น

ความสอยนั้นไม่ใช่ใครๆก็สอยได้ คนที่สอยได้จะต้องเป็นคนฉลาด และมีไหวพริบ มีปฏิภาณ
ดี ความสอยเป็นสำนวนคล้องจอง ใช้หลายภาษาสลับกัน แต่ที่เห็นได้ชัดก็คือภาษาไทยอีสาน และมี
ภาษาไทยกลางบ้าง แต่ก็ใช้เป็นภาษาประกอบเท่านั้น

จากการเก็บข้อมูลความสอยที่ได้ มักจะเป็นเรื่องที่สร้างความสนุกสนาน และเป็นเรื่องสองแง่สอง
ง่ามทางเรื่องเพศ แสดงให้เห็นถึงสังคมสมัยก่อนที่ถือว่าเรื่องเพศไม่ใช่เรื่องน่าอาย แต่ก็จะมีคน
ที่แต่งงานแล้วและนำมาพูดเป็นเรื่องที่สนุก ไม่น่ารังเกียจหรือน่าอายอะไร เพราะเป็นเรื่องธรรมชาติ ความ
สอยส่วนใหญ่มักขึ้นต้นว่า “สอย สอย พี่น้องฟังสอย” และจะแสดงตัวอย่างความสอยที่เก็บข้อมูลได้ ดังนี้

“ สอย สอย พี่น้องฟังสอย

เชิบ เชิบ หมาคาบเก็บเข้าป่าบักนัด

แม่เฒ่าเล่นลัด ลูกเขยเล่นช่วน

ว่าแม่นช่วนได้เก็บ ผัดถั๊กนอมเมีย

มาหน้ายแท้ได้”

“สอย สอย พี่น้องฟังสอย

ก้วยอยู่ต้น บ่เคยแซบ บ่เคยนิ้ว

บาดหากกล้วยของหัว กินท้อได้กะบ่อิม”

“สอย สอย พี่น้องฟังสอย

บักเขือกินกับส้มป่าน้อย

ไผ่มีเมียบ้อยเป็นกบด้วยเงลมา”

“สอย สอย พี่น้องพี่สอย
นกแดดเต้ บินข้ามสังกะสี
ผ้าขี้เส้นไปก่อน”

๑๗๑

จากข้อมูลทั้งหมดที่เก็บได้เกี่ยวกับนันทนาการ การละเล่น ผลิตต่างๆ และความสอย ถือได้ว่า ส่วนใหญ่มากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ยังคงเป็นแบบพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาจากอดีต และดำเนินมาจนถึง ปัจจุบัน แต่บางอย่างเมื่อถามว่าในปัจจุบันยังคงมีการละเล่นหรือปฏิบัติกันอยู่หรือไม่ คำตอบคือน้อยมาก ที่จะหาได้ ทั้งนี้เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น สื่อวิทยุโทรทัศน์ และมีการส่งเสริม คีฬาการกีฬามากขึ้น ซึ่งเด็กผู้ชายหรือวัยรุ่นก็จะหันมาให้ความสนใจในกีฬาฟุตบอล ตะกร้อ ส่วนผู้หญิงก็ นิยมเล่นวอลเลย์บอล เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากนันทนาการ การละเล่น ผลิตต่างๆ ที่เป็นวัฒนธรรม พื้นบ้านนั้นขาดการดูแลเอาใจใส่ ไม่ได้รับการถ่ายทอดต่อไป ก็อาจจะทำให้เกิดการสูญหายไป และ นันทนาการ การละเล่นที่ทันสมัยก็อาจเข้ามาแทนที่ เช่น เกมคอมพิวเตอร์ ดังนั้นจึงควรที่จะช่วยกัน อนุรักษ์สิ่งต่างๆเหล่านี้ไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

การพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวโลกภูตกา

การพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวโลกภูตกา โดยการจัดการอบรมผู้นำเที่ยวตามหลักสูตรที่สร้างขึ้น โดยพัฒนาจากหลักสูตรการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น แบ่งเป็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การเป็น เจ้าบ้านที่ดี บทบาทหน้าที่ของผู้นำเที่ยว และความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชนและความหลากหลายทาง พันธุกรรมพืชโลกภูตกา รวมทั้งการฝึกปฏิบัติการนำเที่ยวโลกภูตกาตามเส้นทางศึกษารวมชาติที่ โครงการ อพ.สธ. ได้จัดทำไว้เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมรู้จัก และสามารถจดจำเส้นทางและพันธุกรรมพืชที่ หลากหลายในเส้นทางศึกษารวมชาติในบริเวณโลกภูตกาไว้ได้อย่างมากที่สุด โดยมีวิทยากรท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญและคุ้นเคยกับพันธุกรรมพืชต่างๆในโลกภูตกาเป็นผู้คอยให้การเรียนรู้ และการแนะนำแก่ เยาวชนผู้เข้ารับการอบรมอย่างใกล้ชิด

ผู้เข้ารับการอบรมเป็นเยาวชนอายุระหว่าง 12-15 ปี กำลังศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนเวียงวงกต จำนวน 22 คน ซึ่งทั้งหมดเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาและพักอาศัยอยู่ใน หมู่บ้านโดยรอบโลกภูตกา โดยเฉพาะหมู่บ้าน โคม่วง ใช้เวลาการอบรมในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ โดยกระบวนการอบรมอย่างเป็นทางการที่ให้วิทยากรนักวิชาการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทางการท่องเที่ยว สร้างความเข้าใจและความตระหนักในความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการและวิทยากรในพื้นที่ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมมี ความคุ้นเคยเป็นอย่างดี เช่น ครู และปราชญ์ชาวบ้าน โดยใช้สถานที่โครงการ อพ.สธ. และโลกภูตกา เพื่อให้บริการภาคในการเรียนรู้เป็นลักษณะของการเข้าค่ายสนุกสนานมากกว่าการเรียนในระบบห้องเรียน เป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความสนใจมากขึ้น ซึ่งได้กำหนดหลักสูตรการอบรมประมาณ 50 ชั่วโมง ดังนี้

การอบรมครั้งที่ 1	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
การอบรมครั้งที่ 2	การท่องเที่ยวชุมชน, ผลกระทบของการท่องเที่ยว
การอบรมครั้งที่ 3	การนำเที่ยว, บทบาทหน้าที่ จรรยาบรรณมัคคุเทศก์
การอบรมครั้งที่ 4	การเป็นเจ้าบ้านที่ดี
การอบรมครั้งที่ 5	ความรู้เกี่ยวกับ โลกภูตาคา และบริบทชุมชน
การอบรมครั้งที่ 6	การท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ, การเดินป่า
การอบรมครั้งที่ 7-8	ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช โลกภูตาคา ถ่ายทอดความรู้จาก ปราชญ์ชาวบ้าน เดินป่าศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชใน โลกภูตาคาตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่จัดไว้ – ปฏิบัติ
การอบรมครั้งที่ 9	ฝึกปฏิบัติการนำเที่ยว โลกภูตาคา (นำนักท่องเที่ยวจากภายนอกเข้าไปเที่ยวโลกภูตาคา)
การอบรมครั้งที่ 10	ประเมินผลการนำเที่ยวศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช โลกภูตาคา

การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวโลกภูตาคา

การศึกษาข้อมูล โลกภูตาคา ซึ่งเคยเป็นป่าสาธารณะที่ชุมชนโดยรอบเข้ามาใช้ประโยชน์ในการหาอาหารและใช้สอยในครัวเรือน จนมีสภาพเสื่อมโทรม ต่อมาได้ล้อมเกล้าฯ ถวายให้เป็นพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเป็นพื้นที่อนุรักษ์ มีการสร้างถนนโดยรอบพื้นที่จำนวน 706 ไร่ ทำให้สภาพป่าเริ่มมีการฟื้นตัว พันธุ์พืชต่างๆ เจริญเติบโตหนาแน่นขึ้น มีไม้พื้นเมืองหลากหลายชนิดงอกงามขึ้น หน่วยงานราชการหลายแห่งเข้าไปร่วมดำเนินงานสนองพระราชดำริในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานภายในพื้นที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน (เกษสุตา, 2541) นักวิชาการเข้าไปศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์ ศึกษาคุณค่าทางสมุนไพรของพืชในพื้นที่ (บังอร, 2547), (สุภาณี, 2545) การเพาะเนื้อเยื่อกล้วยไม้เพื่อนำกลับไปปลูกคืน (จิตติพร, 2546) การปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ โดยเฉพาะ ไม้ไผ่เพื่อเป็นแหล่งศึกษาพันธุ์ไม้ไทย (สงัด, 2546) ตลอดจนการทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และการจัดทำสื่อความหมายพันธุกรรมพืชตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีการศึกษาพันธุศาสตร์ของทั้งพืชและสัตว์ในพื้นที่ (สุนนทิพย์, 2548) ทั้งยังมีโครงการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพในการรองรับการเป็นแหล่งเรียนรู้พันธุกรรมพืชตามแนวพระราชดำริ และการดำเนินงาน โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในชุมชน (อำนาจ, 2547) อีกด้วย ทำให้โลกภูตาคามีความเหมาะสมสำหรับการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งสามารถให้การเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านพันธุกรรมพืชได้เป็นอย่างดี

นอกเหนือจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่โลกภูตาคา ซึ่งกำลังมีการศึกษาเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ทางพันธุกรรมพืชจากภูตาคาและการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แล้ว การศึกษาบริบทชุมชน ทำให้พบว่าเรื่องราวจากชุมชนที่อยู่รอบพื้นที่โลกภูตาคามีความเกี่ยวข้องกับภูตาคามาก

เหนียวแน่น และมีเรื่องราวที่น่าสนใจเหมาะสมกับความสนใจของนักท่องเที่ยว ทั้งในด้านการเรียนรู้ และ ความสนุกสนาน

เนื่องจากชุมชน โดยรอบภูตาคา ส่วนมากยังคงดำเนินวิถีชีวิตตามแบบชนบทอีสานที่มีความเรียบง่าย อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ แม้จะมีคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งเข้าไปศึกษาและทำงานในเมือง แต่เมื่อกลับเข้ามาในชุมชนก็ยังคงยึดปฏิบัติตนตามแบบวิถีดั้งเดิม ยังคงผูกพันอยู่กับการเกษตร ทำนา ทำไร่ ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ บางคนยังเก็บหาของป่า โดยเฉพาะพืชผัก เห็ด และสัตว์ที่เป็นอาหารเพื่อนำมาประกอบอาหาร และมีบางส่วนนำไปจำหน่าย มีการหาปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ ประกอบอาหารจากธรรมชาติ ขามว่างจากงานประจำยังคงมีการทอผ้า การจักสาน และการประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุธรรมชาติ เช่น มะพร้าว เป็นอาชีพเสริมอีกส่วนหนึ่ง

ชาวบ้านยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมและถือปฏิบัติกัน โดยทั่วไป โดยเฉพาะในเรื่องข้อห้าม (จะดำ) ต่างๆ เช่น การห้ามนั่งขวางบันได ห้ามผู้หญิงขึ้นหลังคารถ ห้ามแม่ลูกอ่อนกินผักชะอม ห้ามนำพินเข้าบ้านในเวลาถึงงานศพ ไม่นิยมแต่งงานในช่วงเข้าพรรษา เป็นต้น ข้อห้ามเหล่านี้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมานาน และเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสภาพสังคมปัจจุบัน ได้ร่วมกันสร้างระเบียบบังคับของหมู่บ้านขึ้น โดยมีการออกมติร่วมกันว่าจะใช้บริหารนิยธรรม 7 เป็นหลักในการบริหารและพัฒนาหมู่บ้าน มีการปรับเงินเข้ากองกลางหมู่บ้าน หากผู้ใดสร้างความเดือดร้อนรำคาญโดยไม่มีเหตุอันควร ยิงปืน ทะเลาะวิวาท เมาสุรา ดินยาเสพติด และลักทรัพย์ มาตรฐานควบคุมมีความหนักเบาต่างกันตามความผิด และสุดท้ายคือการตัดความช่วยเหลือทางสังคมแก่ผู้ทำผิดนั้น ด้วยระเบียบปฏิบัติที่ได้รับความเห็นชอบและมีการประกาศให้ทราบทั่วกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 นี้ ทำให้บ้าน โคม่วงมีความสงบ ปลอดภัย ซึ่งน่าจะปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว และผู้มาเยี่ยมชม โดยทั่วไปด้วย

ภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะที่อยู่อาศัยแบบชนบทอีสาน ยังคงมีบ้านแบบเดิมที่เป็นบ้านไม้ มุงหลังคาด้วยดินขอ และบ้านสร้างใหม่ตามแบบเดิมอยู่หลายหลัง แม้ว่าจะมีบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้อยู่บ้างแล้วก็ตาม การใช้ประโยชน์จากอาคารบ้านเรือน ยังคงมีการทำกิจกรรมทอผ้า จักสาน และเป็นที่พักผ่อนได้ดูบ้านซึ่งยกสูงหรือทำพื้นที่โล่งไว้ส่วนหนึ่งของบ้านแบบใหม่ จึงเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ได้มาก ทั้งเป็นส่วนต้อนรับแขกได้ด้วย นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนสามารถแวะพัก ทักทายกับชาวบ้านได้แทบทุกหลังคาเรือน รอบๆบริเวณบ้านจะปลูกพืช ผัก ผลไม้ ทั้งเพื่อเป็นไม้ประดับ ใช้น้อย และเก็บกินเป็นอาหาร มีการแบ่งปันกันทุกครัวเรือน ความใกล้ชิดสนิทสนมในชุมชนสร้างความอบอุ่นและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ทำให้เป็นชุมชนที่มีความสงบสุข

ในการรวบรวมเรื่องเล่าจากชาวบ้าน ได้รับทราบเรื่องราวซึ่งเป็นตำนานเล่าขานเกี่ยวกับภูตาคาหลายตำนาน ซึ่งล้วนกล่าวถึงความลึกลับภายในบริเวณภูตาคา เกือบทุกตำนานมีเนื้อหาตรงกันเกี่ยวกับเรื่องของคนในหมู่บ้านที่พลัดหลงก้าวข้ามห้วงเวลาไปสู่อีกมิติหนึ่ง แต่ทุกคนสามารถกลับมาสู่มิติของโลกปัจจุบันได้ และได้ถ่ายทอดเรื่องราวที่ได้ไปพบเห็นมาให้คนในชุมชนได้รับทราบ แม้ในระบอบปัจจุบันจะไม่ปรากฏการพลัดหลงเข้าไปสู่อีกมิติหนึ่ง แต่เรื่องเล่าเกี่ยวกับความลึกลับนี้ยังคงเป็นที่รู้จักกันในชุมชน เหตุการณ์ที่ปรากฏเกี่ยวกับความลึกลับในปัจจุบันคงมีเพียงการมองเห็นจุดหมายตาบางจุด แต่บางช่วงเวลา

จุดนั้นกลับหายไป และกลับมองเห็นได้อีกในภายหลัง เรื่องราวทำนองนี้ทำให้นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ และผู้ที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ต่างอ้างเอาพระบรมมหาราชวังแห่งองค์สมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นที่พึ่งในการทำงาน เช่นเดียวกับความเชื่อของคนในชุมชนที่บอกต่อกันมาว่า “เวลาเข้าไปใน โลกภูตกา ต้องพกเหรียญบาทติดตัวไปด้วย” ด้วยความมั่นใจว่า ได้มีพระบรมสาทิสลักษณ์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งประทับอยู่ในด้านหนึ่งของเหรียญบาทติดตัว อยู่ด้วยเสมอ เพื่อเป็นเครื่องคุ้มครองตัว เรื่องราวที่น่าตื่นเต้นเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่นักท่องเที่ยวให้ความ สนใจ ซึ่งจะช่วยเสริมการนำเที่ยวให้สนุกสนานขึ้น

เมื่อได้ศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่โคยรอบ โลกภูตกา ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของเขตภูเวียงที่มี ประวัติความเป็นมา และการเดินทางอพยพของชุมชนเข้ามาตั้งรกรากในบริเวณนี้ ทำให้เป็นพื้นที่ที่มี ศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างน่าสนใจ ประกอบกับการสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ จะทำ ให้พื้นที่นี้เป็นแหล่งเรียนรู้ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช และการให้การศึกษาเรียนรู้แก่เยาวชนใน การสร้างความภาคภูมิใจและความตระหนักในความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมตามแนว พระราชดำริ ทำให้พื้นที่โลกภูตกาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวได้อย่างดี ทั้งนี้ใน ส่วนของชุมชนเองควรมีการสร้างการมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ และการรับผลประโยชน์ จากการพัฒนาพื้นที่โครงการฯ เพื่อให้ได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและการสร้างความภาคภูมิใจใน ท้องถิ่นของตนต่อไป

วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานในการรวบรวมข้อมูลบริบทของพื้นที่ ทำให้ได้รับทราบถึงประวัติความเป็นมา ของโลกภูตกา และชุมชนโคยรอบ โดยเฉพาะหมู่บ้านโคกม่วง ซึ่งอยู่ปากทางเข้าโลกภูตกาและชุมชน ยังมีความสัมพันธ์กับโลกภูตกาในการเก็บหาของป่า ประเภทเห็ด หน่อไม้ พืชผัก และแมลงเล็กๆน้อยๆ แม้ว่าปัจจุบันโลกภูตกาจะเป็นพื้นที่ในโครงการซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์ ทำให้เห็นภาพการอยู่ร่วมกันของชาว ป่ากับป่าอยู่บ้าง และจากการศึกษา ได้เห็นความสำคัญของโลกภูตกาจากปากคำของชาวบ้านที่มีความเชื่อ ในความศักดิ์สิทธิ์และความลึกลับเหนือธรรมชาติที่มีอยู่ในบริเวณรอบโลกภูตกา ซึ่งชาวบ้านทุกคนรับรู้ เรื่องราวเดียวกัน มีพยานบุคคลซึ่งยืนยันว่าได้เคยพานพบกับอำนาจลึกลับที่มีอยู่ในบริเวณ โลกภูตกา โดยเฉพาะในเรื่องของเมืองบังบด หรือเมืองลับแล ที่ทำให้ผู้เดินป่าหลงเข้าไปอยู่ในอีกมิติหนึ่ง ไม่ สามารถติดต่อกับบุคคลในโลกมนุษย์ได้ ซึ่งมีตำนานและเรื่องเล่า (Story) ในทำนองเดียวกันอยู่หลาย ล้านวน และมีผู้ที่เล่าว่าเคยผ่านประสบการณ์นี้อยู่หลายคนในบ้านโคกม่วง

จากประวัติ จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน ทำให้ทราบว่าบริเวณนี้เป็นที่อาศัยของชุมชนมานานแล้ว มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการช้อนทรัพย์สมบัติของชาวลาวที่อพยพจากเวียงจันทน์ในคราวศึกสงครามเมื่อสมัย ต้นรัตนโกสินทร์ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการพบทรัพย์สมบัติ และพระพุทธรูปทองคำ ตลอดจนภาพชนะบรรจุ กระจกของคนรุ่นก่อน แต่ปัจจุบันไม่มีหลักฐานยืนยันแล้ว อย่างไรก็ตามเรื่องราวดังกล่าวนี้ทำให้โลกภูตกา ยังคงเป็นที่กล่าวถึงในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ แม้จะมีความพยายามอธิบายถึงความลึกลับต่างๆตามความ

เชื่อของชาวบ้านว่า ในป่ามีเครื่องมือชนิดหนึ่ง คือ เครื่องเถาหลง ซึ่งหากใครเดินเข้าไปในบริเวณที่มีเครื่องเถาวัลย์ชนิดนี้จะทำให้หลงทาง จำทิศทางไม่ได้ เพราะสถานที่ต่างๆ จะกลับทิศไปหมด แต่คำอธิบายนี้ก็ยังคงสืบเนื่องจากความเชื่อนั่นเอง เรื่องราวเหล่านี้ น่าจะมีส่วนทำให้โคกภูตากายังคงรักษาความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชไว้ได้ไม่มากนักน้อย แม้ว่าต้นไม้ใหญ่จะถูกทำลายไปเป็นส่วนมาก ก็ยังสามารถฟื้นฟูขึ้นมาได้ใหม่ไม่ยากนัก และเมื่อมีโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่โคกภูตากา เข้าไปดำเนินการ มีการสำรวจรวบรวมพันธุกรรมพืช ศึกษาประโยชน์ใช้สอยจากพันธุกรรมพืชที่หลากหลายในพื้นที่โคกภูตากา และการปลูกเสริมพันธุ์พืชชนิดต่างๆ ในโคกภูตากา ตลอดจนการทำเส้นทางศึกษาพันธุกรรมพืช เพื่อให้โคกภูตากาเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้พันธุกรรมพืชของไทย ทำให้โคกภูตากากลับมามีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของพันธุกรรมพืช ที่มีการศึกษาจากนักวิชาการร่วมกับการทบทวนความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้โคกภูตากาเป็นแหล่งเรียนรู้ถึงความหลากหลายของพันธุกรรมพืชได้อย่างเหมาะสม เมื่อมีการพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวในพื้นที่โคกภูตากา จึงจะช่วยเสริมให้คนในชุมชนโดยรอบ โดยเฉพาะเยาวชนมีบทบาทเกี่ยวข้องมากขึ้น น่าจะช่วยเสริมสร้างความผูกพัน ห่วงเห่น และเกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์โคกภูตากาได้มากขึ้น แต่การดำเนินงานในการอบรม มีปัญหาในเรื่องช่วงเวลาการดำเนินงานที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างสมบูรณ์นัก ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพในการนำเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ ประกอบกับการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติในโคกภูตากายังไม่เรียบร้อยสมบูรณ์ จึงยังทำให้ขาดข้อมูลสื่อความหมายธรรมชาติไปอีกส่วนหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานครั้งนี้ น่าจะช่วยสร้างความตระหนักในเรื่องของบทบาทหน้าที่ ความสำคัญของคนในท้องถิ่น และความสำคัญในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชของโคกภูตากาได้ชัดเจนมากขึ้น

บทที่ 5

สรุปผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ

ผลการดำเนินงานการศึกษาบริบทของพื้นที่

การดำเนินงานศึกษาบริบทของพื้นที่ ใช้วิธีการสัมภาษณ์วิทยากรแบบเจาะจงจากบุคลากรที่เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านโคกม่วง โดยการสนทนาสืบหาข้อมูลในด้านต่างๆ โดยผู้ช่วยวิจัยที่ได้รับการอบรมการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ภาคสนาม โดยเฉพาะข้อมูลด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ในที่มาเดียวกัน ได้มีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของการท่องเที่ยว และคุณค่าข้อมูลวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชนกับการท่องเที่ยวให้แก่คนในพื้นที่ด้วย โดยการสนทนาระหว่างการสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษารวบรวม แบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งบ้าน
2. ประวัติโคกภูตาคา
3. วิถีชีวิตและการทำมาหากินกับธรรมชาติ
4. ข้อปฏิบัติของชุมชน
 - 4.1 จะลำที่ยึดถือปฏิบัติ
 - 4.2 ข้อปฏิบัติ ระเบียบบังคับของหมู่บ้าน (ข้อตกลงร่วมกันของชุมชน)
5. ผู้นำชุมชน
 - 5.1 ผู้นำทางการ
 - 5.2 ผู้นำจิตวิญญาณ
 - 5.3 คณะกรรมการกลุ่ม
6. ภูมิปัญญาชาวบ้าน
7. ปราชญ์ชาวบ้าน
8. ประเพณี พิธีกรรม
9. ความเชื่อ
 - 9.1 โคกภูตาคา
 - 9.2 เมืองลับแล
 - 9.3 คลองงู
 - 9.4 ถ้ำกวาง
10. การรักษาโรค
11. ศิลปหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
12. นันทนาการ การละเล่น

ผลการดำเนินงานการพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยว

การพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวดำเนินการโดยการประสานความร่วมมือกับครูในโรงเรียน เวียงวงกต เพื่อคัดเลือกเยาวชนซึ่งเป็นผู้มีที่พักอาศัยในหมู่บ้านใกล้เคียงโคกภูตากา เข้าร่วมโครงการ อนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่ โคกภูตากา ได้ผู้เข้าร่วมโครงการเป็นนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 22 คน ดำเนินการอบรมในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ ณ ที่ทำการโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โคกภูตากา โดยนักวิชาการ โครงการฯ และวิทยากรท้องถิ่นซึ่งมีความคุ้นเคยกับป่าโคกภูตากา และเป็นคนในพื้นที่ทั้ง ครูและปราชญ์ชาวบ้านที่ผู้เข้ารับการอบรมมีความคุ้นเคยอยู่แล้ว จึงสามารถช่วยถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับ พันธุกรรมพืชได้โดยสะดวกตลอดเวลา แม้ไม่ได้อยู่ในช่วงการฝึกอบรมอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้ได้ขอ ความร่วมมือจากวิทยากรในท้องถิ่นในการให้การเรียนรู้กับผู้เข้ารับการอบรมในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เมื่อมี เวลาว่างในช่วงวันหยุดที่ตรงกัน สาระความรู้ในการอบรมประกอบด้วย

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว (5 ชั่วโมง)
- หลักการนำเที่ยว (5 ชั่วโมง)
- การเป็นเจ้าบ้านที่ดี (5 ชั่วโมง)
- การท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ (5 ชั่วโมง)
- ความรู้เกี่ยวกับ โคกภูตากาและชุมชนโดยรอบ (5 ชั่วโมง)
- ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชโคกภูตากา (ฝึกปฏิบัติเดินตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ) (15 ชั่วโมง)
- การปฏิบัติการนำเที่ยวโคกภูตากา (10 ชั่วโมง)

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวไม่สามารถดำเนินการได้อย่างสมบูรณ์ตาม แผนการดำเนินงานที่ตั้งไว้ เนื่องจากช่วงเวลาที่จำกัดตั้งแต่การเริ่มต้นดำเนินการ โครงการ ซึ่งเป็นช่วง ฤดูกาลที่มีฝนตกอย่างต่อเนื่อง เป็นอุปสรรคอย่างมากในการเดินทางของผู้เข้ารับการอบรม ทำให้เข้าร่วม โครงการได้ไม่ครบ และหลายคนไม่สามารถเข้าร่วมการอบรมได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ จัดการภาคปฏิบัติเดินป่าในเส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่ เพื่อให้ได้เรียนรู้สภาพจริง เพิ่มทักษะความ แม่นยำในการนำเที่ยวโคกภูตากา แต่ก็มีฝนตกตลอดเวลาการเดินทางในพื้นที่โคกภูตากา เช่นเดียวกับ กับช่วงเวลาของการจัดนักท่องเที่ยวจากในเมืองเข้าไปเที่ยวที่โคกภูตากาเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึก ปฏิบัติการนำเที่ยวก็มีฝนตกลงมาจนไม่สามารถเดินทางชมความหลากหลายของพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง ทั้งผู้เข้ารับการอบรมหลายคนต้องหลบฝนและไม่สามารถปฏิบัติงานได้จริงตามแผนที่วางไว้ จึงทำให้ไม่ สามารถพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยวได้อย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพผู้นำเที่ยว

1. การจัดระยะเวลาในการดำเนินการอบรม ควรเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งสามารถจัดการอบรมได้อย่างเรียบร้อย โดยไม่มีอุปสรรคของฤดูกาล เนื่องจากเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ดังนั้นการดำเนินการอบรมจึงควรต้องสามารถกำหนดและดำเนินการได้ในระยะเวลาที่เหมาะสม โดยการพิจารณาสนับสนุนโครงการควรต้องเข้าใจลักษณะการดำเนินงานของโครงการ เพื่อไม่ให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินงานตั้งแต่ต้น

2. เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ที่จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่โลกภูตาคา ดังนั้นโครงการต่างๆที่ดำเนินการในพื้นที่ ควรมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชนในพื้นที่ให้มากขึ้น เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากคุณค่าของความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชโลกภูตาคาในลักษณะต่างๆ ซึ่งน่าจะพัฒนาขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

3. ควรมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชนในพื้นที่ในลักษณะต่างๆมากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาอาชีพที่ใช้วัตถุดิบในพื้นที่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ประชาชนสามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นและหากมีการศึกษาดูงานในพื้นที่มากขึ้น ชุมชนน่าจะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งมีวิทยากรท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดทักษะความสามารถกันได้ในพื้นที่ หากมีการแนะนำและช่วยจัดกระบวนการการมีส่วนร่วมกันเองภายในชุมชนขึ้น

4. ในส่วนของเยาวชน น่าจะมีการเสริมทักษะในการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เนื่องจากเยาวชนมีความสนใจในการเรียนรู้ และมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสามารถช่วยเหลือส่วนรวม และสร้างเสริมคุณค่าของเยาวชนเอง แต่ยังคงขาดทักษะการเรียนรู้บางอย่าง เช่น ทักษะในการเข้าสังคม การถ่ายทอดการเรียนรู้ จึงเป็นกลุ่มที่มีความน่าสนใจในการสร้างจิตสำนึกที่ดีในเรื่องบทบาทความรับผิดชอบ ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเยาวชนสามารถปฏิบัติได้ แต่มักถูกมองข้าม และไม่มีการกำหนดบทบาทให้เยาวชนปฏิบัติ ทำให้เยาวชนเติบโตขึ้นอย่างไร้ทิศทาง จึงควรจัดกิจกรรมที่ให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในท้องถิ่น และในพื้นที่โลกภูตาคามากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมประชาสัมพันธ์. คู่มือปฏิบัติงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นที่สูง. กรุงเทพฯ : กองส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2543.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ปี พ.ศ. 2538-2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, มปป.
- เกษศดา เศษภิมล และคณะ. การถ่ายทำภาพถ่ายทางอากาศของโลกภูตาคาเพื่อใช้ประกอบการวางแผนการพัฒนาพื้นที่และศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางนิเวศวิทยา. รายงานผลการดำเนินงาน ศูนย์ศึกษาค้นคว้าและพัฒนาเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- จารีรัตน์ ปรงแก้ว, เรียนรู้จากพันธุ์ทิพย์ รามสูต. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม และประสบการณ์ตรงร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : มปป., 2540.
- ชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา และคณะ. ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมจริยธรรมในการบริการของมัคคุเทศก์ไทย. รายงานการวิจัย ทูลอดหนุนการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2547.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำวาง. รายงานการวิจัย ทูลอดหนุนการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2544.
- จิตพร พิทยาสุวรรณ. การอนุรักษ์กล้วยไม้ประเภทอิงอาศัยในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่โลกภูตาคา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. รายงานการวิจัย คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ทูลอดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.
- คารุณี บุญธรรม และคณะ. โครงการการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยชุมชนชาวม้งบ้านน้ำเค้ะ จังหวัดพะเยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวทย์. กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547.
- บั้งอร ศรีพานิชกุลชัย และคณะ. ฤทธิ์ด้านออกซิเดชั่นและต้านการกลายพันธุ์ของพืชในพื้นที่โลกภูตาคา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. รายงานการวิจัย คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ทูลสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดินปี 2545-2546 มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.

- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. บทความและการอภิปรายทางวิชาการเรื่องเวทีผู้ถูกท่องเที่ยว : ทวีร์ป่า. ในชยันต์
วรรณะภูติ (บก.) เวทีผู้ถูกท่องเที่ยว : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- ปรัชญา เวสารัชช. รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ไพฑูรย์ พงสะบุตร และวิลาสวงค์ พงสะบุตร. คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- พวงบุหงา ภูมิพานิช. องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับทัศนคติต่ออาชีพมัคคุเทศก์. รายงานการวิจัย ภาควิชา
ศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536.
- รามศรี พรหมชาติ. ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษา
บ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาการจัดการ
มหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สงัด ปัญญาพฤษ และคณะ. การคัดเลือกชนิดของไม้หนามที่เหมาะสมสำหรับปลูกเป็นแนวรั้ว
ธรรมชาติของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่โคกภูตากา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น.
รายงานการวิจัย คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ทุนอุดหนุนการวิจัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.
- สิริวัฒนา ไจมา และคณะ. โครงการการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง
ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,
2546.
- สีลาภรณ์ นาคทรพร. การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน “การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของ
ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539.
- สุชาติ เศรษฐมาลินี. การเมืองเรื่องการท่องเที่ยวกับนิเวศและวัฒนธรรมวิฤตในด้านนา. เอกสาร
ประกอบการสัมมนา : เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพายัพ, 2542.
- สุนันทา จันทวารา. ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเดื่อ
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์วิทยาการจัดการมหาบัณฑิต :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สุภาณี พิมพ์สมาน และยนต์ สุตะภักดี. การใช้ประโยชน์ของสารจากพืชท้องถิ่นในพื้นที่โคกภูตากาใน
การควบคุมแมลง. รายงานการวิจัย, ทุนอุดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545.

สุมนทิพย์ บุนนาค และคณะ. การศึกษาเซลล์พันธุศาสตร์ของพืชและสัตว์บางชนิดในเขตอนุรักษ์
พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พื้นที่โคกภูตากา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. รายงานการวิจัย, ทุนอุดหนุนการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2548.

สำลี ทองริ้ว และคณะ. โครงการพัฒนาหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนต้นสำหรับ
หมู่บ้านหัตถกรรมไม้และแกะสลักบ้านฉาง : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านต้นแก้ว อำเภอหางดง
จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย, 2544.

อุคร วงษ์ทับทิม และคณะ. โครงการชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้
อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย, 2545.

อำนวยการ คำดี และคณะ. การดำเนินการโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เพื่อสนับสนุนโครงการอนุรักษ์
พันธุ์กรรมพืชโคกภูตากา อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม
บรมราชกุมารี. รายงานการวิจัย คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ทุนอุดหนุนการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2547.

ภาคผนวก

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติ

ความหมายของการท่องเที่ยว

ในปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ. 1963) องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลีและได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การท่องเที่ยว” หมายถึง “การเดินทางเพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักฐานหรือไปทำนกออยู่เป็นการถาวร” พร้อมกับให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า “ผู้มาเยือน” (Visitors) แทนคำว่า “นักท่องเที่ยวค้างคืน” (Tourists) คำว่า “ผู้มาเยือน” มีความหมาย 2 ประการ คือ

1. นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (Tourists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวซึ่งพักอยู่ในประเทศที่มาเยือนตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป และเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อนพักผ่อน ทักสนศึกษา ประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ดัดต่อธุรกิจ หรือร่วมการประชุมสัมมนา ฯลฯ เป็นต้น
2. นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (นักท่องเที่ยว หรือ Excursionists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวและอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง ประเทศไทยได้ให้คำจำกัดความที่ได้กำหนดขึ้นนี้เป็นหลักในการจดทะเบียนสถิติจำนวน “นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ” ซึ่งสรุปแล้ว หมายถึงชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและทำนกออยู่ครั้งหนึ่งๆ ไม่น้อยกว่า 1 คืน หรือ 24 ชั่วโมงและไม่มากกว่า 60 วัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเข้ามาเพื่อทำกิจกรรม ดังนี้

1. มาท่องเที่ยวพักผ่อน มาเยี่ยมญาติหรือเพื่อมาพักผ่อน ฯลฯ
2. มาร่วมประชุม หรือเป็นตัวแทนของสมาคม ผู้แทนของศาสนา นักกีฬา นักแสดง ฯลฯ
3. มาเพื่อดัดต่อธุรกิจ แต่ไม่ใช้ทำงานหารายได้
4. มากับเรือเดินสมุทรที่แวะจอด ณ ท่าเรือ แม้ว่าจะแวะน้อยกว่า 1 คืน

พร้อมกันนี้ได้กำหนดคำนิยามของ “นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน”

(Domestic Tourists) ไว้ว่า “คือคนไทยหรือคนต่างด้าว ที่อยู่ในประเทศไทยเดินทางจากจังหวัดซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยปกติของตนไปยังจังหวัดอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางอะไรก็ตามที่มีไปทำงานหารายได้และระยะเวลาที่ทำนกออยู่ไม่เกิน 60 วัน”

ความสำคัญของการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourism Industry) ซึ่งประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภททั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง และธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม หรือสนับสนุนต่างๆ การซื้อบริการของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศถือได้ว่าเป็นการส่งสินค้าออกที่มองไม่เห็นด้วยตา (Invisible Export) เพราะเป็นการซื้อด้วยเงินตราต่างประเทศการผลิตสินค้าหรือบริการต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวซื้อก็ต้องมีการลงทุนซึ่งผลประโยชน์จะตกอยู่ในประเทศและจะช่วยให้เกิดงานอาชีพอีกหลายแขนงเกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ทางด้านสังคมการท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนคลายความตึงเครียดพร้อมๆ กับการได้รับความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ผิดแผกแตกต่างออกไปอีกครั้ง อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปแบบเงินตราต่างประเทศซึ่งจะมีส่วนช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับดุลการชำระเงินได้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีบทบาทช่วยกระตุ้นให้มีการนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางซึ่งผู้อยู่ในท้องถิ่นได้เก็บมาประดิษฐ์เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านขายเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งสรุปได้ว่าบทบาทและความสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจสังคมและการเมือง มีดังต่อไปนี้

1. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมารายได้จาก การท่องเที่ยวได้กลายเป็น รายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าส่งออกอื่นๆ

2. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้มาในรูปของเงินตราต่างประเทศนี้มีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพชำระเงิน
 3. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวาง สร้างงานสร้างอาชีพมากมาย และเป็นการเสริมอาชีพด้วยอาชีพที่เกิดต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการผลิตอาหาร ไปป้อนตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ก็จะเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้เป็นอย่างดีหรือในเมืองท่องเที่ยวก็อาจจะเป็นผู้นำเที่ยวด้วย
 4. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงาน สร้างอาชีพอย่างมากมายและกว้างขวาง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการ โดยเฉพาะ ในธุรกิจทางตรง เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ ส่วนในธุรกิจทางอ้อมอาจเป็นอาชีพเสริม เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน การแสดงทางศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น
 5. การท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ใดก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าอาหารซื้อผลิตภัณฑ์ในเมือง และหากพักแรมก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าที่พัก เงินที่จ่ายออกไปนี้จะไม่ตกอยู่เฉพาะกับโรงแรมแต่จะกระจายไปสู่เกษตรกรรายย่อยต่างๆ เมื่อหัตถกรรมพื้นเมืองขายเป็นของที่ระลึกได้ก็จะมีการใช้วัสดุพื้นบ้าน มาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึก
- การจัด Home Stay แม้จะเป็นรายได้เล็กๆ น้อยๆ แต่เมื่อรวมกันเป็นปริมาณ มากๆ ก็เป็นรายได้สำคัญ ซึ่งจะกระตุ้นการผลิตหรือที่เรียกว่า Multiplier Effect ทางการท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในลักษณะที่สูงมากเมื่อเทียบกับการผลิตสินค้า หรืออุตสาหกรรมอื่นๆ
6. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจำหน่ายอาจเรียกได้ว่าเป็น Limitless Industry เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่นๆ จากสถิติที่ผ่านมาจำนวนนักท่องเที่ยวนานาชาติของโลก ได้มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กระนั้นก็คือนักวิชาการทางการท่องเที่ยวก็ยังเชื่อว่าปริมาณการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นแค่เพียงการเริ่มต้นเท่านั้น เพราะว่าประชากรของโลกจะเพิ่มจำนวนขึ้นตลอดเวลา ในขณะที่วิวัฒนาการด้านการขนส่งที่สามารถขนส่งผู้โดยสาร ได้จำนวนมาก ทำให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางถูกลง การเดินทางท่องเที่ยวจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้สูงตั้งแต่ก่อนเท่านั้น การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นเรื่องของความพึงพอใจของแต่ละบุคคล องค์การสหประชาชาติ ประกาศว่า “การเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่รัฐพึงสนับสนุน”
 7. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ไม่มีขีดจำกัดในเรื่องการผลิตเพราะไม่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศเหมือนการเกษตรอื่นๆ ผลผลิตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยวคือความสวยงามของธรรมชาติ หาดทราย ชายทะเล ป่าไม้ ภูเขา สภาพอากาศและสิ่งที่มีมนุษย์ก่อสร้างขึ้น เช่น พระบรมมหาราชวัง วัดวาอาราม โบราณสถาน อาคารบ้านเรือนในท้องถิ่น ตลอดจนศิลปกรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปธรรมที่มีความยั่งยืน ไม่ผันแปรหรือขึ้นอยู่กับสภาพฝนฟ้าอากาศ
 8. ไม่ต้องลงทุนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงได้รับการสนับสนุนและหันมาใช้อุตสาหกรรมนี้เป็นประโยชน์เพิ่มเติมต่ออาชีพเกษตรกรที่มีอยู่เดิม นับเป็นความได้เปรียบอย่างมากของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

9. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสนับสนุนฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว สังคมไทยเป็นสังคมของชาติเก่าแก่สืบเนื่องมาเป็นพันปี จึงมีวัฒนธรรม ระเบียบประเพณี นาฏศิลป์ การละเล่น ฯลฯ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น
10. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ เมื่อเกิดการเดินทางท่องเที่ยวจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่งไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างประเทศก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พื้นที่จะได้ช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งก็จะต้องมีผู้ลงทุนในหลายๆ ลักษณะเป็นการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นเหล่านั้น
11. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นมาตรการที่ช่วยส่งเสริมความปลอดภัย และความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะนักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางไปทีใดจะต้องมั่นใจว่าจะมีความปลอดภัยทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สิน ฉะนั้นแหล่งใดที่นักท่องเที่ยวเข้าไปได้แหล่งนั้นจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอ
12. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติภาพ สัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดีด้วยเป็นหนทางที่มนุษย์ต่างสังคมได้พบปะทำความรู้จักและเข้าใจกัน เมื่อประชากรในประเทศเดียวกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยการเดินทางไปมาหาสู่กันผลก็คือความสมานฉันท์ของคนในชาติ ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ก็ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกที่จะช่วยกันรักษาสัมพันธไมตรีให้มั่นคงเป็นการช่วยจรรโลงสันติภาพแก่โลก

รูปแบบของการท่องเที่ยว

1. การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism)

สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลายจำนวนนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวจากภายในประเทศนั้นๆ แทบทั้งสิ้น คาดว่า 75-80% ของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เราเรียกว่านักท่องเที่ยวภายในประเทศก่อนที่จะเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น ได้เคยมีการคาดการณ์ไว้ว่า นักท่องเที่ยวภายในประเทศเกือบทั้งหมดล้วนเป็นผู้ที่โดยธรรมชาติแล้วมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้รถยนต์เป็นพาหนะในการขนส่งและการเดินทาง นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านอื่นๆ อีก เช่น

- การเคลื่อนย้ายจากชีวิตในชนบทมาเป็นชีวิตในเมืองใหญ่ การอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ย่อมนำไปสู่การเคลื่อนย้ายครอบครัวออกไปหาที่อยู่ แลวซานเมืองสามารถเดินทางจากที่พักไปยังที่ทำงานซึ่งไม่ไกลเกินไปในแต่ละวัน
- การขยายตัวของรายได้ยังหมายถึงจำนวนครั้งที่เพิ่มขึ้นเพื่อการเดินทางไปเยี่ยมญาติๆ หรือเพื่อน ตามเมืองต่างๆ
- ผู้คนเริ่มมีความรู้สึว่าการเดินทางท่องเที่ยวหรือการพักผ่อนเป็นรางวัลส่วนหนึ่งของชีวิตมากกว่าที่จะคิดว่าเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยดังที่คนในอดีตเคยคิด
- เป็นที่คาดกันกว่ากว่า 75% ของนักท่องเที่ยวภายในประเทศเลือกใช้รถยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว หรือพักผ่อนมากกว่าพาหนะอื่นใดในโลกปัจจุบัน

2. การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism)

นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่จะเดินทางมาจากประเทศซึ่งมีมาตรฐานการครองชีพค่อนข้างสูง ประกอบเข้ากับอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศซึ่งส่วนใหญ่จะมีรากฐานจากระบบอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้า

ประเทศดังกล่าวเหล่านี้มีอัตราของการเติบโตของสังคมเมืองใหญ่ค่อนข้างสูงและมีระดับมาตรฐานรายได้ที่ไม่แตกต่างกันมากนักเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบสังคมในประเทศดังกล่าวตลาดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศโดยพื้นฐานแล้วจะประกอบด้วยกลุ่มคนซึ่งมีรายได้ระดับกลางซึ่งมักจะมีตำแหน่งงานในระดับวิชาชีพชั้นสูงหรือผู้บริหารและหัวหน้างานในระดับช่างฝีมือ

การท่องเที่ยวนับเป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่สามารถนำเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศได้โดยไม่ต้องมีการส่งออกที่มองไม่เห็น (Invisible Export) ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะประเทศในโลกที่สามหรือประเทศที่กำลังพัฒนาเนื่องจากไม่มีสินค้าเพียงพอที่จะส่งออกและมีนักท่องเที่ยวภายในประเทศน้อยมาก ฉะนั้นจึงต้องพึ่งพิงรายได้ส่วนใหญ่ที่ได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศมีการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาซื้อบริการภายในประเทศ เช่น สถานที่พัก การจับจ่ายสินค้าพื้นเมือง และของที่ระลึก การใช้จ่ายเงินตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

3. ท่องเที่ยวเพื่อสังคม (Social Tourism)

ในประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทวีปยุโรปได้จัดให้มีระบบท่องเที่ยวเพื่อสังคมโดยรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางงบประมาณช่วยเหลือมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือพลเมืองที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ และผู้ที่คือโอกาสในสังคม คนพิการ เด็กกำพร้า เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้หยุดพักผ่อนสนุกสนานและเพลิดเพลินกับการท่องเที่ยวโดยจัดให้มีการออกค่ายฤดูร้อนตามสวนสาธารณะหรืออุทยานแห่งชาติต่างๆ

ป่าไม้ในประเทศไทย

ประเทศไทยตั้งอยู่บริเวณเขตศูนย์สูตร ซึ่งป่าบริเวณนี้มีสภาพเป็นป่าเขตร้อน เป็นแหล่งรวมพันธุ์กรรมของสิ่งมีชีวิตที่สำคัญที่สุดของโลก ป่าไม้คือ ปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิตเป็นแหล่งโอบอุ้มความชุ่มชื้น เป็นต้นน้ำลำธารที่ไหลหล่อเลี้ยงให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ผืนแผ่นดินแก่พรรณไม้และสัตว์ป่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฝนตกตามฤดูกาล และสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นสภาพแวดล้อมผลพลอยได้อีกอย่างหนึ่งก็คือเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญของประเทศอีกด้วย ดังนั้นป่าจึงมีค่าอย่างมหาศาลต่อทุกชีวิตโดยส่วนรวมทั้งทางตรงและทางอ้อม

ป่าเขตร้อนของเราประกอบด้วยป่าดิบ ป่าผลัดใบชนิดต่างๆ นอกจากนี้สภาพภูมิประเทศของไทยยังเป็นสะพานเชื่อมระหว่างป่าเขตร้อนขึ้นอย่างแท้จริงของมาเลเซีย และป่าดิบแล้งซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในประเทศไทย ลาว พม่า และกัมพูชา จึงทำให้ประเทศไทยมีพันธุ์ไม้ที่มีค่าจำนวนมาก เช่น พันธุ์ไม้ในวงศ์ยางที่มีมากกว่า 50 ชนิด พรรณไม้เหล่านี้มีเฉพาะในภูมิภาคแถบนี้เท่านั้น

สภาพนิเวศวิทยาของป่าไม้แต่ละชนิดแตกต่างกันมากจึงทำให้ส่วนประกอบของป่าแตกต่างกันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรณไม้ชั้นล่างซึ่งถือว่ามีค่าสำคัญต่อชีวิตของสัตว์ป่าอย่างที่สุด เนื่องจากเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัย

จากความสำคัญดังกล่าว พื้นที่ป่าจำนวนมากจึงควรได้รับการสงวนไว้เพื่อให้ได้รับการดูแลและจัดการที่ถูกต้องเหมาะสม โดยจัดให้อยู่ในรูปของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า วนอุทยาน และอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่ทางราชการได้ดำเนินการเพื่อปกป้องผืนป่าให้คงอยู่เพื่อให้ประเทศไทยได้เป็นเจ้าของและดูแลรักษาร่วมกัน

ชนิดของป่าไม้

จากสภาพภูมิอากาศที่เป็นแบบเขตร้อนและกึ่งร้อนมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านมีสภาพภูมิประเทศตั้งแต่หาดทรายทะเลจนถึงยอดเขาสูงถึง 2,500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง บางพื้นที่มีความแห้งแล้งและมีไฟป่าเป็นประจำ ดินแปรผ่นไปมากมายหลายชนิด มีคุณลักษณะและความอุดมสมบูรณ์แตกต่างกันไปจึงทำให้ประเทศไทยมีป่าอยู่หลายชนิดด้วยกัน

ป่าในประเทศไทยแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ ป่าไม้ผลัดใบ (Evergreen Forest) และป่าผลัดใบ (Deciduous Forest) ซึ่งในแต่ละกลุ่มประกอบด้วยป่าชนิดต่างๆ ดังนี้

สังคมพืชป่าไม้ผลัดใบ เป็นป่าที่ประกอบด้วยพรรณพืชที่ให้ความเขียวชอุ่มตลอดปี ป่ากลุ่มนี้มีประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ของเนื้อที่ป่าในประเทศไทยและสามารถแยกออกเป็นชนิดย่อยๆ ได้อีกหลายชนิด คือ

1. **ป่าดิบชื้น** มีอยู่ตามภาคตะวันออกเฉียงใต้และภาคใต้ของประเทศที่มีระดับสูงระดับเดียวกันกับน้ำทะเลจนถึงระดับ 100 เมตร มีปริมาณฝนตกไม่น้อยกว่า 2,500 มิลลิเมตรต่อปี พรรณไม้ที่ขึ้นมากชนิด เช่น ไม้ยางต่างๆ พืชชั้นล่างจะเต็มไปด้วยพวกปาล์ม หวาย ไม้ต่างๆ และเถาวัลย์นานาชนิด
2. **ป่าดิบแล้ง** มีอยู่ทั่วไปตามภาคต่างๆ ของประเทศ ตามบริเวณที่ราบและหุบเขาที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 100-500 เมตร มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง 1,000-2,000 มิลลิเมตรต่อปี มีพรรณไม้หลักมากชนิดด้วยกัน เช่น กระบาก ยางนา ยางแดง ตะเคียนหิน เต็งตานิ พะยอม สมพง มะค่า ยางน่อง กระบก พลวง เป็นต้น พืชชั้นล่าง ก็มีพวกปาล์ม พวกหวาย พวกชิง ข่า แต่ปริมาณไม่หนาแน่นนัก
3. **ป่าดิบเขา** คือป่าที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไปมีการกระจายอยู่ตามภาคต่างๆ ของประเทศ มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง 1,500- 2,000 มิลลิเมตรต่อปี พรรณไม้หลักค่อนข้างจำกัด เช่น ก่อชนิดต่างๆ ทะโล้ ยมหอม กำลังเสือโคร่ง นางพญาเสือโคร่ง สนสามพันปี มะขามป้อมคง พญาไม้ พญามะขามป้อมคง สนแผง กุหลาบป่า ฯลฯ ผสมปนกันไป ตามต้นไม้มีพวกไลเคนและมอส หรือตะไคร่น้ำเกาะอยู่ พืชชั้นล่างมีพวกไม้ดอกล้มลุก เฟิร์น และไม้ชนิดต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไป
4. **ป่าสน** มักจะกระจายเป็นหย่อมๆ ทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคตะวันตกเฉียงใต้ ที่สูงจากระดับน้ำทะเล 200-1,600 เมตร มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง 1,000-1,500 มิลลิเมตร พรรณไม้ที่ขึ้นมีไม่มากชนิด มีสนสองใบกับสนสามใบเป็นหลัก นอกจากนั้นก็ยังมีพวกไม้เหียง ไม้พลวง ก่อ กายาน ไม้เหมือด พืชชั้นล่างมักเป็นพวกหญ้าต่างๆ และพืชแมลงบางชนิด
5. **ป่าพรุและป่าบึงน้ำจืด** เป็นป่าตามที่ลุ่มและมีน้ำขังอยู่เสมอพบกระจายทั่วไปและพบมากทางภาคใต้อยู่ระดับเดียวกับน้ำทะเลเป็นส่วนมาก เป็นป่าอีกประเภทหนึ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เท่าที่มีการสำรวจพบว่ามีพรรณไม้ไม่น้อยกว่า 470 ชนิดและในจำนวนนี้เป็นชนิดที่พบครั้งแรกของประเทศถึง 50 ชนิด ปริมาณน้ำฝนระหว่าง 2,300-2,600 มิลลิเมตรต่อปี พรรณไม้หลักมีพวก มะสัง สะเดียว ขากา ตารา อ้ายบัว หว่าน้ำ หว่าหิน ช้างให้ ดงหนดินเป็ดแดง จิกนม เป็นต้น พืชชั้นล่างเป็นพวกปาล์ม เช่น หลุมพี คือ หวาน้ำ ขวน ปาล์ม สาธุ รัศมีเงิน กระจุก เตยต่างๆ เป็นต้น
6. **ป่าชายเลนหรือป่าบึงน้ำเค็ม** เป็นป่าที่น้ำทะเลท่วมถึงพบตามชายฝั่งที่เป็นแหล่งสะสมดินเลนต่างๆ ใต้น้ำเป็นเอกลักษณ์ของสภาพป่าอีกแบบหนึ่งในเขตร้อนเป็นป่าที่มีพืชพรรณค่อนข้างน้อยชนิดและขึ้นเป็นกลุ่มก้อนเท่าที่สำรวจพบมี 70 ชนิด พรรณไม้หลักมีโกงกางใบเล็ก และโกงกางใบใหญ่เป็นพื้น นอกนั้นเป็นพวก แสม ไม้ถั่ว ประสัก หรือพังกา โปรง ผาด ลำพู-ลำแพน เป็นต้น ผิวหน้าดินเป็นที่สะสมของมวลชีวภาพ เป็นอาหารของสัตว์ทะเลวัยอ่อนอย่างดีสำหรับพืชชั้นล่างเปื้อนพวกเหงือกปลาหมอ ถอบแถบน้ำ ปรงทะเล และจาก เป็นต้น
7. **ป่าชายหาด** เป็นป่าที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลที่มีดินเป็นกรวด ทรายและ โขดหิน พรรณไม้มีน้อยชนิดและผิแผกไปจากป่าอื่นอย่างเด่นชัด ถ้าเป็นแหล่งดินทรายจะมีพวกสนทะเลขึ้นเป็นกลุ่มก้อนไม่ค่อยมีพรรณไม้อื่นปะปน พืชชั้นล่างมีพวกคนที่สอ ผักบุงทะเล และพรรณไม้เลื้อยอื่นๆ บางชนิด ถ้าดินเป็นกรวดหินพรรณไม้ส่วนใหญ่จะเป็นพวก กระติง ไม้เมา หูกวาง และเกด เป็นต้น

สังคมพืชป่าผลัดใบ เป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยพรรณพืชที่ผลัดใบหรือทิ้งใบเป็นองค์ประกอบสำคัญ การผลัดเปลี่ยนใบจะใช้เวลาก่อนข้างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง สังคมพืชกลุ่มนี้มีประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ ของเนื้อที่ป่าของประเทศไทย และแยกเป็นชนิดย่อยๆ คือ

1. ป่าเบญจพรรณ มีอยู่ทั่วไปตามภาคต่างๆ ของประเทศที่เป็นที่ราบหรือตามเนินเขาที่สูงจากระดับน้ำทะเลระหว่าง 50-600 เมตร ดินเป็นได้ตั้งแต่ ดินเหนียว ดินร่วน จนถึงดินลูกรัง ปริมาณน้ำฝนไม่เกิน 1,000 มิลลิเมตรต่อปี เป็นสังคมพืชที่มีความหลากหลายทางมวลชีวะมากสังคมหนึ่ง พรรณไม้จะผลัดใบมากในฤดูแล้งเป็นเหตุให้พรรณไม้เหล่านี้มีวงปีในเนื้อไม้หลายชนิด พรรณไม้ขึ้นคละปะปนกันที่เป็นไม้หลักก็มี สัก แดง ประดู่ มะค่าโมง พยุง ชิงชัน พญาสัตบรรณ ตะเคียนหนู รกฟ้า พืชจัน และ ไม้ขึ้นเป็นป่าหนาแน่น
2. ป่าเต็งรัง มีอยู่ทั่วไปตามภาคต่างๆ ของประเทศที่เป็นที่ราบหรือตามเนินเขาที่สูงจากระดับน้ำทะเล 100-600 เมตร ดินมักเป็นดินทรายและดินลูกรังมีปริมาณน้ำฝนไม่เกิน 1,000 มิลลิเมตรต่อปี พรรณไม้ที่ขึ้นมักเป็นชนิดที่ทนแล้งทนไฟป่า เช่น เต็ง รัง เหียง พลวง ประดู่ แสงทอง เม่า มะขามป้อม มะกอก ผักหวาน ฯลฯ เป็นต้น พืชชั้นล่างส่วนใหญ่เป็นพวกหญ้า ไม้ต่างๆ ที่พบมากที่สุดคือ ไม้เพ็กหรือหญ้าเพ็ก พวกปรัง พวกจิง ข่า กระเจียว เปราะ เป็นต้น
3. ป่าหญ้า เป็นป่าที่เกิดภายหลังจากที่ป่าธรรมชาติอื่นๆ ดังกล่าวข้างต้น ได้ถูกทำลายไปหมด ดินมีสภาพเสื่อมโทรมจนต้นไม้ไม้อาจขึ้นหรือเจริญงอกงามต่อไปได้ พวกหญ้าต่างๆ จึงเข้ามาแทนที่พบได้ทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออกของไทยหญ้าที่ขึ้นส่วนใหญ่เป็นหญ้าคา แฝก หญ้าพง อ้อ เขม เป็นต้น ไม้ต้นมีขึ้นกระจายห่างๆ กันบ้าง เช่น กระโดน กระดินป่า สีเสียดแก่น ประดู่ ติว เต้า ตานเหลือง และปรังป่า เป็นต้น ไม้เหล่านี้ทนแล้ง และทนไฟป่าได้ดี

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ได้รับความสนใจเป็นอย่างสูงในวงการท่องเที่ยวและแวดวงทางวิชาการอย่างแพร่หลาย และเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีการจัดการที่ลดหรือปราศจากผลกระทบและนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจเป็นสำคัญ

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการสิ่งแวดล้อมการป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต
3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึก

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ยกย่องคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตน อีกทั้งยังเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

จุดประสงค์ของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประเด็นสำคัญของแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ ธรรมชาติที่สวยงาม ที่เป็นธรรมชาติสร้างขึ้นมาเอง เช่น ภูเขา ลำธาร น้ำไหล น้ำตก ถ้ำ ป่าเขียวชอุ่ม ท้องทุ่งนา ที่ราบ แหล่งโบราณคดี และวิถีทางการดำเนินชีวิตของแต่ละชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่ผิดแผกไปจากที่เขาเคยพบเห็น ซึ่งควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กันไปกับการได้รับความเพลิดเพลินเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบน้อยที่สุด หรือเป็นผลกระทบที่สามารถป้องกันแก้ไขได้ แบ่งเป็น

1. กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ เช่น เดินป่า ศึกษาธรรมชาติ ศึกษาพันธุ์พืช ส่องสัตว์ ดูนก ดูแมลง ดูผีเสื้อ พายเรือ ดำน้ำดูปะการัง ตั้งแคมป์ ล่องแพ ขี่ม้า นั่งช้าง
2. กิจกรรมกึ่งนิเวศ เช่น ถ่ายรูป บันทึกภาพ/เสียง ศึกษาท้องฟ้า ขี่จักรยานท่องเที่ยว (เสือภูเขา) ปีน/ไต่เขาคดปลา
3. กิจกรรมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เช่น ชมความงาม ศึกษาเรียนประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์ ชื่นชมงานศิลปกรรม และวัฒนธรรม ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้พฤติกรรม และวิถีชีวิตชุมชน

ความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. ความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
2. มีกิจกรรมที่แตกต่างจากความเคยชิน มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เรียนรู้สัมผัส และดูแลรักษาสภาพธรรมชาติและระบบนิเวศ
3. ปฏิบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ให้ความสำคัญต่อข้อมูล ใฝ่รู้ในระหว่างท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างความรู้และตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อม
4. มีความรักและห่วงหาพันพวยากรที่ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นหลังจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวป่าเชิงอนุรักษ์

กรมป่าไม้มีนโยบายส่งเสริมให้ประชาชน นักเรียน นักศึกษา เข้าไปท่องเที่ยวและศึกษาหาความรู้ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (เฉพาะบริเวณที่อนุญาต) และหน่วยงานในพื้นที่ของกรมป่าไม้ทุกแห่ง เพื่อให้ช่วยกันเป็นหูเป็นตา และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แต่ทว่าทัศนคติ ธรรมชาติ ความงามของป่าไม้ สัตว์ป่า ภูเขา ลำเนาไพร สภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตอันสงบในชนบท จะถูกทำลายจากความเข้าใจผิดของบุคคล ประเภท “ลุย” และ “ขาดจิตสำนึก” จึงมีความจำเป็นที่ทุกคนต้องได้รับรู้เรื่องป่าและการอนุรักษ์อย่างถูกต้อง เพื่อจะได้ช่วยกันพิทักษ์รักษาสิ่งมีค่าเหล่านี้ไว้ให้คงอยู่สืบไป

การอนุรักษ์

การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ใช้ได้นานที่สุด โดยสูญเสียน้อยที่สุด

ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเป็นประโยชน์กับมนุษย์ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ พืช สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน และกำลังมนุษย์ (นิวัติ เรืองพานิชย์ 2536)

ป่าเพื่อการอนุรักษ์

ป่าเพื่อการอนุรักษ์ หมายถึง สิ่งต่างๆ ป่าที่รัฐกำหนดไว้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ น้ำ ป่าไม้ พืชและสัตว์ (กรมป่าไม้ 2539)

พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์

พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ป่าเพื่อการอนุรักษ์ตามกฎหมาย ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า
2. ป่าเพื่อการอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี ได้แก่ พื้นที่ป่าที่คณะรัฐมนตรีได้กำหนดให้เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 ป่าชายเลนเขตอนุรักษ์ และป่าที่คณะรัฐมนตรีกำหนดไว้เป็นเขตอนุรักษ์เพิ่มเติม
3. ป่าเพื่อการอนุรักษ์ตามนโยบาย ได้แก่ พื้นที่ป่ากรมป่าไม้ได้จัดให้เป็นวนอุทยาน สวนรุกขชาติ สวนพฤกษศาสตร์ เป็นต้น

หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

จากรูปแบบการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม ที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวกันเป็นจำนวนมากๆ ตามฤดูกาลการท่องเที่ยว แล้วกลับทิ้งปัญหามากมายไว้เบื้องหลังนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่เชิงอนุรักษ์นั้นควรมีหลักการต่างๆ ดังนี้

- 1) เป็นนักท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็น น้ำเสีย ขยะ ตลอดจนการคมนาคม
- 2) ก่อให้เกิดประโยชน์ในระยะยาวแก่ทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเอง ส่วนหนึ่งของรายได้ย้อนไปสู่การอนุรักษ์
- 3) การเสริมสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวเป็นการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 4) ในการสร้างหรือการจัดการใดๆ ควรยอมรับในข้อจำกัดของสภาพแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะที่เป็นอยู่ หากมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงควรเป็นไปเพื่อให้ทัศนียภาพของท้องถิ่นดีขึ้น ตลอดจนการลงทุนทางด้านบริการท่องเที่ยวก็เป็นไปเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจและกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่นไม่พึ่งพาการลงทุนจากต่างชาติ

- 5) ในการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินงานตลอดจนการควบคุมควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากที่สุด มิใช่เป็นเพียงเป้าหมายของการท่องเที่ยวและให้บุคคลภายนอกมาคิดและตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว เพราะจะไม่เป็นไปตามความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง
- 6) ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์การท่องเที่ยวให้มีคุณภาพยั่งยืนหรือไม่เพียงใด บริษัทนำเที่ยวสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้นานหากมีการจัดทำธุรกิจที่ถูกต้องนับแต่การใช้วัสดุที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม การมีทัศนคติที่มีความรู้ในระบบนิเวศ เป็นต้น
- 7) การจัดการและควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมที่ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวรองรับได้

สรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของธุรกิจท่องเที่ยวในระยะยาว จึงจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม

คำแนะนำในการท่องเที่ยวที่ดี

นักท่องเที่ยวที่ดีจะต้องเตรียมตัวอย่างไร หากจะไปเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีข้อแนะนำดังนี้ คือ

1. ต้องเคารพกฎหมาย ระเบียบ และคำแนะนำที่เกี่ยวข้องโดยเคร่งครัด
2. วางแผนการท่องเที่ยว โดยติดต่อสอบถามข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและที่พักจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องล่วงหน้าเสมอ
3. เตรียมความพร้อม สุขภาพ พาหนะ อุปกรณ์การเดินป่า อาหาร เวชภัณฑ์ที่จำเป็น
4. ท่องเที่ยวด้วยจิตสำนึกและรับผิดชอบ

การเตรียมตัวเที่ยวป่า

การเตรียมตัวก่อนเดินทางไปท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติในป่านั้น ต้องมีการเตรียมตัวให้พร้อมดังนี้

1. สถานที่ ต้องหาข้อมูลสถานที่นั้นให้มากที่สุดทั้งนี้เพื่อจะได้เตรียมอุปกรณ์ให้พร้อมเพราะแต่ละสถานที่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่แตกต่างกัน
2. การแต่งกาย การแต่งกายควรเป็นชุดที่ใส่สบาย คล่องตัว และใช้โทนสีที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เช่น สีเขียว หรือน้ำตาล
3. หมวก นับว่ามีประโยชน์มากในการเดินป่า หมวกที่เลือกใช้จะเป็นหมวกปีก หรือหมวกเก็บก็ได้
4. เสื้อและกางเกง ควรใส่เสื้อแขนยาว เพื่อป้องกันแมลง นามและแสงแดดเนื้อผ้าควร เป็นชนิดที่ซับน้ำได้ดี เพื่อจะได้ดูดซับเหงื่อ ช่วยระบายความร้อน กางเกงควรเป็นกางเกงที่สวมสบาย เสื้อผ้าควรแบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ ชุดเดินป่า 1 ชุด และชุดนอน 1 ชุด นอกจากนั้นควรมีเสื้อแจ็กเก็ตอีก 1 ตัว และถุงเท้า เพราะในเวลากลางคืนในป่าจะมีอากาศเย็น
5. รองเท้า เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ควรเป็นรองเท้าหุ้มส้นที่แข็งแรงและสวมใส่พอดี
6. อุปกรณ์เดินป่า เป้าหลัง ควรเลือกชนิดที่เบา มีขนาดกะทัดรัดคล่องตัว เต็นท์ ถุงนอน เปลสนาม ไฟฉาย เสื้อกันฝน มีดพก กระติกน้ำ หม้อสนาม ชุดยาสีฟัน เชือก สมุดบันทึก ถุงพลาสติก ฯลฯ

การเดินป่า

ก่อนออกเดินป่าควรสำรวจความเรียบร้อยของเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อม คิมน้ำให้อิ่ม และเติมกระติกน้ำให้เต็ม ศึกษาจุดเริ่มต้น และจุดหมายปลายทางให้เข้าใจ

หลักในการเดินป่า

- เดินอย่างอ้อมก่าลัง
- ฝึกสายตาให้คุ้นเคยกับสภาพป่า
- ระหว่างที่เดินไม่ควรส่งเสียงดังจนเกินไป
- พยายามเดินตามทางเดินเท้า
- พยายามปกปิดทุกส่วนของร่างกายให้มีคิฉิด
- เดินแถวเรียงเดี่ยว ควรทิ้งระยะห่างกันพอสมควร แต่ต้องให้อยู่ในสายตาของกลุ่มตลอด
- เดินทางด้วยความเร็วสม่ำเสมอ พักทุกๆ ชั่วโมง ครั้งละประมาณ 5-10 นาที
- ไม่ควรแยกเดินไปคนเดียว ไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน ต้องมีเพื่อนไปด้วยทุกครั้ง

บัญญัติ 10 ประการสำหรับการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์

1. เราจะไม่นุกรุกป่า ไม่ตัดไม้ทำลายป่าโดยเด็ดขาด
2. เราจะไม่ล่าสัตว์ป่าทุกชนิดโดยเด็ดขาด
3. เราจะไม่จุดไฟเผาป่า หรือกระทำการใดๆ ให้เกิดไฟไหม้ป่า
4. เราจะไม่เก็บ นำออกไป ทำให้เสื่อมสภาพ เปลี่ยนแปลงสภาพหรือทำอันตรายแก่ พืช สัตว์ ดิน น้ำ แร่ธาตุ หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ
5. เราจะไม่นำยานพาหนะ เข้า-ออก หรือขับขี่พาหนะ หรือนำอากาศยานขึ้น-ลงในที่มีได้จัดไว้ให้ และจะไม่เดินทางออกนอกเส้นทางที่กำหนด และจะไม่ปิดกั้นกีดขวางเปลี่ยนแปลงทางน้ำ และทางบก
6. เราจะไม่นำหรือปล่อยสัตว์เลี้ยง สัตว์พาหนะ ปศุสัตว์เข้าไปในพื้นที่
7. เราจะไม่นำอาวุธเครื่องมือล่าสัตว์ เครื่องมือจับสัตว์ วัตถุระเบิด ดอกไม้ไฟ ประทัด ยาพิษ ยาเบื่อ หรือสิ่งที่เป็นอันตรายแก่คนและสัตว์เข้าไปในเขตป่า
8. เราจะไม่ยิงปืน จุดวัตถุระเบิด จุดดอกไม้ไฟ จุดประทัด ส่งเสียงดังรบกวนหรือทำความเดือดร้อนแก่คนและสัตว์ในพื้นที่ป่า
9. เราจะไม่ทิ้งขยะมูลฝอย ไม่ขีดเขียน ปิดประกาศ ดินโฆษณา ไม่ทำสิ่งที่จะทำลายสภาพธรรมชาติ และไม่ทำลายสิ่งของทางราชการ
10. เราจะไม่เข้าป่าในเวลากลางคืน

ข้อควรปฏิบัติในการท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติ

1. ควรศึกษาข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวก่อนการเดินทาง เช่น สภาพอากาศ ฤดูกาล เพื่อการเตรียมตัวที่เหมาะสมและปลอดภัย
2. เตรียมอุปกรณ์เพื่อช่วยให้อการท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติครั้งนี้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น แวนชขาย สมุดวาดภาพ กล้องส่องทางไกล หรือกล้องถ้ำรูป

3. เรียนรู้ปฏิบัติตามกฎ หรือข้อห้าม ในการเข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เช่น ไม่เด็ด ไม่เก็บ หรือทำลายต้นไม้ ดอกไม้ หรือลักลอบนำสัตว์ออกมา ห้ามนำอาวุธเข้าไปในเขตอุทยาน ฯ และที่สำคัญในช่วงฤดูแล้งในช่วงที่นักท่องเที่ยวต้องระมัดระวังเรื่องไฟเป็นพิเศษ เพราะอาจเป็นต้นเหตุให้เกิด “ไฟไหม้ป่า” ได้
4. ห้ามทิ้งขยะในป่าโดยเด็ดขาด และไม่ควรรนำอาหารที่บรรจุกระป๋อง กล่องโคม น้ำดื่มในขวดพลาสติก หรือขวดแก้วเข้าไปในป่า ถ้าจำเป็นต้อง นำเข้าไปควรรใช้ภาชนะที่สามารถนำกลับออกมาได้

ข้อควรระวังในการตั้งแคมป์ฤดูร้อน

1. อย่าตั้งแคมป์บริเวณทุ่งหญ้าหรือตามที่ลาดเขา เพราะในช่วงฤดูร้อนจะทำให้เกิดไฟป่าได้ง่าย
2. อย่าตั้งแคมป์ตามลำธารหรือข้างลำธาร เพราะถ้าฝนตกอาจทำให้น้ำไหลมาจนเต็มลำธารและอาจเป็นอันตรายได้
3. ควรก่อไฟให้ห่างจากเต็นท์ที่พัก

ข้อควรระวังในการตั้งแคมป์ฤดูฝน

1. อย่าตั้งแคมป์บนเนินเขาหรือไหล่เขา เมื่อฝนตกอาจทำให้น้ำป่าไหลลงมาได้
2. อย่าตั้งแคมป์บริเวณที่มีน้ำขังหรือหญ้ารก เพราะอาจมีสัตว์เลื้อยคลานหลบซ่อนอยู่ในนั้น
3. อย่าตั้งแคมป์บริเวณหนองบึงหรือปลักโคลนของสัตว์ป่า เพราะเป็นแหล่งชุกชุมของยุงก้นปล่องซึ่งอาจทำให้เป็นไข้มาเลเรียได้
4. ควรเลือกตั้งแคมป์บนระดับที่เหนือกว่าแหล่งน้ำ
5. อย่าตั้งแคมป์ในที่โล่งจนเกินไป
6. อย่าตั้งแคมป์ในที่อยู่ใกล้ต้นไม้สูงใหญ่
7. อย่าตั้งแคมป์ใต้ต้นไม้ที่อยู่โดดเดี่ยว หรือต้นไม้ที่แห้งตายเพราะอาจทำให้เกิดอันตรายได้
8. อย่าตั้งแคมป์ใกล้ถ้ำ เพราะถ้าเป็นที่หลบอาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด
9. ควรขุดร่องน้ำรอบๆ เต็นท์ เพื่อเป็นการป้องกันน้ำฝนที่ไหลผ่านเต็นท์
10. ควรเลือกที่พักใต้โศกหินที่เสื่อมออกมา เพราะสามารถป้องกันอันตรายได้ เช่น ฟ้าผ่า ลมพายุ หรือต้นไม้โค่นล้มลงมา

แก้ไขปัญหามือหลงป่า

ให้สังเกตทิวไม้

เมื่อหลงป่าให้พยายามเดินขึ้นที่สูงเอาไว้ ให้สังเกตว่าชายเขาอยู่ที่ไหนให้ยึดแนวนั้นเป็นหลัก เพราะสุดท้ายเขามักจะมีลำธารอยู่เสมอ ชาวบ้านป่ามักจะอาศัยอยู่ติดกับลำธาร เมื่อพบลำธารก็จะพบบ้านคน พร้อมกันนั้นให้สังเกตทิวไม้ชายเขา คูสีของใบไม้ของป่าบริเวณนั้นเป็นหลัก ช่วงที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ใบไม้จะเขียว ซึ่งจะผิดจากใบไม้ในส่วนอื่นๆ ที่จางกว่า เมื่อมุ่งหน้าไปทางนั้นจะพบกับแหล่งน้ำอย่างแน่นอน จากนั้นให้เดินตามน้ำที่ไหลลงไป ซึ่งจะสามารถออกจากป่าได้

ให้สังเกตรากไม้

บ่อยครั้งที่ความแห้งแล้งเกิดขึ้น หากเดินไปพบลำธารที่แห้ง แล้วอาจจะไม่ทราบทิศทางของน้ำไหลไปในทางใด ให้นักเดินทางสังเกตรากไม้ลำธารแห้งว่ารากไม้ลุ้ไปทางทิศไหนก็ให้ไปทางนั้น เพราะยามลำธารมีน้ำ รากไม้จะลุ้ไปตามน้ำเสมอไป เมื่อเดินไปแล้วก็มีโอกาสจะพบกับบ้านหรือชุมชน

การเตรียมสิ่งของก่อนเดินทาง

1. ถุงพลาสติกขนาดใหญ่ ที่ใส่ทุกอย่างไว้เพื่อป้องกันความเปียกชื้นที่อาจเกิดขึ้นได้ในระหว่างการเดินทาง ควรจะเตรียมเผื่อเอาไว้
2. เสื้อผ้าสำรอง ควรมีประมาณสองชุด คือ ชุดใส่นอนและชุดใส่กลับ
3. เครื่องกันหนาว ในบางที่อุณหภูมิอาจจะไม่มีความจำเป็นนัก แต่ผ้าห่มผืนบางหรือเสื่อร่มกันลมกันฝนก็เพียงพอแล้ว แต่ถ้าไปภาคเหนือ อุณหภูมิก็คงจะจำเป็นทีเดียว สำหรับเสื่อผ้าร่มที่ใช้ในการกันฝนและกันลมควรจะนำติดตัวไปทุกครั้ง เนื่องจากมีประโยชน์ในการใช้งานมากที่สุด
4. เต็นท์พร้อมผ้าคลุมกันฝนหรือจะใช้เปลสนามพร้อมผ้าคลุมกันฝนก็จะสะดวกในการเดินทางมากที่สุด
5. เครื่องครัว เช่น หม้อสนาม หม้อ กระทะสนาม เตาแก๊สหรือเตา น้ำมัน เชื้อไฟ เช่น เศษยางในรถยนต์ เทียนไข ซ้อน และอาหาร สิ่งเหล่านี้เป็นของส่วนกลาง ควรจะแบ่งรับผิดชอบให้เท่าๆ กัน
6. เชือก วั้ขำมน้ำที่ยาวประมาณ 20-30 เมตร 1 เส้น
7. ไฟฉาย
8. กระติกน้ำ เมื่อกินน้ำเชื้อ ในกรณีที่ไม่แน่ใจเรื่องความสะอาดของน้ำหรือเครื่องกรองน้ำแบบพกพา
9. ยาประจำตัว อย่างเช่น พาราเซตามอน ยาแก้แพ้ ยาแก้โรคท้องเสีย-ท้องร่วง เกลือแร่ และชุดปฐมพยาบาล
10. สบู่ แป้ง ยาสระผม ยาสีฟัน แปรง
11. ผ้าคลุมเป้ มีไว้ในหน้าฝน

เมื่อได้ของครบแล้ว การจัดของลงเป้เสื้อผ้า อุปกรณ์ที่เปียกน้ำ ไม่ได้จัดการใส่ลงในถุงพลาสติกทั้งหมดโดยแยกของตามการใช้งาน เสื้อผ้าควรอยู่ด้านล่าง กันเป้จะอยู่ในช่วงสะโพกถึงเอวพอดีเป็นการช่วยรับแรงกระแทกไปในตัว จากนั้นของที่มีน้ำหนักมากอยู่ช่วงกลาง แล้วปิดท้ายด้วยสิ่งของที่จะต้องหยิบใช้ระหว่างทาง

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

อุทยานแห่งชาติ (National Park)

หมายถึง ที่ดินซึ่งรวมความถึงที่ดินทั่วไป ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง สระน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่กำหนดเป็นอุทยาน ซึ่งมีลักษณะที่ดินที่มีสภาพธรรมชาติ มิได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใด เพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาสืบไป มีทิวทัศน์สวยงามมีพืชพรรณหรือสัตว์ที่หายาก หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติอันน่าอัศจรรย์ หรือสิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ตามมาตรฐานสากลและต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 10 ตารางกิโลเมตร (พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2507 การประกาศเพิ่มอุทยานฯ กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา)

การเตรียมตัวท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ

อุปกรณ์ที่ควรเตรียมไป ขาประจำตัว อุปกรณ์ของใช้ส่วนตัว เสื้อกันฝน (ในหน้าฝน) รองเท้าแตะ อุปกรณ์สำหรับเดินป่า ไฟฉาย ถุงใส่ขยะ กระดาษชำระ เข็มทิศ แผนที่ หมวกกันแดด และ โลชั่นกันแดด ยากันยุงชนิดทา การป้องกันทาก รองเท้าหุ้มข้อ

ข้อแนะนำ เมื่อเดินทางถึงอุทยานแห่งชาติ หรือที่ทำการอุทยานแห่งชาติควรติดต่อสอบถามรายละเอียด ข้อมูล ขอเอกสารที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นการเตรียมพร้อมสำหรับวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวสถานที่ต่างๆ ได้อย่างปลอดภัย หากเกิดเหตุฉุกเฉินควรแจ้งเจ้าหน้าที่ทราบโดยด่วน อนึ่ง นักท่องเที่ยวควรเตรียมเสื้อผ้าให้ถูกต้องตามฤดูกาล

ข้อควรปฏิบัติในการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ จุดประสงค์ของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติเดิมให้คงอยู่อย่างถาวรตลอดไป เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษา และความรู้รรมย์ของประชาชนชั่ววันรันคร โดยนักท่องเที่ยวสามารถช่วยทางราชการได้ เช่น

- ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ต้องไม่เข้าไปยึดครอง แคว้นถางป่า เก็บแร่ เก็บดิน หิน พรรณไม้ รวมทั้งของป่าทุกชนิด
- ไม่นำสัตว์ และ ไม่นำสัตว์ทุกชนิดเข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติ
- ไม่ส่งเสียงดังจนเป็นที่รบกวนแก่นักท่องเที่ยวและสัตว์ป่า
- ช่วยระมัดระวังไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่า หากมีความจำเป็นต้องก่อไฟ เมื่อเสร็จแล้วกรุณาคับไฟให้เรียบร้อย
- ไม่ขีดเขียน ปีดประกาศใดๆ ในเขตอุทยานแห่งชาติ

การจองบ้านพักของอุทยานแห่งชาติ

- ส่วนอุทยานแห่งชาติทางบก กรมป่าไม้ เป็นศูนย์กลางการจองบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวสามารถจองบ้านพักได้ที่นี้หรือที่อุทยานแห่งชาติตามความสะดวกในการชำระเงินค่าตอบแทน ค่าเช่าที่พักของผู้จอง
- การจองบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว สามารถจองด้วยตนเองหรือทางโทรศัพท์ โดยสามารถจองล่วงหน้าได้ไม่เกิน 30 วัน
- การชำระเงินค่าตอบแทนค่าเช่าที่พัก ต้องชำระภายใน 3 วันหลังจากได้รับแจ้งยืนยันจากส่วนอุทยานฯ หรืออุทยานฯ ที่รับจอง หากพ้นกำหนดถือว่าสละสิทธิ์
- ส่วนอุทยานฯ หรืออุทยานฯ จะออกใบเสร็จรับเงินกรมป่าไม้ตามอัตราที่กรมป่าไม้ประกาศแต่ละอุทยาน และสามารถใช้เป็นหลักฐานการเข้าพักกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ได้
- การยกเลิกการจองบ้านพัก ส่วนอุทยานฯ อาจขอยกเลิกการจองในกรณีที่จำเป็นต้องใช้บ้านพักเพื่อการดำเนินงานของอุทยานฯ ในกิจกรรมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้โดยขอสงวนสิทธิ์ไม่จ่ายค่าเสียหายใดๆ โดยจะทำการแจ้งให้ทราบล่วงหน้า
- ในกรณีส่วนอุทยานฯ หรืออุทยานฯ ขอยกเลิกการจองตามข้อ 5 หรือด้วยเหตุสุดวิสัยที่เกิดจากธรรมชาติ ทำให้ผู้จองไม่สามารถเดินทางเข้าพักตามที่จ่ายค่าตอบแทนไปแล้วได้ ส่วนอุทยานฯ หรืออุทยานฯ จะคืนเงินให้ตามชื่อ - สกุล ในใบเสร็จรับเงินจากกรมป่าไม้ตามจำนวนที่จ่ายจริง โดยผู้จองต้องแสดงเหตุสุดวิสัยดังกล่าว

ที่สามารถอ้างอิงได้พร้อมใบเสร็จรับเงินตัวจริง การขอคืนเงินจะต้องขอคืนที่สวนอุทยานฯ เท่านั้น จะขอคืนจากอุทยานฯ ที่ออกใบเสร็จให้ไม่ได้

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (Wildlife Sanctuary)

หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยพลอคภย เพื่อรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่าให้มีโอกาสสืบพันธุ์และขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้มากขึ้น และสัตว์บางส่วนมีโอกากระบายจำนวนออกไปในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้ (พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 การประกาศเขตฯ เพิ่มกระทำโดยพระราชกฤษฎีกา)

การเตรียมตัวท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เนื่องจากวัตถุประสงค์ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไม่ได้จัดการเพื่อการท่องเที่ยว จึงไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากนัก และนักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ โดยเคร่งครัด

การขออนุญาตเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

การขอเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสำหรับบุคคลภายนอก ให้บอกวัตถุประสงค์ว่าเพื่อทัศนศึกษา ระเบียบต่างๆ เช่น ช่วงเวลาที่เปิดให้เข้า การจำกัดจำนวนคน สิ่งของต้องห้าม ฯลฯ แต่ละเขตก็แตกต่างกันไปไม่มีบรรทัดฐาน ผู้ที่ประสงค์จะเข้าไป ก็ให้ทำหนังสือและแบบฟอร์ม ส่งไปที่

ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า

สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรมป่าไม้

61 ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2561-4837

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอื่นๆ

3.1 สวนอุทยาน (Forest Park) หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะเด่น มีทิวทัศน์ธรรมชาติ สวยงามเด่นชัดในระดับท้องถิ่น จัดให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น น้ำตก หุบเหว หน้าผา ถ้ำ หรือหาดทราย

3.2 เขตห้ามล่าสัตว์ป่า (Wildlife Sanctuary) หมายถึง บริเวณที่ทางราชการใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือประชาชนใช้ร่วมซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบจะกำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดใดก็ได้ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาตาม พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 เป็นพื้นที่ที่ไม่กว้างขวางมาก เหมือนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ซึ่งใช้ในราชการหรือใช้เพื่อสาธารณประโยชน์

3.3 สวนพฤกษศาสตร์ (Botanical Garden) หมายถึง สถานที่ที่ทางราชการได้รวบรวมพันธุ์ไม้ไว้ทุกชนิดทั้งในและนอกประเทศที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจด้านความสวยงาม หายาก เพื่อปลูกไว้ให้เป็นหมวดหมู่และตระกูล โดยไว้ศึกษาวิจัยหรือขยายพันธุ์ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน และเพื่อเป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ

3.4 สวนรุกขชาติ (Arboretum) หมายถึง สวนเล็กๆ มีพื้นที่น้อยกว่าสวนพฤกษศาสตร์ เพื่อรวบรวมพันธุ์ไม้ต่างๆ ไว้ โดยเฉพาะไม้ที่มีค่าในท้องถิ่นแต่มิได้เป็นหมวดหมู่ ไม้ได้แบ่งเป็นตระกูลเหมือนสวนพฤกษศาสตร์ โดยไว้ศึกษาวิจัยหรือขยายพันธุ์ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน

3.5 พื้นที่สงวนชีวลัย หมายถึง พื้นที่อนุรักษ์สังคมพืชและสัตว์ในสภาวะของระบบนิเวศที่เป็นธรรมชาติเพื่อรักษาความหลากหลายทางพันธุกรรม และใช้เป็นแหล่งศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะข้อมูลพื้นฐาน

- 3.6 พื้นที่มรดกโลก (World Heritage) หมายถึง พื้นที่ที่มีหรือเป็นตัวแทนทรัพยากรธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีความเด่นในระดับโลกพื้นที่นี้ซึ่งได้รับการประกาศจากยูเนสโก เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นต้น
- 3.7 พื้นที่ชุ่มน้ำชั้น 1 หมายถึง พื้นที่ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งให้น้ำต่อพื้นที่ตอนล่าง มีความลาดชันมาก เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
- 3.8 ป่าชายเลนอนุรักษ์ หมายถึง ป่าชายเลนที่หวงห้ามไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์และใช้ประโยชน์ใดๆ นอกจากปล่อยให้ป่าสภาพธรรมชาติเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศเป็นแหล่งเพาะพันธุ์พืชและสัตว์น้ำ
- 3.9 พื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ หมายถึง พื้นที่ธรรมชาติที่ประกอบด้วย เกาะ แก่ง ภูเขา บึง ทะเลสาบ ชายหาด ซากดึกดำบรรพ์ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เพื่อประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจ (ประกาศตามมติ ครม. พ.ศ. 2532)

หมายเหตุ

ปรับปรุงจาก เอกสารประกอบการฝึกอบรมของสถาบันฝึกอบรมวิชาการ โรงแรมและการท่องเที่ยว (สรท.), การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติ. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545.

การเป็นเจ้าของที่ดี

ปัจจัยสำคัญของการเป็นเจ้าของที่ดี

ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้งานบริการประสบผลสำเร็จ ก็คือ “คน” หรือบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ให้บริการ แก่ลูกค้า บุคคลเหล่านี้จะต้องรักในการให้บริการและมีคุณสมบัติอื่นๆ ประกอบ จึงจะช่วยให้การบริการนั้นสร้างความพอใจให้กับลูกค้าได้ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของผู้ที่เป็นเจ้าบ้านในการให้บริการขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ คือ

1. บุคลิกภาพ (personality) ได้แก่ รูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทาง น้ำเสียง การพูดจา ความยิ้มแย้มแจ่มใส ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความกระตือรือร้น ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง และความรอบรู้ บริษัทใดมีพนักงานที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี และมีบุคลิกภาพดีย่อมได้เปรียบคู่แข่งชั้นทั้งหลาย
2. ความรู้ (knowledge) ผู้ที่เป็นเจ้าบ้านต้องมีความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับสถานที่และสิ่งต่างๆ ในขอบเขตความรับผิดชอบของตนเอง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์/สินค้า/บริการ ที่เสนอให้กับลูกค้า ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการขาย ความรู้เกี่ยวกับการตลาดและคู่แข่งชั้น ตลอดจนความรู้ด้านรายละเอียดและขั้นตอนงาน ฯลฯ
3. ทักษะ (skills) ความชำนาญหรือประสบการณ์จะช่วยให้การเป็นเจ้าบ้านมีความเชื่อมั่นสูงขึ้น ซึ่งทักษะดังกล่าวจะเกิดขึ้น ได้จากการฝึกฝน
4. ทศนคติ (attitude) เจ้าบ้านที่ดีต้องมีทัศนคติที่ดีในการเป็นเจ้าของบ้าน มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสุขในการทำงาน มองโลกในแง่ดี ตระหนักถึงความสำคัญของการบริการ คือ มีความเป็นเจ้าบ้านที่มีจิตใจด้านการบริการ (service mind)

ปัจจัยทั้ง 4 ประการข้างต้น จะช่วยทำให้ผู้เป็นเจ้าบ้านประสบความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือ สร้างความรู้สึกที่ดีให้แก่ลูกค้า ส่วนผู้เป็นเจ้าบ้านย่อมเกิดความภูมิใจ และมีความสุข

นอกเหนือจากสิ่งที่กล่าวข้างต้นแล้ว ลูกค้ายังคงคาดหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือและการบริการที่ดีจากเจ้าบ้าน ดังนั้นเจ้าบ้านที่ดี จึงต้องมีหน้าที่ ดังนี้

1. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับสินค้า ผลิตภัณฑ์ สถานที่ และอื่นๆ
2. ช่วยเหลือลูกค้า เมื่อเขาต้องการบริการ
3. แก้ไขข้อขัดข้องและความไม่พึงพอใจของลูกค้า
4. ช่วยแนะนำและแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับลูกค้า
5. ช่วยบอกทิศทางในสถานที่ของเรา

เจ้าบ้านที่ดีต้องมีการเตรียมพร้อม ตั้งแต่ปรับปรุงบุคลิกภาพ เตรียมการต้อนรับเตรียมการเสนอบริการต่างๆ รู้จักวิเคราะห์พฤติกรรมของลูกค้า เลือกใช้คำพูดที่เหมาะสม รู้วิธีจัดซื้อได้แย่งหรือรับฟังคำดำเนินของลูกค้า ตลอดจนให้บริการต่างๆ เพื่อสร้างความประทับใจให้แก่ลูกค้าที่มาเยือน

คุณสมบัติที่ดีของผู้ให้บริการ

- รักงานบริการและมีความต้องการที่จะก้าวหน้าในงานบริการที่ทำ
- มีบุคลิกภาพที่ดี และมีสุขภาพที่ดี คือ สุขภาพแข็งแรง ใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสสดชื่น มีบุคลิกที่ดีและน่าไว้วางใจ น่าเชื่อถือ น่าเข้าใกล้ ทำงานรวดเร็ว คล่องแคล่ว การแต่งกายเป็นระเบียบสวยงาม สะอาด เหมาะสมกับลักษณะงาน

- มีจิตใจชอบให้บริการ ชอบส่งเสริมช่วยเหลือผู้อื่น สนใจผู้อื่น ห่วงใยผู้อื่นสุภาพ เป็นมิตร และให้เกียรติผู้อื่น
 - มีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานตามที่ลูกค้าร้องขอ ออกคันต่อการไม่มีมารยาท การเข้าชี้ การไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ การเอาแต่ใจตนเอง หรือการเปลี่ยนแปลงไปมาของลูกค้า เช่น ขอลดคิ๋ว ชอบของแถม ชอบขอลดราคา ผิดนัด เลื่อนงาน เลื่อนแล้วไม่ซื้อ หรือซื้อแล้วเปลี่ยนใจ และในกรณีที่ไม่วุควิสัย ไม่ขัดต่อระเบียบ และไม่ขัดต่อความต้องการของลูกค้ารายอื่น เราต้องเชื่อว่าความต้องการของลูกค้าั้นถูกเสมอ
 - รู้ข้อมูลในงานและข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ มีความรู้เกี่ยวกับงานที่ทำ รู้กว้างและรู้ลึก มีความสามารถที่จะให้ข้อมูลลูกค้า หรือให้คำแนะนำลูกค้าได้
 - มีนิสัยขยันทำงาน มีความกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบ มีการตรวจสอบงาน มีสมาธิขณะทำงาน มีความประณีตในการทำงาน
 - มีความเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบ รู้จักสังเกตความต้องการของลูกค้า มีความจำดี รู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า พุดเป็น ฟังเป็น เข้าใจเรื่องราว สามารถยืดหยุ่นการปฏิบัติงานตามความต้องการของลูกค้าได้ หากบริษัทหรือลูกค้าอื่นๆ ไม่เสียหาย
 - ซื่อสัตย์สุจริตในเรื่องเงินทอง เวลานั้นหมาย และคำพูดที่ให้กับลูกค้า คือ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่โกหกหลอกลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น รักษาความลับได้ ไม่นินทาผู้อื่น ไม่นินทาสินค้า
 - ทำงานเป็นทีม มีการให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการบริการ ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจกับผู้ร่วมงาน
 - อากัปกิริยาวางจาอ่อนน้อม ต่อลูกค้าทุกคนและทุกเวลา
 - ขยันและตั้งใจทำงานให้ดีที่สุดตามความต้องการของลูกค้าทุกครั้ง
- ตรวจสอบจำนวนและคุณภาพของงานก่อนส่งมอบ ระวังระวังและถนอมการใช้เอกสารของลูกค้า และส่งมอบคืนเอกสารหรือสิ่งของอุปกรณ์เครื่องใช้ให้กับลูกค้าอย่างให้เกียรติและระมัดระวัง
- รักษาความลับของลูกค้า

ฯลฯ

บุคลิกภาพที่เหมาะสมและการปรับปรุงบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ (personality) ก็คือ คุณลักษณะเฉพาะบุคคลแต่ละบุคคลที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่น ซึ่งประกอบด้วย บุคลิกภาพภายนอก (external personality) และบุคลิกภาพภายใน (internal personality) ผู้ที่เป็นเจ้าบ้านควรให้ความสำคัญในการตรวจสอบและปรับปรุงบุคลิกภาพของตนให้เหมาะสม ซึ่งผู้เป็นเจ้าบ้านที่ดีควรมีบุคลิกภาพภายในและภายนอก ดังนี้

บุคลิกภาพภายนอก	บุคลิกภาพภายใน
<ul style="list-style-type: none"> - หน้าตา - รูปร่าง - กิริยา ท่าทาง - การแต่งกาย - น้ำเสียงการพูดจา 	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อมั่น ในตนเอง - ความซื่อสัตย์ - ความกระตือรือร้น - ความคิดริเริ่ม - ความรับผิดชอบ - ความจำ - ความรอบรู้

บุคลิกภาพภายนอก	บุคลิกภาพภายใน
	<ul style="list-style-type: none"> - ความจริงใจ - ความสามารถ - ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

การปรับปรุงบุคลิกภาพภายนอก

- การแต่งกาย ต้องแต่งกายสะอาด สุภาพ มีรสนิยม เหมาะกับกาลเทศะ ซึ่งจะทำให้เกิดความศรัทธา และน่าเชื่อถือ
- กิริยาท่าทาง สุภาพ ทะมัดทะแมง คล่องแคล่ว
- การพูดจาและน้ำเสียง ชัดถ้อยชัดคำ นุ่มนวล รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด ไม่ได้เถียงหรือเอาชนะลูกค้า
- รูปร่างหน้าตา สะอาดหมัดจกด ยิ้มแย้มแจ่มใส

การปรับปรุงบุคลิกภาพภายใน

- ความเชื่อมั่นในตนเอง สร้างได้โดยพยายามแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ใช้ประสบการณ์ให้เป็นประโยชน์ และมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน
- ความกระตือรือร้น สร้างได้โดยยึดหลัก “ทำทีละนิด มีเป้าหมาย ใจแน่วแน่ รับผิดชอบต่อหน้าที่”
- ความสามารถ ฝึกฝนทักษะในการคำนวณให้ถูกต้อง แม่นยำ รวดเร็ว ฝึกฝนเรื่องความสามารถ ในการจดจำ หักจำชื่อลูกค้า หากจำได้แสดงว่า เราสนใจ และให้เกียรติเขา
- ความอดทน ฝึกฝนให้มีความอดทน และเป็นผู้รับฟังที่ดี

เทคนิคการต้อนรับลูกค้า

การต้อนรับลูกค้าถือเป็นด่านแรกที่เจ้าบ้านจะสามารถสร้างความประทับใจให้แก่ลูกค้าได้ บุคลิกภาพในการต้อนรับลูกค้าที่เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นการเรียนรู้รายละเอียดของบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการต้อนรับลูกค้าจึงเป็นสิ่งสำคัญ ในขณะที่ต้อนรับลูกค้า เจ้าบ้านจะต้องแสดงท่าทางที่ดี โดย

- ยืนนิ่ง หลังตรง สุภาพ ส่ารวม ไม่ควรยืนสูงกว่าลูกค้า ไม่ควรยืนใกล้ชิดลูกค้าเกินไป
- ใหัวหรือ ไค้่งอย่างสุภาพ
- ขณะที่นั่ง ต้องนั่งนิ่ง หลังตรง สุภาพ ส่ารวม สบตาลูกค้าอย่างเป็นมิตร
- การใช้มือและภาษาท่าทางอื่นๆ มีความสุภาพ ส่ารวม ไม่กำหัด ไม่ชี้นิ้ว ไม่เท้าสะเอว ไม่คัดนิ้ว ไม่กัลดืบ ไม่เกาะ โต๊ะ ไม่สั่นขา

- ใช้สายตาและแสดงสีหน้าที่เป็นมิตร กระตือรือร้น แจ่มใส สุภาพ ส้ารวม สายตาไม่ดู ไม่รังเกียจ ไม่ดูหมิ่น ไม่ทำหน้าทะเล้นคะนอง ไม่อวดดี ไม่แสดงสีหน้าอ่อนเพี้ย เบื่อหน่ายรำคาญ ไม่เป็นอนหน้าหนี หรือเมินเฉย
- ขณะที่พูด ต้องพูดให้เป็น พูดน้อย พูดแต่แง่ดี พูดสุภาพ เข้าใจง่าย พูดให้เสียงดังพอได้ยิน ไม่พูดโกหก ไม่พูดขึ้นเสียงโต้เถียง ไม่พูดตะโกน ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดประชด ไม่พูดบงกช หรือไม่พูดตัดสินใจแทนลูกค้า
- ในความคิด ต้องมีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา ให้เกียรติลูกค้า ให้ลูกค้าเห็นแต่ภาพลักษณ์ที่ดี

การวิเคราะห์พฤติกรรมลูกค้า

หลังจากที่ได้ต้อนรับลูกค้าทั้งด้วยวาจาและท่าทางที่เหมาะสมแล้ว เจ้าหน้าที่ต้องสามารถเข้าใจว่าลูกค้ามีความต้องการอะไร ซึ่งวิธีรับทราบความต้องการของลูกค้าแต่ละคน ทำได้โดย

- การรับฟัง
- การสอบถามเมื่อไม่แน่ใจ
- การสังเกตและจำในสิ่งที่ลูกค้าเคยขอรับบริการมาก่อน
- การใช้หลักเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

ลูกค้ามักต้องการสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ลูกค้าอยากได้ของฟรี ของแถม หรือของราคาถูก โดยต้องการของจำนวนมากและ คุณภาพดี
- ลูกค้าอยากได้ของในช่วงที่ตนต้องการ หรืออยากได้ลัทธิก่อนผู้อื่น
- ลูกค้าต้องการความสะดวกสบาย ใค้ นั่ง ไม่ต้องออกแรง ไม่ต้องกรอกแบบฟอร์ม มีแอร์เย็นๆ มีน้ำดื่ม มีขั้นตอนการขอรับบริการไม่ยุ่งยาก ฯลฯ
- ลูกค้าต้องการได้รับการให้บริการที่สุภาพ มีไมตรีจิต จริงใจ ได้รับเกียรติ ได้รับความสะดวกใจ ความเชื่อถือ ต้องการให้ผู้บริการจำชื่อลูกค้าได้ ต้องการให้ผู้ให้บริการจำได้ว่าครั้งที่แล้วลูกค้าเคยมาขอรับบริการเมื่อใด ยิ่งกว่านั้นต้องการได้รับการต้อนรับที่มีลักษณะดีกว่าหรือไม่ยิ่งหย่อนกว่าผู้อื่น
- ลูกค้าต้องการได้พบเห็นและได้อยู่ในที่สะอาด สวยงาม เป็นระเบียบและปลอดภัย
- ลูกค้าต้องการได้รับข้อมูลข่าวสารที่ละเอียดครบถ้วน เข้าใจง่ายและทันเวลา
- ลูกค้าต้องการได้ซักถาม ได้แสดงความคิดเห็น ได้แสดงอารมณ์ตามที่ตนต้องการเชื่อว่าความคิดเห็นและความต้องการของตนเองถูกต้อง และเป็นไปได้

หากความต้องการของลูกค้าคนหนึ่งคนใด เจ้าหน้าที่ให้บริการไม่อาจสนองตอบได้ เพราะส่ววิสัย ข้อจำกัด กฏระเบียบ หรือทำให้ลูกค้าคนอื่นไม่พอใจ ห้ามคำหยาบหรือทำสีหน้าไม่พอใจต่อลูกค้าคนนั้น ควรกระทำโดยบอกข้อมูลหรือเหตุผลอย่างสุภาพ ด้วยใบหน้าที่มีไมตรีจิต และอาจเพิ่มเติมว่าจะพยายามให้บริการที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้กับลูกค้าผู้นั้น แต่หากเกินความสามารถหรือขอบเขตความรับผิดชอบของตน ให้ขออภัยว่าหน้าหรือผู้บริหารเป็นผู้ชี้แจงและจัดการแก้ปัญหาให้กับลูกค้าแทน

ภาษาและคำพูดที่ควรใช้

ความสำเร็จหรือล้มเหลวในการให้บริการของผู้ที่เป็นเจ้าบ้านขึ้นอยู่กับถ้อยคำและกิริยาที่แสดงต่อลูกค้าไม่ว่าจะเป็นการอธิบาย การให้รายละเอียด หรือการให้คำแนะนำต่างๆ

ลูกค้ามาจากที่ต่างๆ กัน มีความแตกต่างกันไปตามสิ่งต่างๆ เช่น ภูมิหลัง อายุ การศึกษาฐานะ ตำแหน่งหน้าที่ในสังคม อารมณ์ ครอบครัว วิถีชีวิต เป็นต้น เจ้าบ้านมีหน้าที่ที่จะให้บริการและสร้างความพอใจให้แก่ลูกค้าที่เข้ามาขอคำแนะนำหรือใช้บริการในสถานที่ด้วยความระมัดระวัง มีความจริงใจและความซื่อสัตย์ ระมัดระวังคือระมัดระวังในการใช้คำพูด รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด รู้ว่าควรใช้คำพูดอย่างไรที่จะทำให้ลูกค้ารู้สึกว่าเขาได้รับการยกย่อง ไม่ใช่คำพูดหรือกิริยา ดูถูกลูกค้า

ในด้านของผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าบ้านด้วยกันต้องระมัดระวังการพูดจาสนทนาระหว่างกัน ระมัดระวังคำพูดที่หยาบคาย ไม่สุภาพ คำพูดที่สามารถสร้างความรู้สึกที่ไม่ดีต่อลูกค้า ซึ่งจะเป็นการลดค่าของบุคคลและชื่อเสียงของสถานที่ เพราะชื่อเสียงของบริษัท เราไม่ได้วัดกันที่ขนาด แต่ชื่อเสียงที่ดีได้มาจากการวัดที่ความรู้สึกของลูกค้า ดังนั้น ผู้ที่เป็นเจ้าบ้านจะต้องระมัดระวังไว้เสมอในการใช้กิริยาท่าทางและคำพูดกับลูกค้าและระหว่างผู้เป็นเจ้าของสถานที่ด้วยกันเอง

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

จากผลการศึกษาวิจัยของผู้เชี่ยวชาญพบว่า ผู้คนทั่วไปสื่อสาร โดยอาศัยภาษาท่าทาง 55% การแสดงออกทางสีหน้า 33% และโดยอาศัยคำพูดเพียง 7% ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารไม่ได้มีความหมายเฉพาะเพียงแค่การสนทนา หรือ การสื่อสารด้วยวาจาเท่านั้น

ในการสื่อสารกับลูกค้า ภาษาท่าทางและการแสดงออกทางสีหน้าเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า ซึ่งการแสดงออกที่อบอุ่นและจริงใจจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ช่วยให้ลูกค้ารู้สึกคุ้นเคยและเกิดความไว้วางใจ อันจะนำไปสู่ความประทับใจในบริการที่ได้รับ

สร้างความประทับใจยามแรกพบ

มีผู้กล่าวว่า “ความประทับใจเกิดขึ้นได้ภายใน 6 วินาทีแรกที่พบกัน” ซึ่งโดยมากความประทับใจแรกพบจะเกิดจากการสื่อสารด้วยภาษาท่าทางและการแสดงออกทางสีหน้าที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม บ่อยครั้งที่เราไม่อาจทราบว่าคุณภาพประทับใจของลูกค้าที่มีต่อเรานั้นเกิดขึ้นจากจุดใด แต่เราก็ต้องพยายามต้อนรับลูกค้าด้วยความเป็นมิตร อบอุ่น และจริงใจ

เป็นที่กล่าวกันว่าความประทับใจเมื่อแรกพบคือความประทับใจที่จะคงอยู่ไปอีกนาน ดังนั้นหากภาพความประทับใจแรกพบที่เกิดขึ้นกับลูกค้าที่มีต่อตัวเราไม่ดีแม้เพียงเล็กน้อย ก็เป็นเรื่องยากที่ต้องใช้ทั้งเวลาและความอดทนที่จะเปลี่ยนแปลงความรู้สึกเหล่านั้นให้ดีขึ้น

การสร้างความประทับใจที่ดีตั้งแต่แรกพบมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่องานบริการ ฉะนั้นเราจึงควรสร้างความรู้สึที่ดีตั้งแต่วันแรกที่พบกับลูกค้า

รอยยิ้มและภาษาตา

“รอยยิ้ม” คือส่วนหนึ่งของการบริการที่ดีเลิศสำหรับลูกค้าทุกเพศทุกวัย การประเมินคุณค่าของการบริการที่ได้รับนั้น ลูกค้าไม่ได้คำนึงถึงเฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรมอย่างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ของสถานที่เท่านั้น แต่สิ่งที่เป็นนามธรรมได้แก่ “ความรู้สึกดีๆ” ที่ได้จากความสุขก่อน โยนของผู้ให้บริการ โดยเฉพาะ “รอยยิ้ม” ก็มีความสำคัญไม่น้อย อย่างไรก็ตาม เราจำเป็นต้องคำนึงถึงกาลเทศะด้วย เช่น ไม่ควรยิ้มขณะกล่าวคำขอโทษ เป็นต้น

ในการยิ้ม เราต้องยิ้มอย่างจริงใจ เพราะการยิ้มอย่างจริงใจจะสร้างความรู้สึกที่ดีให้กับผู้ที่พบเห็น ต่างกับรอยยิ้มที่จ้องใจให้ดูสวยหรือแสร้งทำ

และประเด็นที่สำคัญสำหรับผู้เป็นเจ้าของบ้านคือการฝึกควบคุมอารมณ์เพื่อสามารถให้บริการแก่ลูกค้าด้วยรอยยิ้มที่เป็นธรรมชาติได้

นอกจากรอยยิ้มแล้ว “ภาษาตา” เป็นสิ่งแรกที่จะช่วยให้เกิดการสื่อสารระหว่างบุคคล หากปราศจากภาษาตาแล้ว การสื่อสารที่ดีก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้น เราต้องไม่ละเลยความสำคัญในการใช้ภาษาตา เราสามารถส่งความรู้สึกทั้งที่ดีและไม่ดีไปสู่ผู้อื่นได้ด้วยภาษาตา “สายตาที่อ่อนโยนจะสร้างความไว้วางใจและความพึงพอใจให้กับผู้รับบริการได้” ขณะที่สื่อสารกับลูกค้า เจ้าของบ้านควรใช้สายตาที่แสดงความอ่อนโยนกับลูกค้าเป็นระยะๆ เพื่อให้ลูกค้ารู้สึกว่าสามารถขอใช้บริการได้โดยสะดวก

เมื่อเจ้าบ้านให้บริการด้วยรอยยิ้มและสบสายตาท่าอย่างอ่อนโยน นั่นจะช่วยให้ลูกค้ารู้สึกผ่อนคลายและเกิดทัศนคติที่ดี ระลึกไว้เสมอว่า

“รอยยิ้มและดวงตาคือกุญแจดอกสำคัญที่จะไขประตูหัวใจ”

หลักการสนทนากับลูกค้า

1. พูดยาด้วยความสุภาพอ่อนหวาน หลีกเลี่ยงการใช้ท่าทางที่ไม่สุภาพและขาดความสำรวม ให้เกียรติลูกค้าเสมอด้วยท่าทางที่เหมาะสม
2. พูดยาด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส และท่าทางกระตือรือร้น
3. หลีกเลี่ยงคำตอปกที่คลุมเครือ อธิบายให้ชัดเจนด้วยท่าทีที่เชื่อมั่น
4. ไม่ได้เถียงลูกค้าหรือทะเลาะกับลูกค้า โดยเด็ดขาด
5. หักเป็นผู้ฟังที่ดี และพยายามเข้าใจความรู้สึกของลูกค้า ช่วยให้ลูกค้าเกิดความสบายใจ
6. พยายามเสนอขายให้เป็นระบบ พูดยาเน้นถึงจุดขายให้เข้าใจง่ายและชัดเจน

การทักทายและคำพูดที่จะเป็นสำหรับการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

- สวัสดีค่ะ (ครับ)
- ยินดีต้อนรับค่ะ (ครับ)
- มีอะไรให้ช่วยเหลือไหมคะ (ครับ)
- กรุณารอสักครู่นะคะ (นะครับ)
- ขออภัยด้วยนะคะ (นะครับ) ที่ต้องให้รอ
- ขอโทษด้วยนะคะ (นะครับ) ที่ทำให้เสียเวลา
- มีพนักงานมาดูแลหรือยังคะ (ครับ)
- ดิฉัน (ผม) ต้องขออภัยด้วย
- โอกาสหน้าเชิญใหม่นะคะ (นะครับ)
- ขอบคุณมากค่ะ โอกาสหน้าเชิญใหม่นะคะ (นะครับ)
- ต้องขออภัยด้วยนะคะ (นะครับ) จะรีบแก้ไขให้ค่ะ (ครับ)
- กรุณาเดินตรงไปแล้วเลี้ยวซ้าย ตั้งเขตได้จาก....(สัญลักษณ์)...นี่ค่ะ (ครับ)
- ขอให้เดินทางโดยสวัสดิภาพนะคะ (นะครับ)

วิธีปฏิบัติในการให้บริการที่เป็นเลิศ

1. จัดเตรียมสถานที่ จัดเตรียมสถานที่ให้สะอาดเป็นระเบียบสวยงามสะดวกสบายและปลอดภัย จัดวางเอกสาร จัดวางอุปกรณ์เครื่องใช้ในที่ที่หยิบใช้ง่าย ไม่กีดขวาง หรือสร้างอุบัติเหตุ มีจำนวนเพียงพอ และจัดวางเป็นระเบียบมีที่ประจำ ก่อนที่ลูกค้าจะเข้ามาติดต่อหรือในช่วงเวลาที่เหมาะสม
2. จัดเตรียมตนเอง เตรียมตนเองให้พร้อมทั้งในเรื่องสุขภาพ เครื่องแต่งกาย บุคลิกภาพ ความสะอาด อารมณ์ที่ดี และว่างจากงานไม่สำคัญ
3. เริ่มงานตรงเวลา เริ่มการปฏิบัติงานให้ตรงเวลา หรือเมื่อลูกค้าสำคัญมารออยู่ก็สามารถเริ่มงานก่อนเวลาได้ พักการทำงานหรือเลิกงานตรงเวลา แต่ถ้าเป็นลูกค้าสำคัญหรือกำลังทำงานสำคัญของลูกค้าอยู่ อาจพักงานหรือเลิกงานหลังจากที่งานเสร็จเรียบร้อยแล้ว
4. แสดงอาการปฏิกิริยาที่ดีเมื่อพบลูกค้าหรือผู้มาติดต่อ อาจสบตา ยิ้มให้ ไหว้ โคง หรือทักทาย ฟังอย่างสนใจและอย่างเข้าใจความต้องการของลูกค้าหรือสอบถามว่าจะให้ช่วยบริการใดๆ ให้ หรือถามย้ำว่าต้องการอย่างที่เคยได้รับแบบเดิมหรือไม่ ทั้งนี้ควรสร้างบรรยากาศด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ควรสร้างบรรยากาศที่เฉยเมย ด่าทอ โทรม หรือ โกรธเคือง เมื่อเข้าใจแล้วอาจพูดทวนย้ำสิ่งที่ลูกค้าต้องการกับลูกค้าอีกครั้ง เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง
5. หากลูกค้าไม่แน่ใจว่าจะขอรับบริการอะไร ในปริมาณและคุณภาพมากน้อยเท่าใด ควรให้ข้อมูลต่อลูกค้าอย่างเหมาะสม อาจช่วยจำแนกข้อดีของสินค้าแต่ละชนิดเพื่อให้ลูกค้าเข้าใจง่ายและตัดสินใจง่ายขึ้น ทั้งนี้ต้องไม่เป็นฝ่ายตัดสินใจแทนลูกค้า ถ้าลูกค้าไม่ร้องขอ
6. ให้ความสะดวกต่อลูกค้า เช่น ช่วยกรอกแบบฟอร์ม ให้ยืมอุปกรณ์เครื่องเขียน อำนวยความสะดวกสบายแก่ลูกค้าขณะลูกค้าพักรอ เช่น จัดหาน้ำดื่ม หนังสือพิมพ์ อธิบายทางไปห้องน้ำหรือโรงอาหาร เปิดเพลงให้ฟัง ฯลฯ
7. ปฏิบัติงานตามที่ลูกค้าต้องการอย่างมีคุณภาพ จำนวนครบถ้วน เสร็จรวดเร็ว และประหยัดวัสดุสิ้นเปลือง และระหว่างปฏิบัติงานไม่ควรชวนลูกค้าคุยแต่ควรทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าลูกค้าชวนคุยก่อนก็ควรจะหันมาคุยกับลูกค้าบ้างแล้วขอตัวทำงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป
8. ระหว่างปฏิบัติงาน หากลูกค้าต้องการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ขอรับบริการใหม่ และหากการเปลี่ยนแปลงนั้นอยู่ในเหตุผลดังนี้ คือ (1) อยู่ในวิสัยที่จะทำได้ (2) ไม่ผิดกฎระเบียบ และ (3) ไม่มีผลกระทบต่อลูกค้าอื่น ก็ยินดีรับการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการ ไม่ทำหน้าตาเหนียวอ่อนหรือเบี่ยงเบนให้ลูกค้าเห็นแต่ถ้าการเปลี่ยนแปลงตามที่ลูกค้าต้องการไม่อยู่ในเหตุผลสามประการข้างต้นก็ให้ชี้แจงข้อเท็จจริงให้ลูกค้าทราบด้วยเจตนาดี และยินดีปรับปรุงสิ่งที่ลูกค้าขอรับบริการให้ใกล้เคียงกับความต้องการของลูกค้ามากที่สุด
9. ระหว่างปฏิบัติงาน หากผู้ให้บริการเกิดความผิดพลาดใดๆ เช่น มีการหลงลืม ล่าช้า เกิดอุบัติเหตุ จำนวนไม่ครบชุด ฯลฯ ผู้ให้บริการควรรีบขออภัยลูกค้าและรีบแก้ไขให้ดีที่สุด และเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นเช่นนี้ หากยังแก้ไขเร็วเท่าไร ลูกค้าจะลืมความผิดพลาดได้เร็วและไม่ถือสา แต่ถ้าหากการแก้ไขช้ามากเท่าไร ก็จะต้องส่งเสริมให้ลูกค้าเห็นความบกพร่องในการทำงานขององค์กร และขยายภาพลักษณ์ที่ไม่ดีขององค์กรมากยิ่งขึ้นเช่นเดียวกัน ในกรณีความผิดพลาดนั้นเป็นเรื่องสำคัญร้ายแรง ควรให้หัวหน้าของผู้ให้บริการเป็นผู้ขออภัยต่อลูกค้า และในกรณีความผิดพลาดนั้นสำคัญและร้ายแรงอย่างยิ่ง ควรให้ผู้บริหารเป็นผู้ขออภัยต่อลูกค้า หรือควรส่งจดหมายตามไปขออภัยเป็นทางการอีกทางหนึ่งด้วย

10. ระหว่างปฏิบัติงาน หากผู้ให้บริการมีงานอื่นเข้ามาแทรก ถ้าหากเป็นงานที่ไม่สำคัญ ไม่ว่าจะป็นงานของลูกค้านั้นหรือเป็นงานส่วนตัว ควรให้งานที่เข้ามาแทรกก่อน แต่ถ้งานที่เข้ามาแทรกนั้นเป็นงานสำคัญและจำเป็นที่จะต้องทำในขณะนั้น ก็ควรแจ้งให้หัวหน้างานหรือเพื่อนร่วมงานทราบและช่วยเหลืองานที่กำลังปฏิบัติค้างอยู่ พร้อมทั้งอธิบายสิ่งที่กำลังทำอยู่ และจะให้ทำต่อไปเพื่อที่จะได้เข้าใจตรงกัน จากนั้นจึงแจ้งต่อลูกค้าว่าใครจะเป็นผู้ให้บริการแทน แล้วจึงขอตัวจากไป
11. ในกรณีลูกค้าเข้ามาขอรับบริการพร้อมกันหลายคน อาจจัดทำหมายเลขให้ลูกค้าตามลำดับก่อนหลัง เพื่อสร้างความสะดวกและความยุติธรรมในการให้บริการ และทั้งนี้จะต้องให้ลูกค้าเกิดความสะดวกสบายระหว่างพักรอคิว หากสามารถประมาณเวลาที่ใกล้เคียงหรือแน่นอนได้ว่าสิ่งที่ขอรับบริการจะได้รับเมื่อใด ก็ควรแจ้งให้ลูกค้าทราบด้วย เพื่อให้ลูกค้าจะได้ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องในช่วงเวลาที่ลูกค้าหลายคนกำลังรอคอยรับบริการอยู่ ผู้ให้บริการควรปฏิบัติดังนี้
 - ไม่อธิบายข้อมูลหรือเรื่องราวต่างๆ ให้ลูกค้าแต่ละคนทราบอย่างละเอียด แต่ควรอธิบายให้สั้นกระชับและเข้าใจง่าย
 - ยังคงสร้างบรรยากาศที่แจ่มใสสว่าง ยังมีลูกค้ามากขึ้นเพียงใด ยังจำเป็นต้องระมัดระวังอัปกริยาและบุคลิกมากขึ้นเพียงนั้น
 - แบ่งความสนใจหรือส่งความห่วงใยถึงลูกค้าที่รออยู่คนหลังเป็นระยะๆ ด้วยการยิ้ม ทักทาย เพื่อแสดงให้รู้ว่ายังทราบดีว่ามีคนรออยู่
 - เร่งมือปฏิบัติงาน พยายามอย่าให้เกิดการผิดพลาดกลางคันหรือหลงลืม
 - แจ้งให้หัวหน้างานทราบและขอความช่วยเหลือจากหัวหน้า
 - เชื้อเชิญลูกค้ารายสำคัญออกจากคิลำดับก่อนหลัง และขอให้หัวหน้างานหรือผู้ร่วมงานอื่นช่วยเหลือให้บริการเป็นกรณีพิเศษแยกจากกรณีทั่วไป
12. ระหว่างปฏิบัติงาน จะต้องสุภาพและให้เกียรติลูกค้า ตลอดจนแขกที่มาพร้อมกับลูกค้า ไม่ว่าจะเพศ วัย การแต่งกาย หรือบุคลิกจะเป็นอย่างไรก็ตาม

การแสดงออกต่อไปนี้ ผู้ที่เป็นเจ้าบ้านไม่ควรกระทำ

 - เดินผ่ากลางระหว่างลูกค้า
 - ไหว้วานขอความช่วยเหลือจากลูกค้า
 - กระเช้าเข้าหาแขกลูกค้าหรือเพื่อนร่วมงานในขณะที่ปฏิบัติงานต่อหน้าลูกค้า
 - เดินหนีจากลูกค้าโดยไม่บอกเหตุผล
 - ทำงานอื่นที่ไม่จำเป็นต่อหน้าลูกค้า ถ่วงงานลูกค้า
 - ดำหนิเพื่อนร่วมงานต่อหน้าลูกค้า
 - หน้าบึ้ง เมินเฉย ขอทิปลูกค้า
13. ถ้ามีปัญหาขัดแย้งกับลูกค้า ควรกระทำดังนี้
 - ใจเย็น อดกลั่น มีทัศนคติที่ดีต่อปัญหา
 - เปิดโอกาสให้ลูกค้าพูดมากๆ เพื่อจะได้ทราบขอบเขตและความร้ายแรงของปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนหนทางแก้ไขที่ลูกค้าอยากให้อักระทำ
 - ประนีประนอมและปฏิบัติกรแก้ไข
 - ถ้าปัญหาสุดวิสัยที่จะแก้ไขด้วยตนเอง ให้นำมาปรึกษาหัวหน้าหรือหาทางออกอื่นๆ เท่าที่จะทูลาปัญหาให้ลูกค้าได้

- ถ้าลูกค้าไม่พอใจจนรบกวนลูกค้าอื่น ควรชักจูงลูกค้าไปยังห้องหัวหน้าหรือห้องอื่น เพื่อสร้างภาพลักษณ์ อันดี และแก้ไขปัญหาเป็นการภายใน
- 14. ถ้าร่างกายเจ็บป่วยจนทนไม่ได้ หรืออารมณ์พุ่งม้วนไม่อาจจะรับได้ ควรแจ้งหัวหน้างานหรือผู้ร่วมงานอื่นเพื่อจัดหาคนอื่นมาทดแทนชั่วคราว แล้วออกมารักษาสุขภาพกายหรือพักสงบสติอารมณ์เป็นการชั่วคราว เมื่อรู้สึกดีขึ้นจึงออกมาให้บริการตามปกติ
- 15. ถ้าต้องการผลัดหรือหยุดพักงานในขณะที่การให้บริการลูกค้ายังไม่เสร็จเรียบร้อย หรือเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ลูกค้ายังไม่มารับผลงาน ให้แจ้งแก่หัวหน้าหรือผู้ให้บริการผลัดต่อไป จนเขาเข้าใจเรื่องทุกอย่างที่เป็นเหมือนที่ตนเข้าใจเสียก่อน แล้วจึงจะออกผลัดหรือหยุดพักงานได้
- 16. นักรับผลงานแล้วต้องรีบปฏิบัติให้ผลงานเสร็จตามนัดให้ได้โดยไม่มีข้อแม้ หากงานยังไม่เสร็จเมื่อใกล้เวลานัดแล้ว ต้องเพิ่มเครื่องจักร กำลังคนเพื่อไม่ยอมให้พลาดเวลานัด ก่อนจะนัดหมายจำเป็นคือต้องเผื่อเวลาสำหรับการตรวจทาน และเมื่อมีอุปสรรคกลางคันไว้ด้วยเสมอ
- 17. ถ้าลูกค้าของคิวการขอรับบริการไว้แล้ว และเมื่อถึงเวลานัด ลูกค้าไม่มาขอรับบริการ ควรโทรศัพท์ไปสอบถาม ถ้าติดต่อกันไม่ได้ ควรให้โอกาสรอพอสมควรก่อน แล้วจึงเปลี่ยนไปให้บริการลูกค้ารายอื่นแทน แต่ถ้าการของคิวขอรับบริการนั้นมีการจ่ายค่าบริการล่วงหน้า ควรจะให้โอกาสรอจนหมดเวลาขอรับบริการ
- 18. ตรวจทานผลงานก่อนส่งมอบให้ลูกค้าทุกครั้ง ทั้งในเรื่องจำนวน ประเภทของสินค้า สภาพหีบห่อที่เรียบร้อย การจัดวางที่ปลอดภัยและรักษาสภาพของสินค้า เป็นต้น เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงแจ้งให้ลูกค้าทราบ หากมีเอกสารหรือเงินทอนมอบคืนให้ลูกค้า ควรจัดหาชนิดที่เขียนหรือพิมพ์เป็นระเบียบ สวยงามอ่านเข้าใจง่าย มีข้อความและตัวเลขครบถ้วนสมบูรณ์ อาจคัดเลือกชนิด คุณภาพใหม่ให้ลูกค้า ตลอดจนตรวจทานความถูกต้องและส่งคืนให้ลูกค้าอย่างสุภาพ
- 19. ส่งลูกค้าด้วยไมตรีจิต อาจสบตา โค้ง ยิ้ม ไหว้ หรือลา ทั้งนี้สถานที่ของการส่งต้องพิจารณาความเหมาะสมจากประเภทของลูกค้า ความเร่งด่วนของงานที่กำลังปฏิบัติอยู่ และสภาพของสถานที่และสภาพอากาศ

เทคนิคการให้บริการที่เป็นเลิศ	
พฤติกรรมของลูกค้า	การตอบสนองลูกค้า
ปรากฏตัวหรือโทรศัพท์เข้ามา	ต้อนรับและบริการเขาอย่างรวดเร็ว เป็นมิตรและด้วยความพร้อมอย่างมืออาชีพ
มีคำขอร้องพิเศษ	ตอบสนองให้ตรงกับความต้องการนั้นๆ ถ้าผิดกฎระเบียบก็อาจยืดหยุ่นเพื่อช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยได้
ไม่สามารถตัดสินใจได้	ให้คำแนะนำและข้อมูลที่ง่ายต่อการตัดสินใจ
โกรธและปกป้องตนเอง	อ่อนโยน ออกกลั้น เอาใจเขามาใส่ใจเรา
มีอุปสรรค ข้อโต้แย้ง	เห็นพ้อง แนะนำทางเลือกใหม่ให้พิจารณา
ซื้อ	ให้ลูกค้ามากกว่าที่เคยสัญญา
ปฏิเสธที่จะซื้อ	ขอบคุณอย่างสุภาพ ชักชวนให้นึกถึงในโอกาสหน้า

เทคนิคการให้บริการที่เป็นเลิศ	
พฤติกรรมของลูกค้า	การตอบสนองลูกค้า
กำลังจะผิดหวัง	หาสิ่งอื่นตอบแทน เพื่อลดอารมณ์ผิดหวัง

การให้บริการแบบทีมงาน

การทำงานเป็นทีมจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของงานบริการให้สูงขึ้น ดังนั้นการเป็นเจ้าบ้านที่ดีจำเป็นต้องมีทีมงานที่ดีคอยสนับสนุนให้งานต่างๆ ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

ประโยชน์ของทีมงาน

1. ปริมาณงาน คุณภาพงาน ความรวดเร็วของผลงานดีขึ้น ซึ่งทำให้ตรงตามความต้องการของลูกค้า
2. ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในด้านการร่วมมือช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อต่อกันซึ่งจะทำให้ลูกค้า

เกิดความประทับใจ

3. พนักงานจะทำงานง่ายขึ้น เบาทรง และบรรยากาศไม่เงียบเหงา

ปัจจัยที่ทำให้ทีมงานมีประสิทธิภาพ

1. พนักงานยอมรับว่าทีมงานมีประโยชน์ และยอมรับเป้าหมายส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง
2. พนักงานเข้าใจอำนาจหน้าที่และความสามารถของคนและของผู้อื่น
3. พนักงานมีความใกล้ชิดเคียงกันในเรื่อง เพศ วัย การศึกษา ตำแหน่ง ภูมิสำเนา อุปนิสัยส่วนตัว
4. พนักงานมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความใกล้ชิดกันนอกเวลางาน
5. ผู้นำมีภาวะผู้นำ มีคุณธรรม กล้าหาญ รับผิดชอบทีมงานและเป็นประชาธิปไตย
6. มีการวางแผนงานร่วมกัน หรือมอบแผนงานให้ทราบ
7. มีการสื่อสารที่ชัดเจน รวดเร็ว ทั้งทางด้านความก้าวหน้าในงานความผิดพลาดที่เกิดขึ้น ความต้องการของลูกค้า วิธีแก้ไขปัญหา และการประเมินผล
8. มีการช่วยเหลือร่วมแรงกาย ร่วมข้อมูล ร่วมความคิดเห็น ร่วมทรัพย์สิน ร่วมใจ เมื่อผู้อื่นขอความช่วยเหลือหรือมีปัญหา

อุปสรรคของทีมงาน

1. พนักงานเชื่อมั่นเพียงความสามารถของตนเอง ไม่ไว้วางใจความสามารถของผู้อื่น ไม่ยอมรับว่าทีมงานมีประโยชน์
2. พนักงานเกรงใจผู้อื่น ไม่กล้าให้ข้อมูล ความคิดเห็น ไม่กล้าขอความช่วยเหลือ
3. พนักงานมีความแตกต่างกันมากในเรื่องวัย การศึกษา ตำแหน่ง อุปนิสัยส่วนตัว
4. พนักงานไม่ชอบกันด้วยเรื่องส่วนตัว เรื่องผลประโยชน์ มีการทะเลาะกัน อิจฉาริษยากัน ไม่มีความใกล้ชิดกันนอกเวลางาน
5. ผู้นำเฉื่อยชา ไม่มีความสนใจทีมงาน ไม่มีภาวะผู้นำ ไม่เป็นผู้เชื่อมประสานที่ดี หรือเป็นผู้นำแบบเอาแต่ใจตนเอง ชอบคุ คำหามิ เหยียดหยามผลงานและผู้อื่น ทำให้พนักงานไม่อยากสร้างสรรค์ ไม่ให้ข้อมูลความคิดเห็นหรือไม่ขอคำปรึกษา
6. ต่างคนต่างทำงานของตน ต่างคนต่างมีอุปกรณ์เครื่องใช้ของตน ไม่พึ่งพาพาคูด้วยกัน เสร็จงานก็ถือว่าหมดหน้าที่ของตน ส่วนงานของคนอื่นแม้ว่ายังไม่เสร็จก็เป็นธุระของเขาเอง

7. ไม่มีอุปกรณ์การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่ชอบสื่อความ สื่อความคิดบุคคล ผิดเวลา เลือกลือความ เฉพาะเรื่องที่คุณหวังได้ประโยชน์ หรือเฉพาะเรื่องที่คุณไม่เสียหาย
8. มีนิสัยเห็นแก่ตัว ไม่ยอมช่วยเหลือใคร หรือช่วยเหลืออย่างไม่เต็มใจ หยิ่งทะนง หน้าตาเมินเฉย หรือบึ้งตึงเมื่อผู้อื่นมาขอความช่วยเหลือ
9. มีงานล้นมือ มีความสามารถน้อย จนไม่อาจช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุความต้องการได้

หมายเหตุ

ปรับปรุงจาก เอกสารประกอบการฝึกอบรมของสถาบันฝึกอบรมวิชาการ โรงแรมและการท่องเที่ยว (สรท.),
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การเป็นเจ้าบ้านที่ดี. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545.

บทบาทมัคคุเทศก์

มัคคุเทศก์ (ผู้นำเที่ยว)

มัคคุเทศก์ คือ ผู้ที่มีความใกล้ชิด และสำคัญต่อนักท่องเที่ยว ควรแนะนำให้นักท่องเที่ยวทำในสิ่งที่ถูกต้อง กับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและค่านิยมของท้องถิ่น

บทบาทของมัคคุเทศก์

- ครู – มีความรอบรู้
- นักจิตวิทยา – รู้วิธีปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยว
- นักแสดง – จัดสันทนาการ
- นักพูด – สร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่ท้องถิ่น
- นักอนุรักษ์ – รักษาทรัพยากรท้องถิ่น

การถ่ายทอดข้อมูล คือ การบอกเล่าเรื่องราวของสภาพแวดล้อม วิถีชุมชนให้แตกฉาน และมีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ

- ดังนั้น “มัคคุเทศก์” ต้องทำหน้าที่มากกว่าการเป็น “นักสื่อสาร” แต่ต้องเป็น “นักสื่อความหมาย” ด้วยการถ่ายทอดข้อมูลอย่างน่าสนใจ และชวนให้ปฏิบัติตาม

มัคคุเทศก์ที่ดี

1. มีความรู้ดี
2. มีความสามารถเรื่องภาษา
3. มีบุคลิกภาพและความประพฤติดี

คุณสมบัติของมัคคุเทศก์

1. มีความรู้ในการใช้ภาษาต่างประเทศ
2. รู้เรื่องราวและข้อมูลต่างๆ
3. มีทักษะในการนำเสนอข้อมูล
4. มีทักษะในการบริหารจัดการ
5. มีทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า
6. มีบุคลิกดี
7. มีความอดทน
8. รักงานบริการ
9. มีจรรยาบรรณและคุณธรรม
10. แสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ

หน้าที่ของมัคคุเทศก์

1. นัดหมาย ตรวจสอบความพร้อมของอุปกรณ์ต่างๆ
2. รับนักท่องเที่ยวตรงเวลา
3. นำเที่ยวตามรายการให้ครบ
4. ให้ความรู้ ความบันเทิง
5. ดูแลความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว
6. ดูแลเรื่องอาหารและห้องน้ำ
7. รักษาเวลา
8. เมื่อมีปัญหา ต้องไม่ทอดทิ้งนักท่องเที่ยว

จรรยาบรรณของมัคคุเทศก์

1. มีความตั้งใจจริง
2. ทำหน้าที่ให้ดีที่สุด
3. ซื่อสัตย์ สุจริต
4. มีวัฒนธรรม
5. เป็นตัวแทนชุมชน

หน้าที่และความรับผิดชอบของมัคคุเทศก์

1. เป็นตัวแทนของชุมชน

- สร้างภาพพจน์ที่ดี
- ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจวิถีชีวิต ความเป็นอยู่พอสังเขป
- ปฐมนิเทศนักท่องเที่ยวทุกครั้งก่อนการเดินทาง

2. รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

- ปฏิบัติตาม โปรแกรมการเดินทาง และตรวจเช็คงานอยู่เสมอ

3. ปฏิบัติงานตรงตามหน้าที่ของมัคคุเทศก์ที่ดี

4. การดูแลร่างกายและการแต่งกาย

- ต้องดูแลให้สะอาด เรียบร้อยอยู่เสมอ * ฟังระวังเรื่องกลิ่นปากและกลิ่นตัว *

5. การพูดจา

- ระวังเรื่องการใช้อ้อยคำสองแง่สองง่าม และพูดจาแซวนักท่องเที่ยว
- สังเกตผู้ฟังว่า เขาตั้งใจฟังอยู่หรือไม่
- ระวังเรื่องการใช้เสียงทวาด

6. กริยา

- ต้องสำรวม อ่อนน้อมถ่อมตน
- ไม่กระทำการที่ทำในที่ลับมาทำในที่แจ้ง
- รู้จักกล่าวคำขอโทษ ขอบุณ
- รู้จักยืดหยุ่นกับนักท่องเที่ยว

7. สร้างความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยว

- พร้อมทั้งจะให้บริการอยู่เสมอ
- ดูแลคนแก่ เด็ก คนพิการ และคนป่วยอย่างใกล้ชิด
- อย่าปล่อยให้บรรยากาศเงียบ ต้องมีสนทนาการบ้างตามสมควร
- ไม่เรียกนักท่องเที่ยวด้วยอาการไม่สุภาพ, ไม่พูดจาขูด

นอชมคกลาง มหาวิทยาลัยขอนแก่น

- ไม่ทำให้นักท่องเที่ยวเสียความรู้สึก
- ไม่ทำตัวเป็นครู
- ไม่โกรธ เมื่อถูกซักถามบ่อยๆ
- อย่าขัดใจนักท่องเที่ยว หากคำขอรื้อนั้น ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน
- ไม่นั่งร่วมโต๊ะกับนักท่องเที่ยว นอกจากถูกขอรื้อโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้

ข้อพึงปฏิบัติ	ข้อ ไม่ พึงปฏิบัติ
1. รักษาความสะอาดและสุขอนามัยส่วนตัว	1. ทะเลาะกับนักท่องเที่ยว
2. การแต่งกายสะอาด เรียบร้อย	2. เอาใจใส่นักท่องเที่ยวกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นพิเศษ
3. แสดงกิริยาอ่อนน้อมถ่อมตน	3. นำเรื่องส่วนตัวไปปรับทุกข์กับนักท่องเที่ยว
4. แสดงความเอาใจใส่นักท่องเที่ยว	4. หวังประโยชน์พิเศษ
5. ยิ้มแย้ม แจ่มใส	5. ตะโกน หรือคบบมือคังๆเรียกนักท่องเที่ยว
6. ตรงต่อเวลา	6. ด่าหนี ก้าวร้าว หรือเสียดสีนักท่องเที่ยว
7. รู้จักกล่าวคำขอโทษ ขอบคุณ	7. แสดงอารมณ์โกรธ หรือหงุดหงิด
8. รู้จักกาลเทศะ	8. นั่งร่วมโต๊ะกับนักท่องเที่ยว
9. รู้จักจังหวะในการจัดกิจกรรม	9. ทอดทิ้งนักท่องเที่ยวไปทำธุระส่วนตัว
10. ตรวจสอบจำนวนนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ	